

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Studijní obor: španělská filologie

Alena ZEMANOVÁ

**SLOVA NEEVROPSKÉHO PŮVODU
V E ŠPANĚLŠTINĚ**

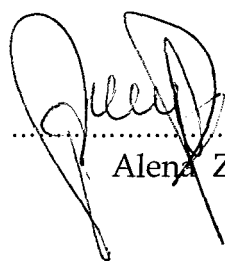
Magisterská diplomová práce

Vedoucí práce: Prof. Bohumil Zavadil, CSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem uvedla všechny využitě prameny a literaturu.

V Praze dne 17.srpna 2007

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Alena Zemanová', written over a horizontal dotted line.

Alena Zemanová

OBSAH

1. Úvod	1
1.1. Obohacování slovní zásoby	1
1.1.1. Odvozování, konverze, tvorba deminutiv a augmentiv.....	2
1.1.2. Parasynteze.....	14
1.1.3. Hybridy.....	18
1.1.4. Další způsoby obohacování slovní zásoby.....	19
1.2. Přejímky z jiných jazyků	21
2. Přejímky z hebrejštiny	24
2.1. Historie židovského národa na Pyrenejském poloostrově	24
2.2. Židé a křesťané	28
2.3. Jazyková charakteristika španělských Židů	32
2.4. Hebraismy	35
2.4.1. Slovnědruhovú charakteristika hebraismů.....	41
2.4.2. Sémantická charakteristika hebraismů.....	41
2.4.3. Hlásková charakteristika hebraismů a míra jejich integrace do španělštiny.....	43
2.5. Závěry	47
3. Přejímky z arabštiny	48
3.1. Muslimové (Arabové, Berbeři, atd.) na Pyrenejském poloostrově	48
3.2. Jazyková charakteristika obyvatelstva Pyrenejského poloostrova v době nadvlády muslimů	55
3.3. Arabismy	58
3.3.1. Typy arabismů a jejich užití.....	62
3.3.2. Ztráta arabismů.....	68
3.3.3. Slovnědruhovú charakteristika arabismů.....	69
3.3.4. Sémantická charakteristika arabismů.....	69

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

3.3.5. Hlásková charakteristika arabismů a jejich přizpůsobení se španělštině.....	72
3.4. Závěry.....	75
4. Přejímky z indiánských jazyků.....	77
4.1. Členění indiánských jazyků.....	80
4.2. Životnost indigenismů.....	89
4.3. Amerikanismus x indigenismus.....	92
4.4. Indigenismy.....	94
4.4.1. Slovnědruhová charakteristika indigenismů.....	94
4.4.2. Sémantická charakteristika indigenismů.....	95
4.4.3. Dělení indigenismů podle jazyka původu.....	96
4.4.4. Hlásková charakteristika indigenismů a fonetické změny vzniklé při jejich přechodu do španělštiny.....	98
4.4.5. Obohacování španělské slovní zásoby a míra integrace Indigenismů do španělštiny.....	103
4.5. Závěry.....	106
Poznámky.....	110
Resumé.....	116
Bibliografie.....	128

SLOVA NEEVROPSKÉHO PŮVODU VE ŠPANĚLŠTINĚ

1. Úvod

Každý jazyk je živým “organismem”, který reaguje na podněty ze svého okolí, tj. extralingvistické, a nějakým způsobem se s nimi vyrovnává. Odvozování nových slov je tedy důsledkem potřeby nejen vytvořit pojmenování pro nové skutečnosti, ale také již existující pojmenování zpřesnit, nebo možnost vyhnout se nevhodným či nepřliš vhodným slovním spojením (Bartoš-Valíková, str. 56).

Na nové skutečnosti reaguje vytvořením nových pojmenování. Naopak pomine-li tato skutečnost, postupně se přestává používat i pojmenování, které ji označovalo, až i ono docela zanikne. Nejdříve se vytratí z mluveného jazyka, avšak ještě dlouho potom, co přestala reálně existovat dvojice skutečnost-pojmenování, můžeme toto pojmenování najít ve slovnících či literatuře.

1.1. Obohacování slovní zásoby

Způsobů obohacování slovní zásoby je několik a záleží na daném typu jazyka, který z nich upřednostňuje:

- **změna významu slov**
- **tvoření nových slov**
 - odvozování
 - skládání
 - tvoření zkratk a zkratkových slov
- **spojování slov v sousloví**
- **přejímání slov z cizích jazyků**
 - tvoření zkratk a zkratkových slov

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Neologismy vznikají ze dvou důvodů (ib., str. 5):

- vytvořit nové pojmenování pro novou skutečnost (předměty, technologie, ideje, popř. nově objevené rostlinné a živočišné druhy)
- vytvořit nové pojmenování pro “starou”, již dříve existující skutečnost

1.1.1. Odvozování, konverze, tvorba deminutiv a augmentiv

Čeština a španělština jsou jazyky, které ve velké míře využívají **derivace**, tj. odvozování od kořene slova. Oba jazyky k tvorbě nových slov plně využívají předpon (prefixů) a přípon (sufixů), mimo jiné latinského či řeckého původu, tzv. předpon knižních (*prefijos cultos* či *prefijoides* (viz Bartoš - Valíková, str. 22)) jako jsou například: *anti-*, *auto-*, *bio-*, *crono-*, *fito-*, *hidr-*, *ped-*, *petr-*, *tele-*. Existují též sufixy latinského nebo řeckého původu. Do této skupiny patří například: *-cultor*, *-filo*, *-grafo*, *-logía*. Bartoš - Valíková uvádějí, že prefixace je jedním z nejvýznamnějších způsobů obohacování slovní zásoby (ib., str.28) a rozlišují dva rysy, které charakterizují prefixy (ib., str. 29):

- nemění gramatickou třídu báze, kterou předcházejí:

provincial - extraprovincial

- mohou se kombinovat s různými druhy slov, tj. substantivy, adjektivy, verby:

contraespionaje, contracultural, contradecir

F. Čermák ve své knize píše (str. 145), že povaha afixů (prefixy, sufixy, infixy) je funkčně a sémanticky pestrá. Afix tedy může mít funkci ryze sémantickou (to se týká zvláště koncovek - sufixy nesoucí gramatický význam) či jen obecně kategorizační, tj.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

především slovnědruhovou: *hermoso* > *hermosamente*, *primavera* > *primaveral*, *blanco* > *blanquear*. Tento přechod z jednoho slovního druhu do druhého při zachování významových souvislostí, kdy: 1. z přídavného jména vzniká příslovce způsobu; 2. z podstatného jména jméno přídavné; 3. z přídavného jména sloveso, nazýváme **konverze**. A tak bychom mohli pokračovat. Z příslovce může vzniknout sloveso, z jednoho slovesa sloveso s jiným významem: *picar* > *picotear* (Bartoš - Valíková, str. 38). Konverze je tím častější, čím méně je jazyk flektivní. Proto je častým jevem v angličtině, ve které z podstatného jména vytvoříme sloveso beze změny tvaru pouhým přidáním *to*. Ve španělštině ke konverzi beze změny tvaru slova dochází u přídavných jmen a sloves, ze kterých přidáním určitého či neurčitého členu vytvoříme podstatné jméno. Jeho gramatický rod závisí na rodu použitého členu.

Mezi způsoby obohacování slovní zásoby řadíme také tvorbu deminutiv, augmentiv, pejorativ. Tedy slov, která buď odrážejí nějaký charakterový rys skutečnosti, kterou pojmenovávají či vyjadřují subjektivní postoj mluvčího k popisované realitě, například *calle* > *calleja* > *callejuela* (ib., str. 38).

Podle charakteru nově vzniklého derivátu můžeme sufixaci rozdělit do dvou skupin:

- a) **afektivní evaluativní** - tj. nově vzniklý derivát v sobě nese postoj mluvčího k popisované realitě, ale zachovává význam původního slova
- b) **významovou** - neodráží postoj mluvčího, je z tohoto hlediska neutrální, ale dochází k odchylkám ve významu

Sufixace je vůbec neplodnějším způsobem slovo tvorby (ib., str. 38).

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- **Odvozování podstatných jmen**

Pomocí sufixů vznikají ve španělštině podstatná jména třemi způsoby (v závislosti na slovním druhu, ke kterému patří základ, od něhož jsou odvozena)¹:

- a) podstatná jména odvozená od jiných podstatných jmen (*nominalización denominativa*)
- b) podstatná jména odvozená od přídavných jmen (*nominalización de adjetivos*)
- c) podstatná jména odvozená od sloves (*nominalización de verbos*)

Odvozeniny od podstatných jmen:

- **-ADO/-ATO**

<i>campesino</i> > <i>campesinado</i>	kolektivnost, hromadné podstatné jméno
<i>rector</i> > <i>rectorado</i>	pozice, funkce, místo
<i>bachiller</i> > <i>bachillerato</i>	stupeň

- **-AJE**

<i>peón</i> > <i>peonaje</i>	kolektivnost, hromadné podstatné jméno
<i>aprendiz</i> > <i>aprendizaje</i>	profese, práce, výsledek děje
<i>kilómetro</i> > <i>kilometraje</i>	míra, proporce

*mnoho slov zakončených sufixem *-aje*, není považováno za odvozeniny, neboť u nich dochází ke změně či posunu významu: *folio*>*follaje*

- **-AL/-AR**

<i>arroz</i> > <i>arrozal</i>	půda, na které se pěstuje nějaká plodina
-------------------------------	--

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

<i>esparto</i> > <i>espartal</i>	půda, na které roste převážně jedna rostlina
<i>banana</i> > <i>bananal</i>	jednodruhový sad
<i>alcornoque</i> > <i>alcornocal</i>	mnoho divokých stromů pohromadě
<i>arena</i> > <i>arenal</i>	typ půdy, terénu

*Tento druh sufixu je hojně využíván v případě odvozenin od plodin z Nového světa (pozn. autorky).

- **-ERÍA**

<i>pan</i> > <i>panadería</i>	místo, obchod, prodej
<i>brujo</i> > <i>brujería</i>	abstraktní pojem

- **-ERO/-ERA**

<i>hierro</i> > <i>herrero</i>	profese, povolání, zaměstnání
<i>bomba</i> > <i>bombero</i>	profese, povolání, funkce
<i>moneda</i> > <i>monedero</i>	nádoba, nástroj, předmět
<i>limón</i> > <i>limonero</i>	strom, keř

- **-ISMO**

<i>tabaco</i> > <i>tabaquismo</i>	abstraktní jméno
-----------------------------------	------------------

Sufix *-ismo* je v úzkém spojení se sufixem *-ista* a s jeho pomocí jsou tvořena jména, která označují politická hnutí, kulturní, sportovní a profesionální aktivity, sociální skupiny, filosofické směry (ty bývají odvozeny od vlastních jmen osob: *aristotelismo*, *marxismo*), abstraktní jména. Také mohou mít pejorativní nádech: *pasotismo*.

- **-ISTA**

<i>guión</i> > <i>guionista</i>	profese, funkce
<i>Bonaparte</i> > <i>bonapartista</i>	člen hnutí a organizací, specialista

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

na něco
fútbol > *futbolista* sportovci

Odvozeniny od přídavných jmen:

Tyto odvozeniny jsou méně časté než odvozeniny vytvořené z podstatných jmen:

- **-ISMO**

bilingüe > *bilingüismo* abstraktní vlastnost

- **-ANCIA/-ENCIA**

fragante > *fragancia* abstraktní vlastnost či hromadné přídavné jméno

- **-ADA**

bobo > *bobada* děj, výsledek děje

- **-DAD/-TAD/-EDAD/-IDAD**

mezquino > *mezquindad*

competivo > *competividad*

*Značná různorodost významů takto vzniklých slov znemožňuje jakékoli rozdělení do sémantických kategorií.

- **-ERÍA/ÍA**

Pomocí sufixu *-ía* se tvoří odvozeniny adjektiv zakončených na *-ero* a *-ano*. Sufix *-ería* slouží k tvorbě odvozenin od adjektiv, která jsou zakončena na *-o*, *-ón*, *-án*. Vzniklé odvozeniny vyjadřují abstraktní lidské vlastnosti a mají pejorativní charakter:

terco > *terquería*

- **-EZ/-EZA**

Odvozeniny vzniklé prostřednictvím zmíněných sufixů také vyjadřují abstraktní vlastnosti:

tímido > *timidez*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**Odvozeniny od sloves**

Ve španělštině je velmi časté odvozování od sloves. Významy takto vzniklých derivátů jsou značně rozličné. Je tedy opět téměř nemožné je rozdělit do větších významových skupin. Najdeme mezi nimi abstraktní jména, jména činitelská, názvy míst, názvy dějů, názvy zvuků, atd.:

- **-ADO/-IDO**

lavar > *lavado*

encender > *encendido*

teñir > *teñido*

estallar > *estallido*

- **-AJE**

rodar > *rodaje* děj, výsledek děje

- **-CIÓN/-ACIÓN/-ICIÓN/-SIÓN**

congelar > *congelación* abstraktní jméno, název děje

- **-ADERO/-EDERO/-IDERO**

embarcar > *embarcadero* název místa

- **-DOR/-ADOR/-EDOR/-IDOR/-TOR**

Odvozeniny vytvořené pomocí těchto sufixů vyjadřují činitele děje, životného či neživotného, profesi, nástroj. Navíc mohou zastávat funkci podstatných či přídavných jmen:

bucear > *buceador* jméno činitele životného či
neživotného

tejer > *tejedor* profese, zaměstnání

ventilar > *ventilador* přístroj, nástroj

- **-MIENTO/-AMIENTO/-IMIENITO/-MENTO**

derrocar > *derrocamiento* abstraktní vlastnost, výsledek děje

- **-ANTE/-ENTE/-IENTE**

Takto vzniklé odvozeniny vyjadřují jména činitelská (profese, pozice, účast na ději):

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*hablar > hablante*

činitel, profese, pozice

- **Odvozování přídavných jmen**

Podobným způsobem vznikají také nová přídavná jména. Mohou být odvozena od podstatných jmen (*adjetivación denominativa*), přídavných jmen (*adjetivación deadjetiva*) a v neposlední řadě i od sloves (*adjetivación deverbale*). (ib., str. 58)

Ke tvorbě nových adjektiv španělština využívá následujících sufixů:

- **-AL**

V současnosti je tento sufix pravděpodobně nejvyužívanější. S jeho pomocí vzniklá adjektiva vyjadřují příslušnost. Sémanticky patří prakticky do všech oblastí, mezi jinými - politika, filosofie, atd. (ib., str. 59).

- **-ARIO**

Donedávna byl tento sufix považován za archaický, ale v dnešní době je opět využíván. Především s podstatnými jmény zakončenými na *-ión, -mento, -dad*.

fragmento > fragmentario

- **-ERO**

Vyjadřuje vztah. Ze sémantického hlediska odkazuje ke slovům, která se významově vztahují k látkám, výrobkům a zvířatům.

harina > harinero

fruta > frutero

ganado > ganadero

- **-OSO**

Pomocí tohoto sufixu se mohou odvozovat adjektiva od podstatných jmen (*adjetivación denominativa*) či od sloves (*adjetivación deverbale*). Takto vzniklé deriváty je možné parafrázovat spojeními: “...který má...”, “...plný (čeho)...”, “...který způsobuje...”, atd.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

<i>arena</i> > <i>arenoso</i>	vlastnictví
<i>calamidad</i> > <i>calamidoso</i>	příčina
<i>aceite</i> > <i>aceitoso</i>	podobnost
<i>gripe</i> > <i>griposo</i>	obecný vztah
<i>puntilla</i> > <i>puntilloso</i>	pejorativní charakter

- **-IVO**

V závislosti na základu, k němuž je přiřazován, ho předchází buď *t* (*-tivo*) nebo *s* (*-sivo*). Základovými slovy jsou pojmy původem z latiny. Přiřazují vlastnost:

delicto > *delictivo*

- **-ÍSTICO**

Sufix se vztahem s nominálním sufixem *-ista* vytváří určitý mezistupeň, ačkoli je nutno zdůraznit, že ne od všech základů. Deriváty vzniklé jeho pomocí jsou vlastní novinářskému stylu. (ib., str.62)

crónica > *cronista* > *cronístico*

- **-ICO**

Tento sufix je dalším z řady těch, které nelze sémanticky obecně charakterizovat. Významy jednotlivých odvozenin závisí na významu základu.

- **-IL**

Je přiřazován k rozličným základům (životným i neživotným) a deriváty vzniklé jeho přiřazením patří spíše do literárního jazyka.

K užívanějším patří:

estudiante > *estudiantil*

Naopak s následujícími dvěma příklady, vybranými ze seznamu L. Bartoše - H. Valíkové, se setkáme jen velmi zřídka, nebo vůbec ne:

brujo > *brujeril*

jardinero > *jardineril*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- **-ESCO**

Další z méně užívaných sufixů. Velmi často tvoří odvozeniny od vlastních jmen. Jeho sémantická hodnota vždy vyjadřuje příslušnost k základnímu lexému. (ib, str. 63):

Quijote > quijotesco

carnaval > carnavalesco

- **-IENTO**

Dnes velmi málo používaný. Stejně tomu bylo i v minulosti:

hambre > hambriento

Adjektiva odvozená od sloves

- **-ABLE/-IBLE**

Jeho charakter je gramatický a může utvořit derivát od všech sloves, a to jak v pozitivu, tak v negativu, tj. přechází-li bázi negativizující prefix *in-/im-, il-/ir-*. Od některých sloves se sice pozitiv vytvořit dá, ale užívá se pouze negativ:

decir > indecible

Ze sémantického hlediska vyjadřují takto vzniklé odvozeniny schopnost/neschopnost, možnost trpět něčím či zaslouženost něčeho:

ampliar > ampliable

- **-ANTE/-ENTE/-IENTE**

Příznačný pro technický jazyk, a to převážně u sloves zakončených na *-izar* a *-ificar*. Ze sémantického hlediska je možné je charakterizovat následovně: “je příčinou...”, “způsobuje...”, “je charakteru....”, atd. (ib., str. 65)

resultar > resultante

traumatizar > traumatizante

- **-DOR/-ADOR/-EDOR/-IDOR**

“Slova neevropského původu ve španělštině”

Slouží jak k tvorbě odvozenin podstatných jmen, tak adjektiv. Takto vzniklá adjektiva lze velmi snadno sustantivizovat, a to pouhým přidáním členu (L. Bartoš - H. Valíková):

acondicionar > acondicionador > el acondicionador

Adjektiva odvozená od adjektiv

- **-ISTA**

paternal > paternalista

europa > europeísta

- **-OIDE**

Tento sufix je pro svůj pejorativní charakter tradičně řazen k prostředkům afektivní evaluativní sufixace. Ačkoli podle některých lingvistů také vyjadřuje podobnost (ib., str. 67).

humano > humanoide

- **-OSO/-ENCO/-IZO**

Odvozeniny od těchto sufixů jsou natolik vyjimečné (viz L. Bartoš - H. Valíková), že jsou uvedeny jen pro doplnění, přestože mezi nimi najdeme, podle mého názoru, poměrně běžná slova jako:

enfermo > enfermizo

rojo > rojizo

- **Odvozování sloves ve španělštině**

Zbývá zmínit tvorbu nových sloves. Stejně jako předchozí slovní druhy i slovesa mohou být tvořena od podstatných a přídavných jmen (heterogenní derivace), či od jiných sloves (derivace homogenní). Dalším problémem, který derivace nového slovesa nastoluje je, že u mnoha sloves nelze rozlišit co je základ a co odvozenina. Bylo sloveso odvozeno od podstatného jména nebo podstatné jméno od slovesa? Ve druhém případě by se jednalo o tzv. regresivní derivaci (ib., str. 68).

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

L. Bartoš - H. Valíková (str. 68) uvádějí pět možných “slovesotvorných” sufixů:

- **-AR**

Tento sufix je jediný možný u podstatných jmen zakončených na **-ción** (*opción>opcionar*), **-sión** (*tensión>tensionar*), **-tión** (*cuestión>cuestionar*), **-mento** (*fomento>fomentar*), **-encia** (*referencia>referenciar*), **-to** (*asfalto>asfaltar*), **-so** (*ingreso>ingresar*). U jinak zakončených substantiv je možné odvozování pomocí několika různých sufixů: *valor > valorar > valorear > valorizar*. Tyto deriváty jsou synonymy a mají statut dublet, či triplet. Liší se pouze stylisticky. Vzniklá slovesa jsou ve své většině tranzitivní.

Pomocí tohoto sufixu je také možné odvozování sloves od adjektiv:

alegre > alegrar

- **-EAR**

Takto odvozená slovesa zachovávají význam základu, od kterého byla utvořena a vyjadřují děje obvyklé, okamžité, opětovací, popř. stav. Výsledná slovesa charakterizujeme jako iterativní (=opětovací, tj. násobené vyjadřující neuzuálně opakovaný děj (F. Čermák, srov. 248)) či frekventativní (tj. opakovací, zvl. s významem uzuálně se opakujícího děje (F. Čermák, srov. 239)). Pomocí sufixu **-ear** odvozujeme slovesa od podstatných jmen životných i neživotných:

agujero > agujerear

bufón > bufonear

Slovesa odvozená od adjektiv (s pejorativním významem), která se vztahují pouze k osobám a vyjadřují obvyklý děj.

fanfarón > fanfarronear

Americká španělština upřednostňuje sufix **-ear**, s výslovností **-iar**.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- **-IZAR**

Tento sufix slouží k odvozování sloves s příčinným významem. Původně se v převážné většině jednalo o slova vlastní vědeckotechnickému jazyku, ale dnes jsou tato slovesa součástí běžné mluvy. Odvozeniny s tímto sufixem vznikají jak od podstatných jmen (mnohdy řeckého původu, zakončených na *-ma,-ía,-ta,-sis*; toponym, vlastních jmen, substantiv vlastních knižnímu jazyku), tak od jmen přídavných (jednoduchých i odvozených pomocí *-ble, -ico, -ivo, -al, -ano*).

culpable > *culpabilizar*

demonio > *demonizar*

Některá slovesa mohou vytvořit své odvozeniny pomocí sufixů *-ar, -izar, -ear* se stejnou sémantickou hodnotou, nicméně dnešní úzus dává přednost sufixu *-izar*.

valor > *valorar* > *valorear* > *valorizar*

- **-IFICAR**

Odvozeniny vytvořené pomocí tohoto sufixu jsou vlastní technickému i běžnému jazyku. Podstatná jména, která jsou jejich základem, jsou sice španělského původu, ale svým tvarem připomínají latinismy. Sémantický význam takto vzniklých derivátů je buď příčinný nebo označuje dokonavý děj. Mohou být slovesy tranzitivními i netranzitivními.

queso > *caseificar*

Odvozování sloves od adjektiv pomocí tohoto sufixu je velmi plodné. Někdy však dochází v kořeni ke změně diftongu na jednoduchou samohlásku:

fuerte > *fortificar*

Také tato slovesa tvoří dublety:

amplificar > *ampliar*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- **-ECER** (v současné době nejméně produktivní)

Obecně lze říci, že nově odvozená slovesa zachovávají původní význam základu. V převážné většině se jedná o slovesa, která předchází prefix, tj. jedná se o tzv. parasyntetické struktury. Některé deriváty ztratily původní derivační bázi a nejsou již za odvozeniny považovány:

guarecer

U jiných se používá jen jejich parasyntetický tvar, který je vytvořený ze základu, jemuž ještě předchází prefix:

orgullecer > enorgullecer

Odvozeny od adjektiv vyjadřují především barevnost, lépe řečeno změnu barevnosti:

amarillo > amarillecer

1.1.2. Parasynteze (parasíntesis)

Jde o zvláštní způsob tvoření nových lexikálních jednotek, který v sobě spojuje současně dva různé typy slovo tvorných procesů:

- **prefixace + kompozice (parasíntesis por afijación)**- existují dva různé procesy :

- v první fázi je připojen prefix a ve druhé fázi sufix:

esperar > desesperar > desesperación

- oba afixy připojeny současně, neexistuje žádný mezistupeň:

entristecer

Nicméně v obou případech se jedná o parasyntetickou afixaci, která je nejvýznamnějším způsobem obohacování slovní zásoby ve španělštině vůbec.

- **kompozice + sufixace (parasíntesis en composición)**

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**Parasyntetická slovesa**

Tato slovesa zachovávají význam základů, od kterých byla odvozena. Nejpočetnější skupinou jsou slovesa vytvořená pomocí prefixů *a-* a *en-* a končící na *-ar* a *-ecer*. Jejich základem jsou podstatná či přídavná jména:

cómodo > *acomodarse*

blando > *ablandecer*

sucio > *ensuciar*

Mnoho sloves odvozených od adjektiv vzniká také pomocí prefixu *des-* a sufixů *-ar*, *-izar*.

basto > *desbastar*

humano > *humanizar*

Slovesa odvozená od podstatných jmen byla vytvořena pomocí prefixů *a-* a *en-* a jejich sufixy mohou být: *-ecer*, *-ar*, *-izar*, s rozdílnou produktivitou a územ. Slovesa odvozená pomocí prefixu *en-* (s poziční variantou *em-*, před fonémy /b/ a /p/) a sufixu *-ar* vyjadřují místo a směr děje:

embotellar

Některá z takto vytvořených sloves označují prostředek/nástroj děje:

enmascarar

Stejně významy, tj. místní a prostředkový/nástrojový mají slovesa odvozená pomocí prefixu *a-* a sufixu *-ar*:

atrincherar

apuntillar

Další možné varianty (*a-* + *-izar*, *a-* + *-ear*, *en-* + *-izar*) jsou mnohem méně časté.

Podíváme-li se na španělskou slovní zásobu, zjistíme, že mnoho sloves je odvozeno pomocí prefixu *des-*, ačkoli ne všechna je možné charakterizovat jako parasyntetická (viz L. Bartoš - H. Valíková, str.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

76). Jejich sémantické významy jsou sice velmi rozdílné, přesto je lze rozdělit do tří velkých skupin:

- slovesa vyjadřující vzdálení se tvoří výhradně od podstatných jmen
desterrar
- slovesa vyjadřující rozpad/rozklad/rozdělení celku na menší části
despedazar
- slovesa privativní (tj. vyjadřující ztrátu něčeho) mohou být odvozena jak od podstatných, tak od přídavných jmen
desalmar
 - zvláštní skupinu tvoří slovesa odvozená od částí těla
descabezar
 - dále do této skupiny patří slovesa, která vyjadřují destrukci či poškození
desnucar
 - slovesa odvozená pomocí prefixu **de-** jsou také privativní
decapitar

Parasyntetická slovesa mohou být vytvořena také pomocí prefixů *con-*, *re-*, *entre-*, *inter-*, *ex(e)-*, ale kromě prvních dvou zmíněných, co do množství, téměř nestojí za zmínku. Pokud jde o verba vytvořená pomocí prefixu *re-*, je třeba důsledně rozlišovat, jedná-li se o slovesa derivovaná (vyjadřují opakování děje nebo jeho intenzifikaci) či parasyntetická. (podrobněji v L.Bartoš - H.Valíková, str. 77)

Parasyntetická adjektiva

Ve španělštině se můžeme setkat jen s velmi malým počtem parasyntetických adjektiv či substantiv. V případě adjektiv se jedná původně o přičestí minulá sloves (*participia*), která přijala funkci

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

adjektiv. Jsou tvořena pomocí sufixů **-ado**, **-ido** (španělským participiím vlastním) a rozličných prefixů, např. **a-**, **en-**.

amordazado

envilecido

Velkou skupinou parasynthetických adjektiv jsou ta, která vyjadřují prostor a to jak časový, tak místní:

antecolombino

circumpolar

Posledním typem parasynthetických adjektiv jsou adjektiva tvořená pomocí prefixů **anti-** a **pro-**. Tyto deriváty jsou vzájemnými antonymy:

anticomunitario x *procomunitario*

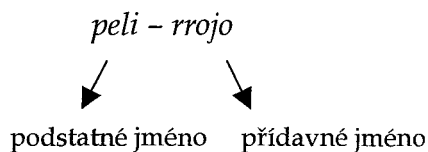
Skládání slov (*parasíntesis en composición*)

L. Bartoš - H. Valíková ve své knize vyjadřují názor, že ve španělštině není tento způsob obohacování slovní zásoby příliš častý, ale dle mého názoru to není pravda. Naopak si myslím, že ve španělštině tento způsob odvozování poměrně častý je. Nedosahuje sice takové míry jako například v němčině, ale naopak ve srovnání s češtinou je jich mnohem více.

Takto vzniklými deriváty mohou být jednak podstatná a přídavná jména, dále pak zájmena, slovesa, příslovce a dokonce i spojky (S. Hamplová, str. 325). Kromě toho se mohou jedny druhy slov spojovat s jinými, např.:

el limpia - para - brisas

el saca - corchos

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Ve španělštině může dojít ke dvěma situacím (ib., str. 352):

- první část složených slov má podobu samostatného slova
el limpiaparabrisas
el sacacorchos
- první část se přizpůsobí následující složce (hlásková obměna, ztráta slabiky)
de ojos negros > ojinegro
de pelos rojos > pelirrojo

Ve španělštině takto vznikají nejen jména nástrojů (*nomina instrumenti*, viz F. Čermák, str. 150), ale i činitelů (*nomina agentis*, ib.) a jak jsme již viděli, také jména vlastností. Jazyk, který využívá tento druh tvoření slov je, jak jsem při svém výzkumu zjistila, *nahuatl*.

1.1.3. Hybridy

Zvláštním způsobem skládání slov jsou tzv. **hybridy**, tj. slova vytvořená ze dvou základových slov rozdílného původu. F. Čermák (str. 145) je definuje následovně: “Hybrid je lexém složený co do původu z jazykově nestejných složek.” A jako příklad uvádí české slovo *houslista*. Kde *housl-* je původem z češtiny a *-ista* latinský sufix, využívaný ke stejnému účelu i španělštinou: *el piano > el pianista*. Ve španělštině dochází k mnoha kombinacím. Z hlediska mé práce zmíním: 1. hebraismus + španělské slovo; 2. arabismus + španělské slovo; 3. indigenismus + španělské slovo (slovosled může být i opačný).

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**1.1.4. Další způsoby obohacování slovní zásoby**

Ke způsobům obohacování slovní zásoby ještě řadíme:

- **akronyma (*acronimia*)** – tj. slova složená z počátečních slabik nebo hlásek několika slov. Ve španělštině je to velmi neobvyklý způsob. Slova, patřící do této skupiny, jsou nejčastěji anglického původu a většinou se jedná o technicismsy:

información + automática > informática

motorist + hotel > motel

Já jsem se během svého výzkumu setkala s následujícím akronymem:

misumalpa (jméno jedné lingvistické rodiny čibča) -je složeno z počátečních slabik jmen dvou kmenů a počáteční a koncové slabiky jména posledního kmene, který tuto skupinu tvoří:

misquito+suma+matagalpa

- **redukce** (ib., str. 117) (*abreviación/abreviamiento*)
 - **apokopa** - redukce hlásky nebo slabiky na konci slova, typická pro hovorový jazyk, argot, žargon, atp.
profesor > profe
 - **afereze** -redukce hlásky nebo slabiky na začátku slova není ve španělštině příliš častá. Jsou jimi například domácí oslovení a zdrobněliny vlastních jmen (hypokoristikony, viz F. Čermák, str.).
Guadalupe >Lupe
- **kombinace (*combinaciones*)** - tato slova jsou složena ze dvou částí, se zachováním původního významu obou. L. Bartoš - H. Valíková (str. 81) je nazývají také redukované podoby složených slov/lexémů (*formas reducidas de lexemas compuestos*) a charakterizují je jako vlastní novinářskému stylu:

cantante + autor > cantautor

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

morfología + sintaxis > morfosintaxis

- **zkratky (*abreviaturas*)** – jedná se o grafické redukce a rozlišují se tři druhy:

- **jednoduché zkratky**

d. = don

izq. = izquierda

- **složené zkratky**

d.e.p. = que descansa en paz

- **složité zkratky** – jsou tvořeny od počátečních písmen (*las inciales*) či slabik a jsou tudíž nazývány **zkratky iniciálové** (ve španělštině se proces jejich vzniku nazývá *siglación*). Vyslovují se jako jedno slovo (přizpůsobeno španělské fonetice) a označují názvy institucí, politických stran, společností, organizací, atp. Ne vždy je jejich obsah mluvčím znám, protože mnoho zkratek je cizího původu, a tak k nim přistupují jako k jiným lexikálním jednotkám, tzn. že prošly procesem lexikalizace. Jsou tedy uváděny členem, mají množné číslo a mohou tvořit odvozeniny:

Mezi nejznámější patří:

ONCE – Organización Nacional d Ciegos Españoles

BANESTO – Banco Español de Crédito

RENFE – Red Nacional de Ferrocarriles Española

Někdy jsou překládány do španělštiny:

ONU – Organización de Naciones Unidas (OSN)

Některé zkratky se staly lexémy a píší se malými písmeny:

el seat (= el coche SEAT)

Dalším možným způsobem tvoření slov je **regresivní odvozování**, tzn. **deprefixace** a **desufixace**, resp. **dekompozice**. (ib.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

str. 145). Mezi způsoby obohacování slovní zásoby, které F. Čermák uvádí, patří také **reflexivizace**, tj. tvoření reflexivních sloves z nereflexivních (ib. str.146): *lavar* > *lavarse*, s tím, že ve španělštině (a ostatních románských jazycích) se přidání zvrátneho zájmena “*se*” týká pouze třetí osoby jednotného a množného čísla. V první a druhé osobě se používají zájmena příslušné osoby:

1. <i>me lavo</i>	1. <i>nos lavamos</i>
2. <i>te lavas</i>	2. <i>os laváis</i>
3. <i>se lava</i>	3. <i>se lavan</i>

F. Čermák zmiňuje ještě další způsoby rozšiřování slovní zásoby (str.148). Jsou jimi **iterace** (opakování) a **reduplikace** (zdvojení). Přiblížím zde pouze jednu z částí reduplikace, neboť se s ní lze setkat v jazyce nahuatl. F. Čermák píše, že za tento typ reduplikace považujeme proces, kdy je zdvojován morfém, slovo či pouze slabika. V nahuatlu je používán k vyjádření plurálu či kolektivnosti. Jestliže je jednotné číslo ve tvaru *cih-tli* (zajíc), pak množné číslo bude ve tvaru *ci-cih-tli* (zajíci) (F. Čermák, ib. str.147).

1.2. Přejímky z jiných jazyků

Jazyk je živý neustále se měnící “organismus”. Některé jeho části podléhají změnám snadněji a rychleji než jiné. Slovní zásoba je právě tou částí jazyka, která je ke změnám nejnáchylnější a ve které se odráží nejen vliv případných sousedních jazyků, ale také historické události, tradice a původ, toho kterého národa, geologické podmínky, móda, technický pokrok. Je svým způsobem zrcadlem společnosti. Proto jakkoli aktuální slovník nikdy nebude s naprostou přesností odpovídat skutečnému úzu, neboť slovní zásoba se mění rychleji, než je možné slovník připravit a dát do tisku.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Gramatika a fonetika jsou naopak mnohem stabilnější. Aby se v nich odrazil vliv jiného jazyka, musí být vliv dlouhodobý a intenzivní. I tak k němu nejčastěji dochází v bilingvních oblastech. Módě či technickému pokroku nepodléhají vůbec.

Důvodem přejímání slov z jiných jazyků je reálná potřeba mluvčích pojmenovat nějakou skutečnost (nový vynález, do té doby neznámý živočišný či rostlinný druh, novou politickou, sociální, ekonomickou situaci, předmět, zvyk, atp.) přejatou z jiných kultur, nahrazení nevhodného domácího výrazu, snadnější mezinárodní komunikace (Sochorová, str. 34), stylistické důvody (potřeba hledání nových synonym, Sochorová, str. 34), atd. Španělština je jazykem, ve kterém můžeme najít přejímky z francouzštiny, italštiny, angličtiny, spisovné latiny, arabštiny (po latině druhý jazyk, ze kterého je ve španělštině nejvíce přejímek), hebrejštiny (nejsou sice nijak početné, ale jsou) a v neposlední řadě z indiánských jazyků. Naopak “brzdou” v přejímání cizích slov je výslovnost, zvláště pro španělské mluvčí je řada slov prakticky nevyslovitelných. Pokud necháme stranou hlásky, které jsou španělštině cizí, byl by to případ např. českého /ř/, jsou na výslovnost komplikovaná i ta slova, která v sobě obsahují sled souhlásek bez vloženého vokálu. Tuto situaci španělština většinou řeší epentezí (tj. ve španělštině především vložením vokálu).

Případ indiánských jazyků je poměrně komplikovaný, protože právě v četnosti přejímek z těchto jazyků tkví jeden z hlavních rozdílů mezi španělštinou evropskou a americkou. Je třeba zdůraznit, že ani na americkém kontinentě, přesněji řečeno v jeho španělsky mluvící části, není situace zcela jednotná. Záleží totiž nejen na původním indiánském obyvatelstvu, ale také na historickém osudu jednotlivých oblastí, době jejich kolonizace a původu dobyvatelů, geografických a klimatických podmínkách.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Ale nyní k přejímkám obecně. F. Čermák (str.145) výpůjčky z jiných jazyků vymezuje jako samostatnou kapitolu, protože dle jeho názoru je nelze zařadit do tvorby slov ani slovního pojmenování. Přejímání slov a víceslovných pojmenování považuje pouze za obohacování slovní zásoby bez toho, aniž by se v cílovém jazyce cokoli tvořilo. Ačkoli připouští, že na základě již přijatých cizích slov mohou vznikat pomocí prefixů a sufixů slova nová.

M. Sochorová (str. 33) dělí výpůjčky (sice mluví o výpůjčkách v českém jazyce, ale já si myslím, že je možné její schéma použít na jazyky obecně, jen příklady jednotlivých typů se budou lišit) podle jejich stupně integrace do cílového jazyka následovně:

- **slova zdomácnělá** - mluvčí si již neuvědomují cizí původ daného slova
 - yelmo* (němčina)
 - pistola* (z českého pišťala)
- **slova cizí** - mluvčí si uvědomují jejich nešpanělský původ
 - **zcela běžná**
software (a počítačová terminologie obecně)
 - **méně běžná, ale častá**
 - **omezená na okruh odborníků**
neuron
 - **mezinárodní** - společná jazykům kulturních národů
televizor

Za mezistupeň mezi výpůjčkou a tvořením slov F. Čermák považuje **kalk**, tj. doslovné přeložení cizího slovního spojení do nového jazyka. Jednalo by se tedy o jakési “převzetí šablony”. Také by se dalo říci, že se jedná o sémantickou výpůjčku: z anglického *skyscraper* vzniká v češtině *mrakodrap* a ve španělštině *rascacielos*, tzn. zůstává zachován původní význam - drápat/škrábat mraky, jen je každý jazyk přizpůsobil svému systému, viz španělština,

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

která změnila místo složek ve slově - na prvním místě stojí sloveso a podstatné jméno je na místě druhém.

2. Přejímky z hebrejštiny

2.1. Historie židovského národa na Pyrenejském poloostrově

Abychom se vůbec mohli začít zabývat přítomností či spíše nepřítomností, jak se později ukáže, slov hebrejského původu ve španělštině, je třeba nejdříve udělat shrnutí dějin židovského národa na Pyrenejském poloostrově a především jeho vztahů s ostatními, většinou vládnoucími etniky, která přes Pyrenejský poloostrov přešla. Všechny tyto aspekty mají totiž velký vliv na přejímání slov z jednoho jazyka do druhého, zvláště jedná-li se o etnikum jako jsou Židé.

K příchodu Židů na Pyrenejský poloostrov se vztahuje několik legend. Jedna z nich říká, že přišli buď již s prvními fénickými mořeplavci či po vyhnání Židů z Judeje králem Nebukadnezarem II. (biblický Nabuchodonosor). Pravděpodobně se jednalo spíše o jednotlivé rodiny, než o početnější skupiny. O hromadném příchodu Židů na Pyrenejský poloostrov máme doklady až po zboření Chrámu v Jeruzalémě. Tedy kolem roku 70 po Kr. Nejprve se usadili kolem Středozemního moře a postupně osídlovali celý Pyrenejský poloostrov. Během římského impéria žili v poměrně tolerantní společnosti a věnovali se zemědělství. Můžeme říci, že v době zániku říše římské byli již zcela integrovanou skupinou obyvatelstva. Před přijetím křesťanství římskou říší byli Židé plnoprávními občany římského impéria.

Během vlády Vizigótů žili zpočátku také v náboženské toleranci. Nutno zdůraznit, že ta skončila roku 586 spolu s přechodem krále Rekkareda z náboženství ariánského na křesťanství. Po tomto datu se totiž křesťanští vizigótské králové

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

snažili o náboženskou jednotu svých poddaných a nutili ke křestu vyznavače ostatních náboženství. Byly vydány první dekrety, které upravovaly vztah mezi křesťany a Židy. Stejně jako o několik století později byla zakázána smíšená manželství, křesťané nemohli jít v domě Židů, Židé nesměli mít křesťanské otroky ani služebníky a i jinak byly omezovány kontakty mezi stoupenci obou náboženství a osobní svoboda Židů.

Snad právě proto, že Židé viděli v příchodu Arabů možnost opět v klidu vyznávat svého boha, stali se arabskými spojenci při dobývání Pyrenejského poloostrova. Navíc jsou si tyto dva národy blízké, stejně jako jejich jazyky.

Arabům tato náklonnost přišla vhod. Jejich vojsko nebylo nijak zvlášť početné a tak jakákoliv podpora, zvláště od obyvatel znalých místních poměrů, byla vítána. Během 9. a 10. století přišlo mnoho nových Židů, především ze Severní Afriky, a již ve 2. polovině 9. století můžeme hovořit o početném židovském obyvatelstvu na Pyrenejském poloostrově. O početnosti tohoto etnika svědčí i fakt, že některá města byla Araby nazývána přídomkem židovská. Jako příklad uvedu andaluskou Granadu, jejíž jméno pochází z arabského *‘Garnāta al -Yahūd’*, což v překladu znamená židovská Granada. Protože Arabové neviděli v Židech nepřítel a dívali se tolerantně na jejich náboženství, našli v nich oddané služebníky. K tomu přispěl i fakt, že Židé začali pomalu opouštět venkov a stěhovali se do měst, což sebou přineslo několik zásadních změn. Jedním z důvodů této emigrace do měst bylo to, že již od dob Vizigótů měli Židé zakázáno vlastnit půdu. Dále jim pak život ve městě spolu s ostatními Židy usnadňoval dodržování náboženských tradic a pravidel. Stěhování do měst, a s tím spojená změna způsobu hledání obživy, bylo přímou příčinou toho, že se Židé začali věnovat spíše obchodu a administrativě, což přišlo

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

vhod arabským dobyvatelům. V první fázi dobývání Španělska Araby, mezi nimiž bylo hodně nevzdělaných Berberů, kterým byl obchod a úřednické práce naprosto cizí. Židé tak pomalu začali obsazovat místa ve státní správě, financích a obchodu. Během Kórdobského kalifátu, především v 10. století za vlády Ab-al Rachmána III. a v období malých království (*reinos de taifas*) v 11. století, dosáhli Židé intelektuálního a ekonomického vrcholu. María Encarnación Varela Moreno v úvodu ke knize D. Gonazala Maesa “El legado del judaísmo español” cituje historika Y. Bäera (str. 16):

...čistokrevní Arabové se nepotřebovali opírat o menšiny, zatímco berberští králové nebyli pro své poddané legitimní a hledali oporu v jiných menšinových skupinách, které se jako oni cítili v zemi “cizí”.²

S příchodem Almorávidů dochází k velkému zvratu. Almorávidé již nebyli tak tolerantní k jiným náboženstvím a mnoho Židů proto raději opustilo Al-Andalus a odešlo do na sever Španělska do křesťanských království, než by se své víry vzdalo. Mnohem těžší situace nastala, když ve 12. století vystřídali ve vládě Almorávidy ještě méně nábožensky tolerantní Almohadé. Ti nutili své poddané přestoupit na islám násilím. Mnoho Židů opět dalo přednost emigraci, buď na sever Pyrenejského poloostrova nebo do severní Afriky. V křesťanských královstvích byli vítáni nejen pro své bohatství, ale také pro obchodní a administrativní dovednosti.

Pád říše Almorávidů a její substituce říší Almohádů, s mnohem přísnějšími tendencemi, představovalo tragédii pro Židy a mozaraby, kterým bylo dáno na výběr mezi obrácením na islámskou víru nebo smrtí. Mnoho z nich, aby si zachovalo život, předstíralo přestoupení na

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

islám, jiní uprchli do Katalánska, Provence, Aragonu a především do Kastilie. Tato hebrejsko-andalusí imigrace měla obrovský význam pro kastilské a katalánské židovství, protože vzkvétající kultura Al-Andalusu, jejímiž nejvýznamnějšími centry byly sevillská a lucenská škola, se přemístila spolu s některými svými nejvýznačnějšími osobnostmi, do rozličných měst katolického Španělska, především Toleda a Gerony, umožňující tím značný rozvoj španělského judaismu a vznik vlastní sefardské vzdělanosti.³

V křesťany ovládaném území Židé ani zdaleka nedosahovali takové početnosti a politické důležitosti jako na území ovládaném Araby. Postavení Židů bylo velmi zvláštní. Nacházeli se vně společnosti, ač žili v samém centru měst. Nebyli totiž ani svobodnými lidmi ani otroky, byli přímými poddanými panovníka a byli považováni za součást královského pokladu. To je sice do značné míry omezovalo, ale zároveň tak byli chráněni před stále mohutnějšími projevy nenávisti ze strany ostatního obyvatelstva. (viz *“La vida judía en Sefarad”*, str.22.)

Když byla počátkem 12. století křesťanskými královstvími dobyta další území, ocitlo se pod nadvládou jejich králů také mnoho Židů. Křesťanští panovníci potřebovali vyřešit vzniklou situaci. Za prvé bylo třeba opětovně osídlit území dobytá na Arabech, za druhé bylo nutné vyřešit samotnou organizaci nově vzniklých státních celků. Vzhledem k tomu, že v té době převážná většina šlechticů neuměla číst ani psát a Židé byli studovaní (ukládá jim to jejich náboženství), měli již zkušenosti s organizací státu, obchodem, financemi z Araby ovládaných území a perfektně ovládali arabštinu, byli křesťanskými panovníky dosazováni na vysoké posty ve státní správě, především financích (vybírání daní) a diplomacii, kde často zástavali funkci překladatelů a zároveň lékařů, tzv. *trujamanes*⁴. Medicína byla totiž dalším odvětvím, v

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

němž Židé vynikali. Někteří z nich byli dokonce osobními lékaři králů.

2.2 Židé a křesťané

Spolužití Židů a křesťanů nelze charakterizovat jednoznačně. Možná také proto, že ve skutečnosti křesťané přistupovali jinak k Židům jako jednotlivců a jinak jako k etniku. Pokud porovnáme situaci sefardských Židů se Židy v ostatních částech Evropy, tak dojdeme k závěru, že ti španělští měli mnohem více práv a prestižnější postavení. O této situaci zajisté mnoho napoví i to, že mezi evropskými Židy (Aškenáziové) a španělskými Židy (Sefardité) panovala jistá nevraživost. Sefardité totiž měli podle Aškenáziů příliš uvolněnou morálku. Vyjímečné postavení Sefarditů bylo důsledkem toho, jak již bylo uvedeno dříve, nebyli ani svobodnými občany ani otroky, nýbrž osobním majetkem krále a to jim dávalo dvě důležitá privilegia - panovníkovu ochranu a přímý přístup k němu. Fakt, kterému Sefardité vděčí za nejednu pravomoc a výsadu pro svoji komunitu.

V konečné fázi rekonkvisty měli španělští Židé stejná práva jako křesťanští poddaní a to jak v soudních sporech, tak při znovu osídlování na Arabech dobytých územích. To nic nemění na skutečnosti, že Židé měli i svoji vlastní instituci, *la aljama*, která řídila život židovské komunity po stránce světské i duchovní. Její pravomoci byly v Evropě něčím naprosto výjimečným. Postupem doby, úměrně rostoucímu vlivu katolické církve, ubývalo Židům práv, až jim nakonec bylo výslovně zakázáno zastávat vysoké politické funkce. Postupně tak začali přecházet z královského výslunní do šera uzavřených ghett.

Nutno říci, že tento antisemitismus měl nejdříve úrodnou půdu mezi chudým obyvatelstvem, nemalou měrou k tomu

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

přispěla například epidemie moru v roce 1348, stejně jako to, že jednou z obchodních aktivit Židů byla lichva (křesťanům ani muslimům to jejich náboženství nedovolují). Takže obyčejný obyvatel Pyrenejského poloostrova podezřívá Židy z toho, že otrávil vodu a vzduch a navíc měli pocit, že se Židé obohacují na jejich úkor. V tomto jednání křesťanů se odrazil jak rostoucí antisemitismus, tak nastupující velká ekonomická krize pozdního středověku, tj. události, ke kterým ve 2. polovině 14. století došlo. Byly vydány dekrety, jež upravovaly trestní odpovědnost obyvatel. V této oblasti si byli Židé a křesťané téměř rovni. Další dekrety upravovaly soužití křesťanů a Židů. Bylo by možná vhodnější říci, že tyto dekrety začaly pomalu Židy vyčleňovat ze společenského života.

...Židé mají žít odděleně, mají respektovat křesťanské symboly tím, že pokleknou před průvodem nejsvatější svátosti a křesťanské svátky tím, že nebudou pracovat mimo své domovy a tím, že se nebudou ukazovat, mají nosit kroužek dobře viditelný a židovský plášť, židovské ženy nesmí jít do domu křesťanů jako kojné nebo porodní báby, Žid nesmí podávat léky křesťanům, křesťané nesmí jít ani do synagogy ani do židovských domů v sobotu a během židovských svátků, ani s nimi hovořit, Židé nesmí mít křesťanské služebníky ani křesťané služebníky židovské, omezení týkající se porážení dobytka a prodeje masa pouze Židům, atd...⁵

Naopak, právní legislativa byla Židům mnohem méně nakloněna v těch otázkách, které se týkaly židovsko-křesťanského soužití, a to natolik, že segregace ovlivňovala život Židů v mnoha ohledech denního života: v užívání trhu a lázní; spolužití s křesťany pod jednou střešou a společná účast na hostinách a banketech, nebo spotřebě “židáckého” masa a vína; v sexuální vztazích a ve smíšených manželstvích, které jsou výslovně zakázány.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Na nový postoj křesťanské společnosti vůči Židům měl dále rozhodující vliv postupný vývoj od tradiční feudální monarchie k nové politické koncepci, která povede ke vzniku moderní monarchie, jedním z jejích hlavních cílů je dosažení plné politické a sociální jednotnosti území na němž má sídlo, pročež špatně toleruje náboženskou různorodost.⁶

K otevřenému napadení židovských komunit došlo v roce 1391 v andaluské Seville, pod vedením kněze Ferrána Martíneze. Jeho následkem bylo to, že mnoho Židů přešlo raději dobrovolně na křesťanství, jen aby se vyhnulo dalším možným konfliktům a vyvražďování.

Obyvatelstvo, které žilo ve Španělsku v 15. století, můžeme rozdělit na dvě skupiny. Ta první byla tvořena takzvanými starými křesťany a ta druhá konvertity. Koruna, do značné míry ovlivňovaná církví, začala oddělovat konvertity od Židů, v domnění, že žijí-li ve vzájemné blízkosti, konvertité nebudou nikdy pravými křesťany a že jsou navíc v soukromí mnohem náchylnější k udržování židovského vyznání a rituálů. Následkem těchto předpokladů, mnohdy nejen domnělých, bylo uzavření židovské populace do ghett. Kromě toho začala v letech 1478-1481 ve Španělsku působit inkvizice, jejíž prvotním posláním bylo potírat udržování židovských rituálů a zvyků novými křesťany. 30. března 1492, tj. pouhé dva měsíce po pádu Granady, Jejich Katolická Veličenstva pod tlakem církve vydávají edikt, který Židům přikazuje buď konvertovat nebo opustit definitivně Španělsko. Jak uvádí José Luis Lacave v první kapitole týkající se života Židů ve Španělsku⁷, dle střízlivých odhadů žilo v době vyhnání Židů ve Španělsku kolem 100.000 osob tohoto národa. Uvědomíme-li si o jakou dobu se jedná, jistě nezanedbatelný počet.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Ani po vyhnání Židů to neměli konvertité snadné, neboť byli neustále pod dohledem inkvizice, která jakýkoli, byť sebemenší náznak příležitostného návratu k tradicím a rituálům židovského života důsledně trestala. Udržování tradic a židovského způsobu života byl však problém především první generace konvertitů, a to proto, že převážná většina z nich změnila víru jen z důvodu zachování života a majetku či možnosti vykonávat nějakou funkci ve státní správě. Následující generace naopak požadovaly po svých rodičích, aby je neuváděli v hanbu a nebezpečí příliš okázalým udržováním kontaktů s příbuznými, kteří zůstali věrni svému židovskému vyznání. Inkvizice ke sledování konvertitů využívala mnoha zvědů, nejlépe přímo z jejich řad. Nikdo nemohl důvěřovat nikomu, a to ani v rámci nejbližší rodiny:

Vlna lidové nenávisti rostla, podněcována konvertity, kteří procvičovali svoji horlivost novověrců s krvavým rozhořčením, proti svým soukmenovcům.⁸

K tomuto stručnému přehledu dějin a postavení Židů ve Španělsku snad ještě chybí dodat, že Židé jsou ze své podstaty národem uzavřeným okolnímu světu. Ovšem to neznamena, že by jednotlivci neudržovali přátelství s křesťany či muslimy (opět kontrast jednatlivec x etnikum). V každém případě byli a jsou odjakživa proti míchaní krve (*“la pureza de sangre”*) a to jak mezi různými etniky, tak i uvnitř své komunity v rámci společenských vrstev. Tím se posléze inspirovala inkvizice a aplikovala to proti nim samotným:

.... rasová hrdost hebrejského kmene, koneckonců nevyhnutelná, jestliže si Židé chtěli zachovat svou kulturní identitu - hrdost vázanou k jejich ekonomickým, finančním, lékařským, filosofickým a obecně řečeno, intelektuálním schopnostem. Tato hrdost vykrytalizovala

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

v židovskou posedlost čistotou krve, která neexistovala ani mezi křesťany ani mezi muslimy.⁹

2.3. Jazyková charakteristika španělských Židů

Dalším významným rysem španělských Židů je jejich arabizace. Nejen pokud jde o jazyk a poarabštění jmen, nýbrž také pokud jde o způsob života. Vzorem jim byly židovské komunity Al-Andalusu. Arabština byla jejich jazykem i v průběhu 14. století. V 15. století již přestali arabštinu používat a v běžné komunikaci ji nahradila kastilština, atd. Jak uvádí mnoho autorů, Židé byli už za panování Alfonsa X. Moudrého skutečnými propagátory toho, aby se užívala kastilština místo latiny. Bylo to dáno jejich odporem k tomuto jazyku pro jeho přímé spojení katolickou církví, která je pronásledovala. Výjimku tvoří katalánští a majorští Židé, kteří místo kastilštiny používali katalánštinu.

Je dobře známo, že Židé opovrhovali latinou - jazyk, který vůči kterému mnohdy dospěli k nenávisti - z velmi logických důvodů: na jednu stranu vědecká nadřazenost hebrejské kultury oproti té latinské byla natolik evidentní, že v nich mohla budit jen opovržení; na druhou stranu, ztotožňovali latinu s katolickou církví a její antisemitskou politikou, a to je spíše než k opovržení vedlo k nenávisti. Za těchto podmínek se zdála jejich záliba v kastilštině přirozená a vznikala samovolně. To ve společnosti, kde prostý lid neznal latinu, Židy ve vztahu s většinou společnosti stavělo do privilegované situace. V tomto vězí, že křesťanští králové shledali, že se jejich spolupráce může náramně hodit.¹⁰

Hebrejšтина se svým statutem “posvátného jazyka” byla určena pouze k rituálům v synagoze či k rozpravám - písemným i ústním, o tématech souvisejících s Tórou a jinými náboženskými či

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

filosofickými texty, ne k běžné denní komunikaci. Jak bylo již uvedeno, Židé mezi sebou mluvili jazykem té oblasti, ve které žili, tj. v muslimském Al-Andalusu různými dialekty arabštiny, v křesťanských královstvích na severu dnešního Španělska jazyky románskými. Kromě toho hebrejštinu převážná většina Židů ani neovládala (viz křesťané a latina). Mnoho autorů se shoduje v tom, že i velmi vzdělaní Židé měli problémy se správným porozuměním náboženským textům. Je také třeba rozlišovat mezi jazykem psaným a jazykem mluveným.

Maeso, když píše o španělsko-židovských gramaticích parafrázuje slova, jež jeden z nich, Šelomó ibn Garirol, píše v prologu své knihy “Anaq”:

V prologu své knihy, jakožto milovník biblického jazyka a literatury, si naříká nad zanedbáním, ve kterém v té v době měli jeho spoluvěřci nejen Svaté knihy až do té míry, že neznali Tóru ani N^ebí ěm, ale ani posvátný jazyk, nejsou schopni přečíst ani prostý dopis, mluvíce jedni «jazykem Edomů» (křesťané) a druzí jazykem synů Qédarových (Arabové) [...]¹¹

Andaluští Židé tedy užívali k orální komunikaci arabštinu, na rozdíl od Židů ze severu Pyrenejského poloostrova, kteří mluvili románskými jazyky.

V psaném projevu měli na výběr. Andaluští Židé volili hebrejštinu pouze pro náboženské texty a později také pro sefardskou poezii a prózu. V případě odborných textů dávali přednost arabštině, ale psané hebrejským písmem. Židovští obyvatelé křesťanských království psali hebrejsky nebo latinsky.

Postup urbanizace způsobila jazykovou jednotu mezi Východem a Západem nevídanou od dob římského impéria to usnadnilo výměnu,

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

aktivity všeho charakteru a přenos vědění. Někteří Židé, díky své pohyblivosti a rodinným poutům v jiných oblastech, kromě arabštiny, ovládali hebrejštinu-a dokonce aramejštinu - latinu a jiné jazyky, jejich role tlumočnicků bude velmi ceněna v průběhu staletí. To jim umožňovalo, na druhou stranu, získat přístup k textům v jiných jazycích, jdouce tak o krok napřed před význačnými učiteli a intelektuály z jiných etnicko-náboženských skupin. [...]¹²

Nutno zdůraznit, že i na severu poloostrova žijící Židé arabštinu často ovládali, alespoň ti vzdělaní, neboť v období let 950-1492 byla arabština jazykem vědy a kultury. Tyto jazykové znalosti byly Židy plně využívány. Mnoho z nich bylo překladateli a tlumočníky. Myslím, že díky těmto skutečnostem můžeme o Židech mluvit jako o spojovacím článku mezi západní a východní kulturou a v rámci Pyrenejského poloostrova mezi křesťany a muslimy (Menéndez Pidal).

Závěrem bych pouze dodala. Židé, bez ohledu na to odkud pocházeli, mluvili jazykem, kterému rozuměli jejich posluchači. Jinými slovy. Při komunikaci s Araby, mluvili arabsky. Jestliže byli posluchači Hispánci používali jazyky románské. To samé se týká i psaného projevu. Psaný text určený arabskému čtenáři byl napsán v arabštině (důsledně psaný hebrejským písmem), pro čtenáře hispánského v latině a židovským čtenářům byl určen text v hebrejštině.¹³ Kromě toho žádný z románských jazyků užívaných na Pyrenejském poloostrově, nebyl považován za na dostatečné úrovni, aby se jimi mohly psát odborné a umělecké texty. Jednalo se o jazyky užívané prostým lidem. Jazykový úzus byl jistě ovlivněn i skutečností, že vzdělaní obyvatelé Pyrenejského poloostrova té doby ovládali některý z kulturních jazyků, tj. latinu, arabštinu či hebrejštinu a nebylo tedy nutné pro potřeby vědeckých a filosofických traktátů jiný jazyk hledat.

*“Slova neevropského původu ve Španělštině”***2.4. Hebraismy**

Je až s podivem, jak je možné, že národ, který žil na Pyrenejském ostrově více jak 2500 let, nezanechal téměř žádný odkaz v kastilštině. Slovy Gonzala Maesa:

Přestože víme, že kastilština, oficiální jazyk kastilského království,....., v sobě obsahuje pestré pozůstatky více než dvaceti jazyků, překvapí, že národ s tak vyhraněnou osobitostí jako je ten hebrejský, jehož přítomnost ve Španělsku se udává od dávných dob, který měl tak převažující vliv na Iberském poloostrově během přinejmenším jednoho tisíciletí a tak viditelné stopy zanechal v nejrůznějších oblastech naší literatury (španělské, pozn. autorky), kromě ekumenického vyzařování Bible, díla hebrejského génia, jak se zdá neovlivnil nijak výrazně španělský jazyk. Řeklo by se, že také jazykový poklad byl podroben úzkostlivému zkoumání “čistoty krve“ [...]¹⁴

Dále pak uvádí, že těch několik slov, jež můžeme jako hebraismy označit (on jich napočítal kolem padesáti a já více jak dvakrát tolik, protože je já jsem ve svém výzkumu zohledňovala i hebraismy druhého řadu, tj. odvozeniny od hebraismů a D. Maeso neuvádí, zda mluví jen o “čistých“ hebraismech)) jsou ty, jež přešly do španělštiny přes biblickou latinu a vztahují se výhradně k náboženství či biblickým tématům. Maeso říká, že žádné z nich nezakotvilo v hovorové španělštině. Porovnáme-li češtinu se španělštinou, tak v obou jazycích můžeme nalézt slova hebrejského původu, ale v naprosté většině se s nimi setká jen odborník na hebraistiku, popř. zájemce o židovskou kulturu. V praxi to znamená, že pro běžného Španěla jsou to naprosto neznámé pojmy a nejsou součástí ani slovní zásoby uvedené ve slovníku Real Akademia.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Domnívám se, že kromě výše uvedených historických a sociálních skutečností svoji roli sehrálo i množství Židů na Pyrenejském poloostrově a fakt, že nikdy nebyli, až na pár výjimek, vládnoucí vrstvou. Hrstka osob, ať je jakkoli mocná, ovšem nemůže nijak zásadně či dlouhodobě ovlivnit jazykový úzus. Kromě toho Židé byli jako skupina vždy spíše méně než více trpěným etnikem, které jako celek stálo při pokraji společnosti a to nejen fyzicky, v ghettech.

David Gonzalo de Maeso¹⁵ uvádí, že hebrejštiny byla pro Židy ve stejné situaci jako latina pro křesťany, tj., že jí byli schopni užívat v mluvené a psané podobě opravdu jen velmi vzdělaní lidé, přičemž říká:

.....doktoři (církvní otcové, pozn. autorky) a jejich žáci mluvili a psali v hebrejštině a v *yešibāh*, a logicky, když mluvili, psali, či jakkoli jinak se stýkali s mluvčími kastilštiny, nebo jiných románských jazyků Poloostrova, nesouce hebrejské lingvistické břemeno, které měli, bylo nevyhnutelné, aby pronikla nejen slova, nýbrž také vazby, obraty, a konstrukce hebrejského původu do lidových mluv. Vliv hebrejštiny uskutečňovaný latinskou Biblií nemohl být na tyto jazyky velký, protože latina *Vulgáty*¹ je, na svou dobu, správná a často elegantní.¹⁶

Otázka hebraismů španělštině je, jak se zdá, mnohem složitější, neboť po přečtení citací z knihy “Orígenes de la lengua española” (1737) Gregoria Mayanse y Sicara uváděných D. Gonzalem Maesou, musíme nutně dojít ke stejnému závěru jako oni dva a to, že mnoho hebraismů se dostalo na Pyrenejský poloostrov na lodích Féniciánů a Kartaginců, jelikož punský jazyk vychází z feničtiny a ta zase z hebrejštiny. Následkem toho jsou hebraismy dnes ve slovnících uváděny jako fénicismsy a slova

¹ ...překlad Bible do latiny, pořízený koncem 4.století, sv. Jeronýmem; obecně prosazen od 7.stol., kanonizován tridentským koncilem, Encyklop. slovník, Pro-Ž, str. 817

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

punského původu. A zrovna tak není jednoduché určit ani prapůvodní jazyk některých slov z arabštiny či hebrejštiny, neboť se vyskytují v podobné formě v obou jazycích.¹⁷

Stejně jako Gonzalo Maeso¹⁸ i já jsem zjistila, že v oněch několika desítkách slov hebrejského původu je zahrnuta též řada vlastních jmen, viz např. *Jesús, María* a jejich odvozeniny, ačkoli ty již patří do skupiny druhotných hebraismů. Gonzalo de Maeso k tomu říká:

..... - onomastika by měla v této otázce stát stranou, - protože buď se jedná, podle jejich formy, spíše o slova aramejského původu, např. *fariseo, hebreo, saduceo*, nebo protože jejich úzus je charakteristický pro Židy a nejsou tudíž součástí španělského lexika - bylo by je třeba spíše považovat za vlastní židovské španělštině (*el ladino*) -,například *Háber* (doktor), *taled* (pokrývka užívaná při modlitbě), či protože jde o pouhý slovesný výraz, například, *efetá* («otevři se»), bez úzu ve španělštině.¹⁹

Jako v mnoha jiných jazycích onomastika tvoří velkou skupinu přejímek a z nich především antroponyma, tj. vlastní jména osob.²⁰ Seznam by byl velmi dlouhý. Můžeme vyhledat v jakékoli knize zabývající se významem a původem křestních jmen, proto zde nebudu uvádět žádná z nich.

I s dalším tvrzením Gonzala Maesa nelze než souhlasit. Říká totiž, že ne všechny hebraismy jsou uvedeny ve slovníku a ne všechny ty jako hebraismy uvedené, jimi skutečně jsou:

.....ni están todos los que son, ni son todos los que están.²¹

Jednou větou vlastně jen shrnul to, co bylo uvedeno výše, tj. mnohdy opravdu není možné zcela bezpečně rozlišit, jedná-li se o slova hebrejského či arabského původu.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Zrovna tak je zajímavé jeho srovnání sémantických okruhů hebraismů a arabismů, protože, co do počtu jsou nesrovnatelné - arabismů je mnohanásobně více. Říká, že valná většina hebraismů se vztahuje ke spirituálním, náboženským a teologickým tématům a k tomu slova týkající se literatury, historie a institucí. Na rozdíl od toho, jak uvádí, španělské arabismy jsou spíše rázu materiálního a to do té míry, že někteří odborníci došli k závěru, že ani jeden španělský arabismus se netýká citů a pocitů. Zamyslím-li se nad slovy, která jsem našla uvedena jako arabismy a hebraismy, nemohu, než mu opět dát za pravdu.

Gonzalo Maeso pokračuje, že na základě pečlivého a fundovaného výzkumu, by bylo možné pár hebraismů přidat. Šlo by například o slova jako: *burro*, v důvěrné (famiální) významu «člověk těžko chápající a nevzdělaný» z hebrejského *bûr*, «nevzdělaný, neotesaný, špatně vychovaný»; *marrano*, ve smyslu *criptojudío*, mylně odvozováno od *puerco*, stejně tak ani výše zmíněné *burro* nemá v tomto významu nic společného s oslem *asno*, atd.²²

Ačkoli morfologie není tématem mé práce, považuji data uvedená Gonzalem Maesou²³ za natolik zajímavá, že se domnívám, že stojí za zmínku i v lexikálně zaměřené práci. Tím spíše, že se jedná o hebraismy, o kterých, jak jsem se při svém výzkumu přesvědčila, bylo napsáno velmi málo odborných prací. G. Maeso naznačuje možný hebrejský původ sufixu zvětšenin *-ón*, jenž v latině neexistoval a na základě jisté analogie, také sufixu *-ote*, ten prý vychází z hebrejského zvětšovacího sufixu *-ón*. A stejný původ, tj. hebrejský, přisuzuje i následujícím morfologickým jevům již natolik zdomácněným v dnešní španělštině, že je mluvčí nepovažují za cizí element²⁴:

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Těch několik forem superlativů - všechny syntaktické - existujících v hebrejštině, přinejmenším pět, přešlo celé do kastilštiny. Jedna spočívá v prostém a jednoduchém opakování adjektiva nebo adverbia, například: *ra' , ra'*, «špatný, špatný»; další k označení absolutní nadřazenosti, spočívá v nechat následovat dané druhové jméno svým vlastním množným číslem, jako přívlastek, například: “král králů”, “Pán pánů”, “Píseň písní” (=nejskvělejší píseň), atd. Další forma superlativu spočívá v antepozici členu před přídavné jméno v pozitivu, který v sobě sám o sobě nese pojem míry, například “*la pequeña*” (v případě, že se mluví o několika sestřích) je to nejspíše ta nejmladší, nejmenší.

Dokonce i forma hebrejského superlativu, který spočívá v přidání přívlastku «de Dios» (boží) k podstatnému jménu; například, «montes de Dios», převysoké hory,..... také říkáme «*canta divinamente*» (zpívá božsky), «*me encuentro divinamente*» (ostatně i zde v češtině říkáme něco podobného: *je mi božsky*, že by i v češtině tato vazba byla hebrejského původu?, pozn. autorky).²⁵

Zrovna tak upozorňuje na možný hebrejský původ dalšího typicky španělského superlativu, ačkoliv v tomto případě není rezolutní. Spíše tuto možnost jen tak nastiňuje, protože se stejným způsobem tvoření superlativu se můžeme setkat i v latině. Je tedy nemožné s naprostou jistotou určit, ze kterého jazyka přešla tato forma superlativu do španělštiny. Mám na mysli superlativ tvořený pomocí příslovce *muy*²⁶:

Ovšem tím jeho úvahy o hebrejském původu některých gramatických jevů ve španělštině zdaleka nekončí. Gonzalo Maeso (ib. str. 314) uvádí, že dokonce i pro španělštinu (pro italštinu také, naopak francouzštině zcela neznámá) tak typická postpozice zájmen u sloves, např. *dámelo, llévatelo*, je také hebrejského původu, neboť ji nenajdeme ani v latině ani v řečtině a je naopak charakteristická pro hebrejštinu a arabštinu.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Na to pokračuje příklady frazeologických hebraismů, ačkoli si je vědom toho, že i když pocházejí přímo z Písma, tak do španělštiny přešly přes Bibli, jež je hebraismy protkaná. Mezi jinými zmiňuje např. «*pan*» ve významu jídlo potravina, obecně. (ib. str. 315) Kromě výše uvedených, Gonzalo Maeso udává následující příklady hebraismů pocházející z překladů či komentářů Písma Svatého, jež můžeme nalézt i v překladech do jiných jazyků. Jsou to názvy typicky hebrejských měr, vah a měn: *efá, hin, homer, qesitá*, atd.²⁷

Nicméně mnoho slov z hebrejštiny či aramejštiny bylo nejprve přeloženo do řečtiny, po té do latiny a až teprve přes latinu proniklo do moderních jazyků, občas ve dvojí podobě (ibid. str. 316). To je případ např. *Golgotha (Calvariae locus, Calvario), Mašîah (Messias, Christus, Cristo)*.²⁸

Za velmi zvláštní druh hebraismu Gonzalo Maeso považuje i ladino, s tím, že v tomto dialektu můžeme nalézt velmi mnoho slov přejatých z hebrejštiny bez jakékoli deformace.²⁹

Značné množství hebraismů můžeme najít i mezi rčeními, jež jsou odrazem nejen hebrejského jazyka, ale také židovského způsobu myšlení, psychologie a pohledu na svět obecně.³⁰

Jako poslednímu ze skupiny hebraismů věnuje Gonzalo Maeso svou pozornost hebraismům sémantickým, tj. významovým výpůjčkám, jež rozšířily význam mnoha obyčejných slov v celé řadě moderních jazyků. Do této skupiny bychom mohli zařadit druhotné významy převzaté z biblické hebrejštiny (ibid. str. 319): *hermano* (bratr), *firmamento* (nebesa), *madre* (matka), *cielos* (nebesa), *camino* (cesta), *bueno* (hodný; dobrý), *malo* (zlý; špatný), *pobre* (chudý; ubohý), *pecador* (hříšník), *odiar* (nenávidět), atd.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**2.4.1. Slovnědruhová charakteristika hebraismů**

Já jsem ve slovníku Real Academie našla 238 pojmů uvedených jako hebraismy: 92 podstatných jmen mužského rodu², 53 podstatných jmen rodu ženského, 1 podstatné jméno s dvojitým rodem, 2 podstatná jména měnící význam podle rodu, 72 adjektiv, 15 sloves a 2 příslovce způsobu (*farisaicamente*, *seráficamente*) a 1 citoslovce (*aleluya*). V těchto množstvích jsou započítány hebraismy jak prvního tak druhého řádu (tj. odvozeniny jiného hebraismu, bez ohledu na slovní druh, ke kterému patří, viz konverze). Ve skutečnosti hebraismů prvního řádu není mnoho (viz G. Maeso), ale na jejich základě byla vytvořena celá řada odvozenin.

2.4.2. Sémantická charakteristika hebraismů

Ze sémantického hlediska je podle očekávání nejvíce slov z těchto sémantických oblastí:

náboženství/mytologie/čarodějnictví/pověry	103 pojmy
charakter /chování/podoba	51
kmen/národ/etnikum	22
lingvistika/jazyk (včetně 2 fonetických pojmů- jmen hlásek)	18
jména obyvatelská	14
gastronomie	13
profese/zaměstnání	12
botanika (stromy, keře, květy a jejich části)	10
medicína (nemoci, léky, trad. medicína)	8
mezilidské vztahy	8
obchod	6
zoologie	6
práce/povinnosti	6
výchova/vzdělání	5
architektura/stavitelství	5
(architektonické prvky, materiály, atd.)	
oděvy/doplňky/obuv	5
ekonomie (plat, platby, ekonomické operace)	4
zábava/sport/slavnosti	4
časový úsek/epocha	4
vybavení domácnosti	4
(nádoby, kuchyňské potřeby, nábytek, atp.)	
zvyky/tradice	4
zemědělství/chovatelství	3

² Řada slov figuruje v různých slovních druzích. Stejně tak v případě sémantické charakterizace jeden pojem může patřit do různých sémantických oblastí.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

měna (názvy měn, mincí, bankovek)

2

* dále je ještě celá řada oblastí, které jsou zastoupeny pouze jedním výrazem, mezi ně patří, např.: chemie, námořnictví, heraldika, kosmetika/hygiena/ parfémy, toreadorství, atd.

Tento výsledek se dal předpokládat, protože všechny tři nejvíce zastoupené kategorie mají vztah k Bibli. První kategorie, náboženství, má ze své podstaty k Bibli nejbližší. Ale je třeba podotknout, že ne všechna slova zařazená do této kategorie se týkají křesťanství. Některá z nich odkazují výhradně k náboženství židovskému. Mezi ně náleží například:

sabbat - označuje nejen nejvýznamnější (poslední) den židovského týdne, ale také každotýdenní malý svátek, ke kterému patří zvláštní rituály

taled - speciální kus oděvu-jakýsi přehoz, který Židé (muži) používají při bohoslužbě

Společným rysem druhé a třetí skupiny je fakt, že jsou až na výjimky odvozeny od vlastních jmen osob. Názvy hebrejských kmenů a rodů se vždy derivují od jména jejich zakladatelů. Pojmenování charakterových vlastností či vzhledu zase vycházejí z výrazných vlastností biblických postav, které se na základě podobnosti staly pojmenováním daného rysu obecně. Ač jsme v textu zabývajícím se historií židovského národa na Pyrenejském poloostrově uvedli, že Židé vynikali v medicíně, původem hebrejských slov z tohoto oboru mnoho není, našla jsem jich jen 8.

Naopak velmi překvapivě bylo mnoho slov (18) označujících nějaký pojem z lingvistiky/jazyka, včetně názvu dvou hlásek. Jedná se o *wau* a *yod* (zmiňovaný především v knihách zabývajících se historií španělského jazyka).

Dalšími poměrně významnými sémantickými oblastmi jsou jména obyvatelská (14 slov), pojmy z gastronomie (13 slov) - do této skupiny jsem zahrnula nejen názvy samotných jídel a kuchyňských

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

úprav, ale také například koření, nápoje a různé plody, ačkoli musím připustit, že zvláště u inigenismů to není zcela dokonalé, neboť mnoho plodin je mi zcela neznámých a tudíž je možné, že jsem do gastronomie zařadila i plody, které jedlé nejsou a naopak, že jiné jedlé mi unikly. Překvapivě také bylo 10 slov z botaniky (názvy rostlin/stromů/květin nebo jejich částí):

nardo

Ze zoologie bylo naopak uvedeno slov jen 6. I když v případě hebraismů ani toto číslo není zcela zanedbatelné.

Ostatní sémantické oblasti (architektura, oděvy, literatura, mezilidské vztahy, výchova/moudrost, domácí potřeby, obchod, ekonomie/finance, zábava (hry, sport, oslavy, atp.)) snad ani nestojí za zmínku, protože mají od jednoho do šesti zástupců.

2.4.3. Hlásková charakteristika hebraismů a míra jejich integrace do španělštiny

Pokud se jedná o hláskové složení daných hebraismů, nejvíce slov je uvedeno pod písmenem *m-*. A to díky odvozeninám vytvořeným od slov jako jsou *María* a *Mesías*:

María → *mariano, marianista, marial, marica, mariposa, maruja,*
atd. (→ *marujil, marujear, marujeo,* včetně derivátů
odvozených od výše zmíněných)

Malsín (udavač, donašeč; štváč) - další poměrně plodné slovo
(na jeho základě jsou vytvořeny 3 deriváty)

Někdy jsou asociace mluvčích, jež vedou k sémantickému posunu, opravdu zvláštní i když ne zcela nelogické:

Moisés (vlastní jméno biblické postavy) > *moisés* (druh dětské nepřilíh hluboké, často opatřené kolečky, do které se dává novorozené dítě). Tato výpůjčka je založena na předmětu (košík, ve kterém dle Bible matka poslala

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Mojžíše po Nilu), který mají mluvčí natolik spojený s touto biblickou postavou, že se vlastní jméno této postavy, stalo hojně používaným pojmenováním označujícím tento druh kolébky

Samson (bibl. postava) > *samsón* (silný muž), další příklad, kdy se charakterový rys biblické postavy, stává pojmenováním lidské vlastnosti, ačkoli dle mého názoru nepatří k nejužívanějším

Poměrně často zastoupené je i počáteční písmeno *s-*, zde jsou příčinou slova *sabbat* a *satán* a jejich odvozeniny (*sabatorio*, *sabático*, *sabatino*, *sabatismo*, *sabatizar*; *satanás*, *satánico*, *satanismo*, *satanizar*). U písmene *q-* sice můžeme najít 4 slova původně hebrejského původu, ale i zde se jedná o dvě slova a jejich odvozeniny. Přesněji řečeno základem všech čtyř je slovo jediné: *querub* (z hebr. *kerūb*) - cherubín, druh anděla, od kterého byly utvořeny deriváty *querube* (koncové *e*, je znakem jeho přizpůsobení se španělskému fonetickému systému³¹) a *querúbico*. Dalším slovem je *querubín*, které má také svůj základ v hebrejštině i jeho sémantická hodnota je stejná jako u slova *querub*, pouze s tím rozdílem, že *querubín* přešel do španělštiny přes latinu:

[*īm*] (hebr.) → *cherūbim* o *cherūbin* (lat.) → *querubín* (špan.)

Pod písmenem *h-* najdeme zvláště odvozeniny od slova *hebreo*, stejný případ nastává u *j*, kde se jedná o deriváty pojmů *judaico* (*judaísmo*, *judaizar*, *judaizante*, atd.) a *judío* (*judería*, *judiada*, atd. a také složeniny *juedoconverso*, *judeoespañol*). Naopak písmena *d*, *ch*, *i*, *l*, *ñ*, *o*, *u*, *v*, *z* nejsou zastoupena vůbec. O počátečním písmenu *l* je možné říci, že je téměř výhradně, až na několik málo výjimek, z řad arabismů a indigenismů, zastoupeno latinismy.

“Slova neevropského původu ve španělštině”

Převážná většina hebraismů přešla do španělštiny přes latinu, případně její biblickou verzi, viz výše. Cesta jiných byla ještě o něco složitější, např.:

fariseo: hebrejšтина → aramejšтина → latina → španělšтина

kibutz: hebrejšтина → francouzšтина → španělšтина

kipá: hebrejšтина → francouzšтина → španělšтина

hisopo: hebrejšтина → řečtina → latina → španělšтина

sura: hebrejšтина → arabšтина → španělšтина (ačkoli toto slovo označující kapitolu z Tóry, resp. Koránu, je spojeno výhradně právě s těmito náboženstvími. Pro španělské mluvčí spíše jen s islámem, protože židovská kultura je pro ně jednou velkou neznámou)

Jindy je hebrejšтина prostředníkem nějakého pojmenování na jeho cestě z jednoho jazyka do druhého, např.:

faraón: egyptšтина → hebrejšтина → latina → španělšтина.

Poté, když bylo slovo *faraón* integrováno do španělského jazyka, bylo od něho utvořeno pomocí španělského sufixu pro tvorbu přídavných jmen - *ico* adjektivum *faraónico*.

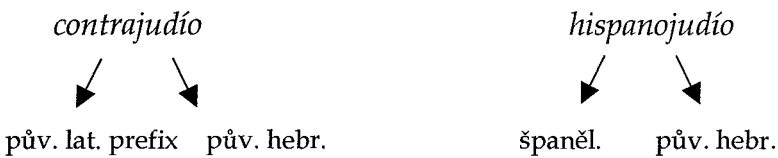
Počet derivací od dané výpůjčky je vůbec jedním z měřítek (vedle jejího přizpůsobení se danému fonetickému systému) její integrace do cílového jazyka. Tyto derivace jsou důkazem, že je slovo velmi užíváno a pravděpodobně i realita, kterou označují (nejčastěji nějaký předmět), tudíž mluvčí mají potřebu dalších odvozených slov. I když ne vždy to musí být slovo běžné komunikace, ale mohou to být i termíny, které se týkají náboženských sekt, biblických národů, popř. označují nějakou kulturu.

Tak například od podstatného jména *fariseo*, byla odvozena další čtyři slova: *farisaicamente*, *farisaico*, *farisaísmo*, *fariseísmo*. Podobná situace nastala i slova *hebreo*: *hebraico*, *hebraísmo*, *hebraísta*, *hebraizante*, *hebraizar*, nebo *hisopo* (kropička na svčenu vodu), pro

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

obyčejného člověka slovo téměř neznámé nebo neužívané, naopak pro duchovní se jedná o předmět takřka denní potřeby. Důkazem je celá řada odvozenin: *hisopada*, *hisopadura*, *hisopar*, *hizopazo*, *hisopear*.

Několik hebraismů tvoří hybridy s latinou nebo španělštinou, např.:

Překvapilo mě, že i jméno (a jeho odvozeniny) označující typicky španělský nápoj *sidra* (kvašený jablečný mošt) je hebrejského původu.

Zkřížením latinského *jubilāre* se slovem *jubileo* (z hebr. *šěnat hayyōbēl* → lat. *iubilaeus* → špan. *jubileo*) vzniklo sloveso *jubilar*², označující nejen “odchod do důchodu”, ale dříve také (dnes se již v tomto významu neužívá) “radovat se”, “povyrazit si”. Tyto významy přímo odkazovaly k původnímu hebrejskému významu pojmu *jubileo*, “veřejný svátek, opakující se každých 50 let”.

Na základě výslovnosti dochází také k pravopisným změnám (nejdříve nastaly změny fonetické, viz výše a následně změny v ortografii):

hisopo → *guisopo*

Z uvedených příkladů můžeme tedy usoudit, že se přes relativně velký počet slov v případě hebraismů většinou jedná o četné odvozeniny od několika málo základů (*palabra base*). A je téměř nemožné najít nějaký charakterový rys společný více hebraismům, protože, jak jsem již uvedla, jedná se o jednotlivá slova a jejich mnohačetné odvozeniny, u kterých je zcela zřejmé, že jejich hlásková podoba bude prakticky stejná jako u slov základových. Naopak to spíše působí dojmem, že tyto hebraismy

“Slova heevropského původu ve Španělštině”

byly “vybrány” náhodou, bez jakéhokoli, byť jen zdánlivého záměru (lidově řečeno “sem tam něco”).

V části věnované historii židovského národa ve Španělsku bylo napsáno, že postavení Židů ve společnosti, spolu s jejich přirozenou uzavřeností před okolním světem a později společenské postavení konvertitů (u kterých by se za normálních podmínek dal předpokládat nějaký vliv na ostatní obyvatelstvo - přeci jen pocházeli ze silné kultury a mnoho tradic a slovní zásoby by si jistě byli přinesli s sebou, ale jejich pronásledování inkvizicí je donutilo v rámci zachování života jakákoli pouta, která by je mohla se Židy a židovskou kulturou spojit, zpřetrhat) zapříčinilo, že je v současné španělštině tak málo hebraismů a že je pro běžného Španěla židovská kultura nic neříkajícím pojmem.

2.5. Závěry

1. Převládají podstatná jména rodu mužského a za nimi následují přídavná jména.
2. Ve skutečnosti se jedná o několik málo pojmů, na jejichž základě bylo odvozeno mnoho nových slov, díky kterým máme na 92 slov hebrejského původu.
3. Nejvíce zastoupené sémantické oblasti jsou: pojmy vztahující se k náboženství a Bibli (předpokládaný výsledek - mnoho hebraismů přešlo do španělštiny přes Bibli), spolu se jmény charakteru/vzhledu/chování a názvy kmenů/národů/ etnik. Zamyslíme-li se nad tím, ani to není nic překvapivého, neboť jak jména vlastností tak názvy kmenů jsou odvozeny od vlastních jmen biblických postav, na základě nějakého jejich charakteristického rysu (*samsón = silný muž*).

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

4. Nejvíce zastoupenými počátečními písmeny jsou: *h, j, m, s*. Ve všech čtyřech případech je to díky odvozeninám několika málo slov typu: *hebreo, judío, María, Mesías, sefardí, satán*, atd. Naopak se na počátku slov nevyskytují: *d, ch, i, l, ñ, o, u, v, z*. To neznamena, že by ve skutečnosti žádné hebraismy s těmito počátečními písmeny neexistovaly, jen nebyl žádný takový identifikován (viz D. G. Maeso).
5. Způsoby jakými hebraismy přešly do španělštiny mohou být různé. Většina z nich byla převzata z latiny, především z její biblické podoby. Jindy byla jejich cesta poněkud komplikovanější: 1. z hebrejštiny do řečtiny, odtud do latiny a na konec do španělštiny. 2. z hebrejštiny do jednoho z moderních jazyků (např. francouzština či dokonce arabština (zde může dojít k situaci, že později není možné určit, zda se jedná o výraz původem z hebrejštiny či arabštiny, neboť oba jazyky jsou si velmi blízké a kromě toho, hebraismus je do španělštiny přejímán v arabizované podobě)).

3. Přejímky z arabštiny**3.1. Muslimové (Arabové, Berbeři, atd.) na Pyrenejském poloostrově**

Přestože se velmi často mluví o muslimech na Pyrenejském poloostrově jako o Arabech, je toto pojmenování velmi nesprávné, protože tím dochází k rovnici muslim = Arab, což není pravda. Arabů byla v první fázi muslimské konkvisty mezi dobyvateli ve skutečnosti menšina. Ta byla v průběhu muslimské hegemonie posílena nejen dalšími čistokrevnými Araby, ale také Syřany (i ti se

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

považují za čistokrevné Araby). Nicméně převážná většina nových příchozích na Pyrenejský poloostrov byli arabizovaní Berberři. Správné pojmenování zakladatelů Al-Andalusu není tedy Arabové, ale muslimové. K nesprávnému užití pojmenování Arabové dochází snad díky tomu, že jejich společným jazykem byla arabština, ať již klasická (tu používali bohaté a vzdělané vrstvy), tak její dialekty, spolu s pozdější nově vzniklou andaluskou arabštinou (*el árabe andalusí*). To byla směs arabštiny, berberštiny a v neposlední řadě i románských dialektů, užívaných v oblastech dobytých Araby. Existuje další souhrnné pojmenování nově příchozích kmenů, *los moros* (Maurové), ale v současné španělštině, na rozdíl od češtiny, má toto pojmenování mnohdy hanlivý charakter.

Islám jako náboženství vznikl počátkem 7. století v Mekce (Arábie) a vychází z učení Mohammeda. Ten tvrdil, že je prorokem Božím (Alláhovým). Mohammed spolu se svými následovníky, během poměrně krátké doby postupně islamizoval obyvatele Arabského poloostrova, jež byli do té doby modláři (*los idólatras*). Nutno dodat, že od samého počátku bylo toto hnutí velmi militantní a tedy mnoho těch, kteří přešli na islám, tak učinili, aby si zachránili život. Mohammed neměl mužského potomka a tak za svého nástupce určil jednoho se svých dávných kolegů, který od té doby užíval titul Kalif (šp. *Califa*, arab. *Halifa*), což se dá přeložit jako “Prorokův vikář”. Kalif byl nejvyšším představitelem církevní a světské moci. Utman, v pořadí třetí z Mohammedových následovníků, dával nepokrytě najevo svou přízeň k Umájovcům, dávným odpůrcům Mohammeda. To vyvolalo vlnu nevole v řadách Mohammedových následovníků, kteří Utmana zabili a zvolili za vládce Aliho, Mohammedova zetě. Nicméně tento nový kalif nebyl uznán rodinou Umájovců a na základě toho vzniká

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

konflikt, který se později promítl do dějin Al-Andalusu a v muslimském světě trvá až dodnes.³²

Muslimové přišli na Pyrenejský poloostrov v dubnu roku 711 pod vedením Tarifa, který spolu s přibližně sedmi tisícovým vojskem přeplul Gibraltarský průliv, aby pomohl Witizově vizigótské královské rodině ve sporu s vizigótským vévodou Rodrigem. Vizigótská říše byla v té době plná vnitřních sporů mezi vládnoucí vrstvou. Obyvatelstvo bylo nespokojené, především Židé, pronásledovaní a násilím nucení ke křestu. Souhry těchto okolností, spolu s celkovým úpadkem vizigótské říše, Arabové náležitě využili a v průběhu přibližně dvaceti let dobyli téměř celý Pyrenejský poloostrov. Během rekonkvisty se situace opakovala, ale tentokrát to byli křesťané, kteří využili neustálých sporů mezi arabskými vládci. Ale zpět do roku 711.

Arabové porazili Rodrigovo vojsko díky zradě Witizových synů, kteří tak pomstili otcovu smrt. Jen na severu dnešního Španělska zůstalo území, které nikdy nebylo Araby dobyto. Právě zde, u města Covadonga, Arabové utrhli první významnou porážku. Tím byl položen základ fenoménu, jenž vstoupil do dějin jako rekonkvista a trval téměř osm století. Definitivně byl ukončen kapitulací Granady 2. ledna 1492.

Období arabské nadvlády nad Pyrenejským poloostrovem bylo, až na krátká období klidu a míru, obdobím neustálých sporů mezi vládnoucími muslimskými kmeny. Arabové, ač v početní nevýhodě, byli díky svému původu a vzdělanosti vládnoucí vrstvou a opovrhovali ostatními muslimy, zvláště pak Berbery, jejichž jméno je arabskou verzí římských barbarů. Berbeři byli oproti “zhýčkaným” čistokrevným Arabům v početní převaze, nehledě na to, že to byly ze své podstaty agresivní, válečné kmeny.

"Slova neevropského původu ve Španělštině"

Z takto nastíněné situace můžeme snadno vyvodit, že rozbroje byly takřka na denním pořádku.

Po dobytí Iberského poloostrova muslimy došlo k následujícímu rozdělení půdy a vzniku nových sociálních vrstev³³:

∞ Půda, která byla předmětem kapitulací, zůstala v rukou původních obyvatel, více či méně zatížena daněmi podle toho, zda její majitelé přestoupili na islám či zůstali věrni křesťanství.

- ◆ Ti, kteří přijali islám (*los renegados*) měli stejná práva jako pravověrní muslimové. Mnoho vládců a bohatých Vizigótů se raději vzdalo křesťanství, aby si tak udrželo majetek a nemuselo platit vysoké daně.
- ◆ Poražení, kteří dali přednost tomu, zůstat křesťany, mozarabové (*los mozárabes*), museli platit daň za osobu a dále odevzdat část úrody. Mozarabů bylo velké množství, protože islamizace neprobíhala tak rychle jako dobývání. Existovala čistě mozarábská osídlení a arabští dobyvatelé dosazovali do čela správy těchto oblastí úředníky z řad mozarabů.

∞ Půda, která byla dobytá, Vizigóty opuštěna či zkonfiskována církvi, byla rozdělena mezi Arabské dobyvatele:

- ◆ Pětina této půdy byla oddělena jako majetek státu (*joms*) a stala se "svatou" zemí, tzn. patřící Bohu. Zemědělci, kteří patřili k této půdě, byli nazýváni *quinteros* nebo *labradores del quinto del Estado*.
- ◆ Zbytek dobytých území byl rozdělen mezi vojevůdce a jejich vojáky s dědičným právem z otce na syna. Ve většině případů původní obyvatelé nebyli z této půdy vyhnáni, ale museli odvádět čtyři pětiny úrody

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

s dalšími zemědělskými produkty jejím arabským majitelům. Čistokrevní Arabové si nechali tu nejlepší půdu a Berberům přiřkli studené oblasti na severozápadě, střed poloostrova a hornaté oblasti jižního a východního Španělska. To bylo příčinou dlouhé občanské války, která zcela zastavila postup Arabů dále na sever a umožnila vznik a rozmach rekonkvisty.

Jak jsem již uvedla výše, období arabské nadvlády nad Pyrenejským poloostrovem bylo obdobím neustálých konfliktů, a to jak mezi samotnými muslimy, tak mezi muslimy a morisky, muslimy a renegáty (*los renegados, los muladíes*) a v neposlední řadě mezi křesťany a muslimy. Konflikty trvaly až na několik málo krátkých období klidu téměř osm set let, tj. až do pádu Granady (1492). Vzhledem k tomu, že moje práce není prací historickou, tak tu nebudu vyjmenovávat jednotlivé muslimské panovníky ani dynastie. K našim účelům postačí jen krátké shrnutí.

V roce 755 po Kr., po vyvraždění svého rodu (Umájovci) v Damašku, připnul ke španělským (Almuñécar (Granada)) břehům mladý Abd ar-Rachman I., který ihned namířil do Kordoby, kde v té době bylo sídlo vládce. Jako člen královského rodu zde úspěšně uplatnil svůj nárok na trůn a založil Kordobský emirát, který zabíral celý Iberský poloostrov až k úpatí Pyrenejského pohoří, kromě části Asturie, Baskitska, Kantabrie a Galicie. Po své smrti odkázal Abd ar-Rachman I. trůn v pořadí třetímu ze svých synů, Hišámovi I., což vyvolalo další vlnu nepokojů.

Kordobští mozárabové nesměli stavět nové kostely, jejich domy nesměly být vyšší než domy muslimů, ale především měli zakázáno, stejně jako Židé, mít muslimské služebnictvo, ani se

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

neměli ženit s muslimkami. Na rozdíl od muslimů, kteří se mohli uzavřít manželství s křesťankou. To je dáno povahou muslimů, kteří mohli pojmout za manželky ženy z jiných kmenů, čím více tím lépe, neboť díky tomu se ten který kmen rozrůstal. Museli se však snažit zabránit tomu, aby jim muži z jiných kmenů (na Iberském poloostrově etnik a náboženských skupin) ženy odváděli, neboť podle jejich logiky a tradice (u Arabů se původ dědí z otce na syna a ne přes matku jako je to u židovství) by to jejich skupinu oslabovalo.

Ale zpět k historii. V 10. století Abd ar-Rachmán III. pod vlivem událostí v Africe nařídil, aby se jeho jméno při modlitbě v mezkitě doplňovalo titulem kalifa. Nutno dodat, že jeho opatření bylo přijato v severní Africe s nadšením, neboť její obyvatelé nesouhlasili s daným vývojem událostí. Během Abd ar-Rachmánovy vlády docházelo v konfliktech s křesťany střídavě k prohrám a vítězství, jejichž následkem bylo to, že Al-Andalus neměl pevnou hranici. Jak později uvidíme tomuto faktu připisují někteří autoři četnost arabismů ve španělštině.

Po smrti Abd ar-Rachmánova syna Hišáma I. nastoupil na trůn Hišám II., ale ve skutečnosti vládl Almanzor, první ministr a později vojevůdce. Almanzor byl opravdu zdatný vojevůdce a dobyl mnoha vítězství. Po smrti Almanzora se začala projevovat krize kalifátu. Postupem doby jednotliví emírové, vědomi si toho, že kalifátu chybí schopný panovník, využili situace a vytvořili si větší či menší na sobě nezávislá království (*los reinos de taifas*), čímž byl Al-Andalus jako celek velmi oslaben. Také tato království, bylo jich něco přes dvacet a vládly jim tři rozdílné skupiny muslimů (Slované, Berbeři a Arabové), měla mezi sebou spory. Toho náležitě využili křesťané, kteří v tomto období dosáhli mnoha vítězství. Jedním z nejúspěšnějších byl Cid El Campeador, který se dostal až

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

do Valencie. Muslimové, když viděli, jaké nebezpečí jim hrozí, se spojili a povolali posily ze severní Afriky, konkrétně Almorávidy (militantně-náboženské hnutí).

Almorávidé v čele s Yúsufem přepluli Gibraltar a rychle postupovali přes Iberský poloostrov, uštědřující křesťanům citelné porážky. Almorávidé se usadili v Seville a jak rychle jejich impérium vzniklo, tak zase zaniklo. Po krátkém období nezávislých království byl Iberský poloostrov dobyt dalším náboženským hnutím (almohadským), původem také ze severní Afriky. Jestliže až do příchodu Almorávidů můžeme hovořit o náboženské toleranci, tak s jejich příchodem jí byl konec. Daleko horší situace však nastala po příchodu ještě fanatičtějších Almohadů. Jeho následkem bylo násilné masové přijímání islámu. Křesťané a Židé dostali na vybranou mezi islámem a smrtí.

Ale ani Almohadé se neudrželi u moci dlouho a Al-Andalus se opět rozpadl do jednotlivých království. Ta díky sporům mezi jednotlivými vládci nebyla schopna odolávat křesťanům, kteří naopak byli čím dál silnější. Roku 1236 byla dobytá Kordoba, o dvanáct let později Sevilla a nakonec Granadské království, které odolávalo, byť s územními ztrátami, až do ledna roku 1492. Jeho kapitulací definitivně skončila nadvláda muslimů na Pyrenejském poloostrově. Muslimové ve Španělsku sice zůstali, ale již ne jako vládnoucí vrstva a stejně jako na již dříve křesťany dobytých územích, jich bylo stále méně. Buď emigrovali, či postupně, spolu s Židy, přijímali křesťanství a z mudéjarů se tak stávali morisky. Ani oni však ve Španělsku nezůstali dlouho. V roce 1613 byli definitivně vyhnáni ze Španělska.³⁴

3.2. Jazyková charakteristika obyvatelstva Pyrenejského poloostrova v době nadvlády muslimů

Arranz Velaverde uvádí³⁵, že v době muslimské nadvlády byly nejpoužívanějšími jazyky arabština a románština (vulgární latina, neboť spisovnou latinu ovládali jen velmi vzdělaní lidé, viz situace hebrejštiny). Jejich vzájemným prolínáním vznikl jazyk třetí, nazývaný *el aljamiado*, používaný dokonce i ke psaní značně důležitých textů. *El aljamiado* ovládali jak vysocí státní úředníci, tak prostý lid. Je pravděpodobné, že arabština byla literárním jazykem a *el aljamiado* spolu s románštinou jazykem určeným pro běžnou denní komunikaci. Arabové se snažili zabránit pronikání vlivu jiných jazyků do arabštiny a zdá se, že alespoň z počátku se jim to dařilo. Dokonce i vzdělaní křesťané, kteří chtěli dosáhnout nějaké funkce, museli znát arabský jazyk a literaturu.

Po dobytí Pyrenejského poloostrova muslimy byla obsazená území velmi rychle arabizována, a to nejen pokud se jedná o zvyky, oděvy, nýbrž také po stránce jazykové a kulturní:

Postupný proces arabizace mozarabů povede k přijetí jejich (Arabů) jazyka a zvyků. K rozšíření arabského jazyka mezi vysokými mozarabskými sociálními vrstvami dojde velmi rychle a bude současně podporováno muslimskými úřady, jak dokazuje dekret z roku 790, který ustanovuje povinné vyučování arabštiny kordobským křesťanům. Ale vliv bude v mnoha oblastech vzájemný, což spolu s arabizací křesťanů a Židů, nepřestane dělat starosti nejhrolivějším muslimům v jejich víře.[...]

[...]Tato arabizace povede k postupnému úpadku znalosti a používání latiny. V arabštině se bude psát skvělá mozarabská literatura a bude do toho jazyka přeloženo velké množství knih, včetně Nového Zákona a děl Kanonického práva. Také se odrazí v používání arabských příjmení ze strany mozarabů, fenomén výrazně od 10. století. Vliv

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

románských jazyků bude původcem nového arabského dialektu, *algarabía* neboli jazyka Západu. [...]

[...]... islamizace venkova bude příčinou přílivu mozarabů do měst (viz Židé, pozn. autorky)....[...]

[...]Postupný demografický úbytek křesťanů v Al-Andalusu, stejný jako ke kterému dochází současně na severu Afriky představuje jejich praktické zmizení kvůli konverzi, deportaci či emigraci v 11. až 12 století. Tento proces bude urychlen v průběhu 12. století během nadvlády severoafrických dynastií.... [...] (Pedro Damián Cano: “Al Andalus....”)³⁶

P. Damián Cano dále píše³⁷, že arabština byla v době muslimského dobývání ve stádiu kodifikace a v období ustalování normy a že arabští dobyvatelé mluvili rozdílnými kmenovými dialekty arabštiny a berberštiny. To se odrazilo v rozmanitosti arabských přejímek. Dnes se díky tomu můžeme setkat s výpůjčkami s arabštiny, klasické arabštiny, beduínské arabštiny a arabštiny hispánské (tj. arabština Pyrenejského poloostrova).

Situace na Pyrenejském poloostrově před příchodem Arabů byla následující: oficiálním, kulturním a liturgickým jazykem byla latina. Obyvatelstvo mluvilo románštinou a židovské obyvatelstvo užívalo, především v liturgii, hebrejštinu. Damián Cano se domnívá, že během prvních let dobývání, až do příchodu Umájovců, byla románština užívána především v administrativě a dokonce i na školách vysokého učení. Umájovci však postupně rozšířili používání arabštiny nejen jako jazyka kulturního, nýbrž také jako jazyka běžné denní komunikace. To sice nezpůsobilo zmizení románštiny, ale naopak vedlo k bilingvistu (D. Cano). Arabština se tedy stala kulturním jazykem *par excellence*, dokonce i pro *dimmíes* (křesťané a židovští poddaní muslimů).

Svou roli jistě sehrálo i to, že mnoho křesťanů, ač mohlo zůstat u svého vyznání, se raději vzdalo víry než majetku. Ta samá

“Slova neevropského původu ve španělštině”

situace nastala později i v křesťanských královstvích, tentokrát ovšem se Židy a mudėjary. A stejně tak, jako tomu bylo u konvertovaných Židů, kteří přestali používat hebrejštinu, přestali i moriskové mluvit arabsky a na místo toho používali výhradně kastilštinu.

Mozárabové, tj. křesťané pod nadvládou muslimů, používali nejspíš andaluskou verzi arabštiny (*el árabe andalusí*), kterou mluvila většina obyvatelstva. Ti křesťané, kteří přijali islám, se také museli naučit arabštinu, neboť se stala jejich liturgickým jazykem. Dále je třeba vzít v úvahu, že Arabové přinesli a rozvinuli mnoho vědních oborů, takže arabština se stala jazykem učenců také mezi vzdělanci v křesťanských královstvích. Ti, ačkoli mohli číst odborný text v latině a později i románských dialektech, dávali přednost arabským textům. Nemalou úlohu v tom jistě sehrál i fakt, že mnoho termínů bylo přejato přímo z arabštiny, protože v ostatních jazycích se nevyskytoval odpovídající ekvivalent.

G. C.Doménech³⁸ píše, že arabština je hned po latině jazykem, který španělštině dal nejvíce slovní zásoby (přeci jen to bylo bezmála osm set let přímého kontaktu, pozn. autorky). Jak jsem již uvedla, i G.C.Doménech zastává názor, že ještě dlouho po ukončení rekonkvisty zůstalo na španělském území početné arabofonní obyvatelstvo, které nadále ovlivňovalo jazyky, s nimiž přišlo do kontaktu (katalánština, kastilština). Já si myslím, že i při průběžném dobývání a ztrátách území následovníky, toho kterého náboženství, vždy zůstalo obyvatelstvo, které bylo nuceno střídavě užívat románské dialekty nebo arabštinu, v závislosti na tom, kdo zrovna zvítězil (osm set let se hranice muslimské říše posouvala směrem a k severu či ustupovala na jih). G.C.Doménech říká:

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Není možné tvrdit, že spolu s pádem Sevilly v roce 1248, Algarve v roce 1520 a Valencie v roce 1238, končí v křesťanském Španělsku arabský vliv³⁹:

3.3. Arabismy

Na integraci arabských termínů do španělštiny (cílového jazyka obecně) měly vliv následující mimojazykové skutečnosti⁴⁰:

- ♦ **Geografická poloha** - situace není stejná na severu jako na jihu poloostrova, což má za následek rozdíly v užívání arabismů i jejich rozsah:

alhucema - jižní Španělsko

x

espliego - zbytek španělského teritoria

x

lavanda – galicismus, který dnes stále více

nahrazuje obě předchozí pojmenování

- ♦ **Časové rozpětí** - je mnoho arabismů, které upadly v zapomnění, protože buď zmizely s spolu s realitou jíž označovaly, či byly nahrazeny slovy z jiných jazyků. Ačkoli několik autorů zmiňuje Azorína jako příklad moderního spisovatele, který některé z arabismů ve svých dílech znovu oživuje pro jejich libozvučnost a exotičnost .

I s dalším Doménechovým názorem, že mnoho arabismů soupeří se slovy jiného původu⁴¹, souhlasím. Kromě toho jsou stejného názoru i jiní autoři. Mezi tato slova patří například:

alfombra x *alcatifa* x *tapete*

aldea x *villa* x *pueblo*

almirez x *mortero* (v tomto případě jsem se na severu provincie Granada, Antiplano de Baza, setkala s tím, že výraz *almirez*

“Slova neevropského původu ve španělštině”

označuje hmoždíř vyrobený z kovu (především mosazi) a *mortero* označuje hmoždíř vyrobený z jakéhokoliv jiného materiálu (mramor, dřevo, atp.)

hucha x *alcancia* (v tomto případě je, jak uvádí Doménech, rozdíl mezi Latinskou Amerikou, která dává přednost výrazu *alcancia* a Španělskem, kde se více setkáme s výrazem *hucha*. Rozdíly v používání arabismů v Latinské Americe a Španělsku a jejich příčina by stály za podrobnější analýzu, neboť podobných opozic bychom zajisté našli celou řadu. Zvláště díky faktu, že americká španělština má tendenci archaizovat).

Pokud se jedná o úpadek v používání arabismů a jejich nahrazování latinismy, Doménech píše, že velkou roli sehrála averze křesťanské společnosti vůči všemu semitskému. Domnívám se, že je k tomu ještě nutné přičíst sociální pozici na jaké se Židé, konvertité, mudéjarové a moriskové nacházeli po rekonkvistě. Jistě i oni sami se snažili nepoužívat výrazy spojené s hebrejštinou a arabštinou, aby na sebe neupoutávali pozornost - inkvizice nikdy nespí a sleduje jakokoli nepatrný náznak udržování tradic a kultur, jež měli konvertité a moriskové před křestem.

Kromě toho, stejně jako předtím křesťané muslimy, mudéjarové začali napodobovat křesťany ve stylu oblékání, zvycích, atd. Někteří došli tak daleko, že dokonce zapomněli arabštinu a používali románštinu v ústním i písemném projevu⁴².

V části, týkající se arabismů obecně, F. Maíllo Salgado píše⁴³:

Jedna kultura si půjčuje od druhé to, co má potřebu najít a co je připravena používat. Na základě tohoto předpokladu civilizační vliv muslimské společnosti Al-Andalusu, která byla rozvinutější, silně působil na ostatní španělsko-křesťanské obyvatelstvo v průběhu několika staletí. Jednou z nejnápadnějších forem tohoto vlivu uskutečněného

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

muslimským světem na křesťanském obecně a na kastilských mluvčích zvláště-aníž by si to oni sami uvědomovali-bylo ovládnutí slovní zásoby.

Většina slov arabského původu do kastilštiny pronikla díky mimojazykovým činitelům. Vzhledem k novým skutečnostem v materiálním životě byla potřeba nová slova, která by jim dala jméno, a bylo mnohem pohodlnější a ekonomičtější vypůjčit si arabismus než sáhnout po perifrázi, která by jej vysvětlila.⁴⁴

A následně charakterizuje arabismus jako takový a protože nemám, co bych k tomu dodala, použiji jeho definici⁴⁵:

- ♦ Arabismem je jakékoli slovo, které se dostalo do jiného jazyka přímo z arabštiny, a to i přesto, že toto slovo není v arabštině původní.
- ♦ Může to být pouhý přepis arabského slova či může být pozměněn, deformován, do té míry, že i pro odborníka je jen těžko jako arabismus identifikovatelné.
- ♦ Může být přejato z jazyka mluveného, psaného nebo z lidového, spisovného či z jazyka učenců.

K tomu dodává⁴⁶, že arabismy se mezi sebou liší stupněm zakořeněnosti, tím jestli je od nich vytvořeno mnoho odvozenin či naopak žádná. Velmi významné jsou i preference mluvčích (k tomu dochází i u slov, která jsou v jazyce původní a lze to jen těžko vysvětlit). Myslím si, že někdy jsou tyto preference ovlivněny libozvučností daného slova, jindy jeho krátkostí - jazyk má vždy snahu ekonomizovat (tj. co nejmenším počtem znaků, či co nejkratším znakem vyjádřit danou skutečnost), a v neposlední řadě tím, zda mluvčí mají dojem, že jedno z daných synonym lépe vystihuje podstatu, charakter, dané reality.

Pokud se jedná o význam arabismů, Maíllo Salgado říká, že arabismy zachovávají nepřesný vztah s původním slovem, jelikož

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

neexistuje dokonalá shoda mezi významem arabismu a jeho obecným významem a původním významem jeho kořenu⁴⁷. Pokračuje charakterizací arabismu a vývojem jeho integrace do nového jazyka (ačkoli toto by bylo možné vztáhnout na přejímky obecně): arabismus přechází do jazyka jako nezávislá jednotka a přestože v sobě nese naprosto nový obsah, nemůže být považován za pouhou příměs do lexika daného jazyka, protože tento nový význam se musí integrovat do jiného jazykového systému, než ze kterého pochází a v něm, za předpokladu, že se ujme, následně vytvořit potřebné vztahy s jinými, již existujícími významy v sémantické oblasti, do které patří. Tyto vztahy se projeví jak v modifikacích, tak v posunu jeho významu, někdy velmi výrazném a jindy jen těžko znatelném⁴⁸.

Proces přizpůsobení se arabismu novému jazykovému systému⁴⁹:

1. Arabismus zpočátku zachovává určitý počet distinktivních rysů, které mělo původní arabské slovo.
2. Arabismus, již pevně včleněný do nového jazyka, se musí přizpůsobit fonetickému a morfologickému systému daného jazyka a začlenit se do určité významové (sémantické) oblasti.
3. V průběhu času se mohou fonetické struktury a především sémantika (význam) arabismu modifikovat.
4. a) V některých případech může arabismus do svého významu zahrnout podobné či naopak odlišné skutečnosti. Tento proces rozšíření významu má za následek ochuzení významových distinktivních rysů a vede touto redukcí počtu definujících sémů slova k jisté dvojznačnosti.

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

b) V jiných případech může nastat situace opačná. Tou nejběžnější je sémantické omezení významu a specializace výrazu. Na základě toho dochází k větší přesnosti termínu, protože se díky omezení významu zvyšuje počet významových rysů.

3.3.1. Typy arabismů a jejich užití

Maílo Salgado rozlišuje různé typy arabismů a charakterizuje důvod jejich převzetí takto⁵⁰:

- ♦ *arabismy, které byly převzaty spolu s realitou, či byla realita nebo pojem již znám a arabismus ho pouze zpopularizoval*

Každý národ má ve své lingvistické výbavě slova potřebná k pojmenování skutečností, kterými je obklopen, ale nutně k tomu nedochází s pojmy či věcmi z jiných zemí, nebo ze zahraničí převzatých. K přesnému a krátkému (jazyk má tendenci hospodařit) pojmenování nové skutečnosti jsou mluvčí nuceni převzít výpůjčku z pojmů užívaných v zemi původu dané skutečnosti.

Tento druh přejímek je naprosto přirozený a přichází zároveň s danou novou skutečností. Občas také některé arabismy fungovaly jako dublety. Tato situace mohla nastat ze třech různých příčin:

- a) **diachronické** - v rozdílném časovém úseku byly přejaty dvě výpůjčky, které se vztahovaly k témuž či téměř k tomu samému

- b) **terminologické**
 - **diatopické**
 - ▲ **diastratické**

- o **diatopické** - k pojmenování téhož v různých oblastech byla přejata rozdílná slova

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- o **diastratické** - zde sehrála svou roli v přijetí arabismu sociální vrstva, ke které patřili daní mluvčí
- c) v neposlední řadě měl přejatý arabismus synonymum pocházející z románštiny
<i>alambique</i>	x	<i>alquitara</i>
<i>albacara</i>	x	<i>barbacana</i>
<i>azotea</i>	x	<i>tejado</i> (román.)
<i>azarote</i>	x	<i>sarcocola</i> (román.)

Tato situace došla v následujícím případě do extrému. V pozdním středověku existovalo pět synonym pro označení *artyčoku*:

<i>alcachofa</i>	x	<i>alcana</i>	x	<i>alcanería</i>	x
	x	<i>alcaucil</i>	x	<i>cardo arreciffe</i>	

Tato synonyma mezi sebou soutěžila, ale mnohdy žádné nezískalo převahu a tak i dnes existují regionální rozdíly v pojmenování jedné skutečnosti (toto by se dalo použít na výpůjčky obecně, pozn. aut.). V případě slova *alcachofa* nastala situace trochu jiná, neboť zde jednoznačně, až na pár dialektálních výjimek, zvítězil právě tento pojem.

♦ ***Převzetí arabské výpůjčky, přestože existuje pojem či parafráze v románštině***

Opět nám vznikají dublety (někdy i tři synonyma), tentokrát se jedná o synonyma sémantická:

<u>arabismus</u>		<u>slovo román. původu</u>
<i>acebuche</i>	x	<i>olivo silvestre</i>
<i>almirez</i>	x	<i>mortero</i>
<i>jamila(do)</i>	x	<i>engrasa(do)</i>

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Vezmeme-li v úvahu, že se jedná o výpůjčky ze slovníku lékařsko-lékařenského, botaniky či mineralogie, spolu s tím, že právě v těchto oborech Arabové vynikali, je jen pochopitelné, že křesťané z prestižních důvodů používali právě arabismy, aby si tak navíc ušetřili ne vždy zcela přesné perifráze.

acebuche x *olivo silvestre*

Jindy byl užitý arabismus natolik rozšířený, že zcela vytlačil původní románské slovo nebo slovní spojení:

jabalí x *puerco montés*

Někdy byla příčinou arabské výpůjčky snaha předejít homonymům:

retama x *hiniesta*

Ačkoli, jak pokračuje Maíllo Salgado, mnohdy platí tyto synonymické dvojice jen částečně, ne vždy byl totiž arabismus v dané synonymické dvojici dominantní.

Jindy mezi sebou románský výraz/slovní spojení a arabismus nesoupeřily.

Někdy byly oba výrazy synonymy a lišily se pouze stylistickou hodnotou, tedy tím, k čemu se vztahují či ve specializaci významu:

arrejaque x *tridente*

(=tridente de puntas torcidas)

zaque x *odre*

(=odre pequeño)

Nesmíme zapomenout na případ, kdy byly arabismy nahrazeny synonymem z románštiny (viz historický vývoj po rekonkvistě, pozn. aut.):

alfóstigo x *pistacho*

zaratán x *cáncer*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”♦ **Arabské výpůjčky bez převzetí dané reality**

V tomto případě zůstává pojmenovávaná realita vlastní pouze cizí zemi.

Stejně jako jiné jazyky i kastilština převzala slova vztahující se ke zvykům, institucím či předmětům vlastním islámským zemím či jejich obyvatelům. Na tato slova bylo nahlíženo jako na arabská, neboť si uchovala svůj etnologický distinktivní rys. Až na výjimky, kdy se mluví o záležitostech týkajících se muslimských zemí, aby se dodalo vyprávění exotičnosti a barvitosti, se v běžné mluvě neužívala, např.:

*adiafa**aduar**alcamiz**gumia**muley*♦ **Převzetí reality/ předmětu bez jména**

Arabské slovo nebo výraz byl zkopírován (kalk) prostřednictvím kastilského ekvivalentu.

Jedná se tedy o sémantické výpůjčky, velmi časté tam, kde dochází k nepřetržitému kontaktu mezi dvěma jazyky, přičemž si jsou vzájemně modelem, tj. vzájemně se ovlivňují.

descender = *alojarse**maravillarse* = *admirarse**alto (rey, señor, atd.)* = *sublime, excelente*♦ **Pokastilštění arabismu**

Arabismy, které pronikly do kastilštiny a zakořenily v ní, postupem doby začaly být považovány za slova kastilštině vlastní a s jako takovými s nimi byl nakládáno. Existuje skupina slov, jež byla pokastilštěna ještě více a to na základě

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

falešných etymologií nebo díky tomu, že převzaly podobu slov čistě románských. To je případ následujících příkladů:

aceituní

alfombrilla

ojalá

♦ **Pokastilštění pojmu nebo předmětu**

V tomto případě arabismus přijímá v kastilštině vedlejší významy osobitého charakteru, které v původním jazyce neměl. Dlužno podotknout, že se jedná především o slova abstraktního charakteru. Slova, jež v novém jazyce často zastávají funkci adjektiv, např.:

alcurnia

gandul

tazmína

aljamía

mamarracho

zagal

baladí

mameluco

cifra

tarea

Maíllo Salgado uzavírá své členění arabismů tím, že mnoho arabismů může díky svému polyvalentnímu charakteru přecházet z jednoho typu, aniž by to jakkoli narušilo tuto typologii. A navíc, že typy arabismů jsou výsledkem způsobu, jakým byly zařazeny do jazyka a zároveň prostředníkem, kterého jazykový systém užívá k prosazení nových slov, pojmů, inovací a představ.

Obecně lze říci, že materiální prvky (technicismy, atp.) jsou snáze přenosné než prvky symbolické (náboženství, filosofie, věda). Jinými slovy, jednoduchý kulturní rys je mnohem snáze přijat než komplikovaný. Z toho také vyplývá, že čím vzdálenější je tento rys rysům přijímací společnosti, tím obtížnější bude jeho přijetí. Čím více se bude schopen tento prvek přiblížit svým významem souhrnu významů přijímacího jazyka, naopak tím snáze bude integrován do systému⁵¹.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Maíllo Salgado pokračuje, že arabismy vědeckého a technického rázu, které ve většině případů přešly do kastilštiny z psaných textů, se nevzdálily původní podobně tolik jako ty, které přešly do jazyka orální cestou. Vezmeme-li v úvahu období, kdy byla většina arabismů přejata (raný a pozdní středověk) je zřejmé, že více arabismů bylo přejato z mluveného jazyka. A dodává, že je jedno, zda se jedná o slovo knižní či hovorové. V obou případech je použití arabismu podmíněno třemi synchronickými faktory:

- ♦ dialektální užití
- ♦ sociálně kulturní užití
- ♦ jazykový styl

Já bych k těmto třem faktorům uvedla ještě jeden, v pořadí čtvrtý. Domnívám se totiž, že to, zda se některý arabismus, přesněji řečeno jakákoli výpůjčka z jiného jazyka ujme či nikoli, případně míra její “zkomolenosti“, je ovlivněno jeho fonetickou podobou-výslovností, protože mnoho slov, zvláště hebrejských, je pro průměrného Španěla téměř nevyslovitelná. Jedná se především o slova, ve kterých je za sebou více souhlásek bez vložené samohlásky.

Maíllo Salgado došel při své práci s historickými (pozdně středověkými) texty k zajímavému poznatku, že v případě oficiálního textu nebylo užíváno arabismů, v případě textu rázu burleskního, lidového je naopak jejich užití velmi časté. Také si všiml toho, že pokud jde jména rostlin, arabismy se více ujaly jako názvy divokých rostlin. Nicméně názvy rostlin na Pyrenejském poloostrově původních, sloužících jako potrava, byla postupem doby vytlačena jmény románského původu:

<u>arabština</u>		<u>slovo románského původu</u>
<i>retama</i>	x	<i>hiniesta</i>

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

alhucema x *espliego*

(dnes převládá galicismus *lavanda*, pozn. autorky)

3.3.2. Ztráta arabismů

Ztráta arabismů je posledním tématem, jemuž Maíllo Salgado ve své knize⁵² věnuje pozornost. Uvědomíme-li si historické souvislosti, které nastaly na území dobytých křesťany a zvláště po skončení rekonkvisty (viz výše), nelze s jeho závěry nesouhlasit. Maíllo Salgado zastává názor, že hlavní vinu na ústupu arabismů nesou důvody extralingvistické, počínaje novými kulturními preferencemi, zákazem užívání arabského jazyka, zvyků a oděvů (na morisky bylo nahlíženo podobně jako na konvertity, a to nejen ze strany obyčejných lidí, tak i ze strany inkvizice, pozn. autorky). Zároveň, zamyslíme-li se nad historickou situací, je zřejmé, že oblasti silně prostoupené arabskou kulturou (Toledo, Murcie a Granada), budou oblastmi, kde bylo a je až dodnes užití arabismů nejhojnější. Jako další důvod ztráty mnoha arabismů Maíllo Salgado uvádí existenční vztah mezi pojmenováním a danou skutečností. Jinými slovy, spolu se zánikem reality postupně ze slovní zásoby užívané mluvčími mizí i pojem, který ji označoval, v tomto případě arabismus. Z toho lze vyvodit, že lexikum je závislé na módě (a to i doslova pokud se jedná o oděvy, doplňky, zvyky, atd.), kulturních preferencích, hegemonii, prestiži některého z jazyků a nových skutečnostech v materiálním životě⁵³. Maíllo Salgado k tomu dodává⁵⁴:

Nové kulturní vzorce, které získávaly platnost a prestiž, která z nich vyplývala, byly v procesu přebírání výpůjček rozhodující (nezapomínejme, že kultura a jazyk jsou vždy propojeny), a na úsvitu renesance ani poražení Granadčané ani mudéjarové, z větší části asimilovaní nemohli nabídnout nic srovnatelného s humanismem.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Dokladem toho je slovní zásoba té doby, kdy poměr kultismů je větší než nových arabismů.⁵⁵

Vzhledem k nedávným událostem ve Španělsku, Evropě a po celém světě vůbec, byla skupina arabismů rozšířena o několik nových slov, která se bohužel již stala součástí života dnešního člověka. Uvedu jeden příklad za všechny:

yihhad

3.3.3. Slovnědruhovú charakteristika arabismů

Arabismů je skutečně velké množství, celkem jsem došla k počtu 3457. Z toho je 1425 podstatných jmen rodu mužského, 1233 podstatných rodu ženského, 6 podstatných jmen s dvojím rodem, 33 podstatných jmen se změnou významu, 452 adjektiv, 301 sloves, 24 adverbii (způsobu, místa,), 8 citoslovcí (např. *gualá* - pro Boha!), 2 předložky (ve skutečnosti jedna a tatáž, jen v dvojí podobě (*hasta* a *fasta*) z nich se jedna již neužívá (*fasta*)) a 1 spojka (souřadící-*hasta*).

3.3.4. Sémantická charakteristika arabismů

Ze sémantického hlediska jsou nejvíce zatoupeny pojmy z těchto sémantických okruhů³:

botanika (rostliny/stromy, keře, květiny, plodiny a jejich části)	384 pojmů
vlastnosti/vzhled/emoce (lidé a zvířata)	319
profese/zaměstnání	277
architektura/stavitelství (architektonické prvky, materiály, atd.)	238
zemědělství/chovatelství	215
medicína (léky, nemoci, trad. medicína)	193

³ Stranou jsem ponechala jména obyvatelská a toponyma. Byla by jich v rámci Španělska celá řada, některá i “falešná” a tudíž by vyžadovala samostatný výzkum. Také zde nezmiňuji antroponyma, zvláště příjmení, neboť i těch je mnoho a rovněž by zasloužila samostatnou studii.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

zoologie	154
gastronomie	149
vojenství	142
obchod	141
vybavení domácnosti (nádoby, kuchyňské potřeby, nábytek, atp.)	132
náboženství (mytologie/pověry/čarodějnictví)	119
textilní průmysl	115
politika/moc/institute	105
zábava/sport/slavnosti	103
oblečení/boty/doplňky	103
námořnictví (typy lodí, jejich konstrukce a části)	93
chemie/chemický průmysl	89
chování	78
předměty / myšlenky (stav, vzhled,...)	72
jezdeckví/postroje	70
daně/poplatky	69
nářadí/přístroje/aparáty	68
váhy/míry/množství	67
vodní díla/zavlažovací systém/inženýrské sítě	63
spravedlnost/práva (tresty, atp.)	62
mezilidské vztahy	61
kosmetika/parfumerie/hygiena	64
šperky/ozdoby	64
řezbářství/truhlářství (výroby, druhy dřev)	50
barvy	42
pohyb (název nějakého pohybu)	40
potravinářský průmysl	38
kmen/národ/etnikum	38
ekonomie (plat, platby, ekonom. operace)	38
mineralogie	35
geografie	31
anatomie	29
ekonomie (plat, platby, ekonom.operace)	38
společnost (soc. třídy, soc. skupiny, tj. složení společnosti)	37
přeprava osob/zboží	32
rybolov (způsob rybolovu, potřeby pro rybolov)	29
hudba	29
lingvistika	28
hudební nástroj	28
měna (názvy měn, mincí, bankovek)	27
kožedělná výroba (vydělávání kůže/druhy kůží/produkty)	22
zahradnictví	22
výroba keramiky	20
průmysl/výroba	19
práce/povinnosti (způsob práce)	19
malířství/lakýrnictví	19
literatura	18

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

geologie	16
barvířství	16
skupiny lidí	16
dynastie	15
zpracování kovů	15
sokolnictví	14
čas/časový úsek/období	12
astronomi/astrologie	12
meteorologie (především jména větrů)	12
těžba a zpracování minerálů	11
tabák (průmysl/výroba)	11
značka/etiqueta	10
matematika	10
umění	10
dary/věno	9
lov	9
mechanika	9
zpracování kovů	9
řemeslná výroba	8
chemie/chemický průmysl	8
tanec/druhy tanců	8
akce a její důsledek (jakákoli)	8
toreadorství	7
tiskařství	7
sklářství	6
tradice/zvyky	6
alchymie	4

Podíváme-li se na výše zmíněné sémantické okruhy, tak přesně odpovídají oborům, které Arabové rozvíjeli a ve kterých vynikali. Jiná slova, ač uvedena mezi španělskou slovní zásobou, jsou pojmy, které odkazují pouze k realitám typickým pro muslimské země. To je případ mnoha pojmů z náboženství či administrativy, tj. jmen institucí, profesí, atp. Kromě toho, porovnáme-li například ve sféře náboženské termíny přejaté z arabštiny s hebraismy, dojdeme k závěru, že španělský mluvčí se spíše setká se slovy hebrejského původu, což je dáno tím, že křesťanství má svůj původ v hebrejském náboženství. Vždyť i Bible je překladem původně hebrejského textu. A mnoho pojmů označujících rituály či rituální předměty má tak původ právě v hebrejštině.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**3.3.5. Hlásková charakteristika arabismů a jejich přizpůsobení se španělštině**

Dle očekávání je “nejplodnějším” písmenem *a-*. Celkem 1425 pojmů. Ostatní písmena následují s propastným rozdílem. To je dáno tím, že mnoho arabismů začíná slabikami *al-*, *az-*. Kde toto *al-* je pozůstatkem arabského členu *al-*, který postupem doby ztratil svoji gramatickou funkci, graficky se spojil se slovem, jemuž předcházela, tj. stal se jeho součástí. Další poměrně časté počáteční slabiky arabismů jsou *ab-* (někdy je toto *a-* protetické (*abarrizco*), jindy je arabštině vlastní (*abasi*), či se ocitlo na začátku slova po ztrátě počátečního *h-* (*abarraz*)), *ace-* (*aceite*), *aci-* (*acicalar*), *ad-* (*adarga*, *adella*, *aduaná*) *aj-* (*ajebe*), *añ-* (*añafil*), *ar-* /*arr-* (*argolla*, *arroba*), *at-* (*ataurique*), *ba-* (*baladí*, *batea*), *be-* (*berenjena*) *ca-* (*café*), *ce-* (*celemín*), *ga-* (*gandul*), *ja-* (*jabalí*), *ma-* (*marfil*), *me-* (*mendruco*), *mo-* (*mohíno*), *mu-* (*mulquíá*), *ta-* (*tabique*), *za-* (*zafa*). Také slabika *ta-* se nezdá stala první slabikou arabismu po ztrátě počátečního vokálu *a-* (*tahona*).

U mnoha arabismů dochází k záměně likvid *r* a *l*, či okluziv *v* a *b*. Zde opět záleží na regionu. Někdy patří užití různých variant slov k rozdílu, které jsou mezi evropskou a americkou španělštinou (nutno podotknout, že se v této situaci odráží původ dobytých, té které oblasti Latinské Ameriky):

<u>L</u>	↔	<u>R</u>	<u>V</u>	↔	<u>B</u>
<i>albalá</i>	x	<i>albarán</i>	<i>ceviche</i>	x	<i>cebiche</i>
<i>alamdía</i>	x	<i>aramdía</i>			
<i>armarjo</i>	x	<i>almarjo</i>			
<i>calamita</i>	x	<i>caramita</i>			

Také přeměna *h* ve *f* byla poměrně častá. Po jistou dobu si dokonce obě verze byly dubletami. V současnosti jsou nezdá tvary s *h* zastaralé a již se neuvžívají:

“Slova neevropského původu ve španělštině”*almohala* → *almofalla* (desus.)*atafarra* → *ataharra**fanega* → *hanega* (např. v severovýchodní části provincieGranada se užívá *fanega*)

Případně španělština přidává protetické *h*, i když ho původní arabské slovo nemělo:

arambel → *harambel*

Jindy dochází k záměnám arabského *ll* se španělským *y*, ačkoli ne vždy se jedná o jev, který nalezneme na území celého Španělska, protože i v samotné španělštině jsou mezi regiony rozdíly (*lleísmo* x *yeísmo*).

Dalším poměrně častým jevem, ke kterému u arabismů dochází je metateze, s tím, že se mnohdy používají výrazy oba a opět záleží regionu:

algarradá → *algadara**cerbatana* → *cebratana*

Mezi arabismy najdeme i jejich deriváty, které vznikly regresí:

acemita → *cemita**hameces* (arabský pl.) → *hamez* (špan. singulár)

Některá slova se na první pohled zdají být arabismy, přesto se ve skutečnosti jedná o latinismy nebo slova řeckého původu (jazyků kultur, jejichž znalosti Arabové zdokonalovali), ale do španělštiny se dostaly přes arabštinu, která je ve větší či menší míře arabizovala, tj. někdy k nim přidala svůj člen *al-*. Uvedené příklady jsou jen pro ilustraci, jelikož je jich mnohem více:

latina: *alcabota* slova řeckého pův.: *caramida**alcachofa**almena**almirante*

Jsou i případy, kdy je tomu naopak - arabismy přešly do španělštiny přes latinu:

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*cedoaria*

Další možnou cestou arabismů do španělštiny je výpůjčka z jiného moderního jazyka. Tímto jazykem může být například portugalština (také byla pod přímým vlivem arabštiny), francouzština (Francie měla ještě donedávna kolonie v arabsky mluvících zemích):

alecrí, tifón (arabismus, přes portugalštinu)

alepín, almimbar, babucha (arabismy z francouzštiny)

ceró (arabismus, přes italštinu)

gerbo/jerbo (arabismus, přes angličtinu!)

Dalším jevem, který můžeme mezi arabismy ve španělštině nalézt jsou hybridy. Takový je případ i velmi užívaného slova *almuerzo*:

almuerzo ← *al-* + *morsus*

↓ ↓

arab. člen mordisco (lat.)

barriobajero ← *barrio* + *bajo*

↓ ↓

arab. lat.

bocajarro ← *boca* + *jarro*

↓ ↓

lat. arab.

Také se můžeme setkat se změnou otevřenosti vokálů:

arab., špan. špan.

almugávar → *almogávar*

azutea → *azotea*

márfega → *márfaga*

Změnou, kterou prochází řada arabismů je ztráta nebo naopak přidání vokálu *a*. Jindy se ztrácí celá první slabika, ta, která byla původně arabským členem:

talvina → *atalvina* (přidání vokálu *a*)

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

tambor → *atambor* (přidání vokálu *a*)

alcaparra → *caparra*³

Změna znělosti je jen dalším fonetickým přizpůsobením arabismu té které oblasti Španělska:

adobe (ár., špan. obecně) x *atobe* (Murcia)

azud (ár., špan. obecně) x *azut* (Navarra)

acemite → *cemite* → *semite*

Řada arabismů vytvořila mnoho derivátů (překvapivě se mnohé z nich užívají jen v Latinské Americe*). Je to logické, neboť arabismy můžeme najít i mezi předměty denní potřeby, viz přehled na str. 70-71. Když jsem se zmiňovala o způsobech obohacování slovní zásoby ve španělštině obecně, tak jsem nastínila, že nová slova vznikají také odvozováním zmenšenin a zvětšenin, u podstatných jmen i změnou rodu:

citar-a > *citar-illa*

> *citar-ón*

el civeto > *la civeta*

jeta (špan.) > *jetazo**, *jetear**, *jetón**, *jetonada**, *jetonear**

Jiný případ derivace nastává při změně slovního druhu pojmu:

- podstatné jméno / přídavné jméno → sloveso (=verbalizace):

aceit-e > *des-aceit-ar*

embarri-ado > *embarri-ar*

- podstatné jméno → podstatné jméno (=substantivizace):

aceit-e > *aceit-una*

3.4. Závěry

1. V průběhu historie Španělska bylo přijato, používalo se a nakonec se ztratilo mnoho různých arabismů. Osm set let muslimské nadvlády nad Pyrenejským polostrovem zanechalo kulturní a jazykové dědictví, s jehož projevy se můžeme setkat dodnes. Arabové své poddané nutili

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

ovládat arabský jazyk, mimo to, arabština byla v určitém období jazykem vědy a učenců obecně, a to i v křesťanských královstvích na severu Španělska. Odtud plyne, že je ve španělštině mnoho arabismů, které se vztahují k vědám rozvíjeným Araby. Ze sémantických oblastí jsou nevýznamnější: botanika (především názvy divokých rostlin (viz oddíl 3.3.1. věnovaný typům arabismů a jejich užití)), charakter/vzhled, profese/zaměstnání, architektura/ stavitelství, zemědělství/chovatelství a na patém místě medicína.

2. Na integraci arabismu do španělštiny měly, mezi jinými, vliv: 1. potřeba mluvčích pojmenovat nové skutečnosti, které se sebou příchod Arabů přinesl; 2. snaha vyhnout se homonymu existujícím v románštině; 3. snaha vyhnout se obšírným perifrázím, které by mohly vzniknout při překladu nějakého termínu do španělštiny
3. Mnoho arabismů, které dnes nalezneme ve slovníku Real Academie se dnes již neužívají. Značná část z nich kvůli sociálnímu postavení morisků po ukončení rekonkvisty (zákaz udržování muslimských tradic a používání arabského jazyka - inkvizice).
4. Oblasti, ve kterých dodnes arabismy přežívají jsou především provincie Andalusie, Murcie, atd. a vztahují se k zemědělství. Z toho také vyplývá, proč se z mluveného jazyka vytrácejí, neboť sémantická oblast ke které patří, postupně mizí.
5. Ze slovních druhů převládají podstatná jména rodu mužského, následována podstatnými jmény rodu ženského.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

6. Nejvíce zastoupenými slabikami jsou: *a-*, *al-* (pozůstek původního arabského členu), spolu s *az-*, *ab-*, *ace-*, *aci-*, *ad-*, *aj-*, *añ-*, *ar-/arr-*, *at-*, *ba-*, *be-*, *ca-*, *ce-*, *ga-*, *ja-*, *ma-*, *me-*, *mo-*, *mu-* *ta-*, *za-*.
7. Také zde dochází ke hláskovým změnám a morfologickým procesům (metateze, regrese, hybridace).
8. Způsobů, jakými se arabismy dostaly do španělštiny je několik: 1. přímo z arabštiny do španělštiny (přesněji řečeno původně románštiny); 2. z klasické arabštiny do arabštiny hispánské a odtud do španělštiny; 3. z marocké arabštiny do španělštiny (zde se jedná téměř výhradně o pojmenování skutečností typických pro Maroko); 4. z arabštiny do latiny, nicméně, také existují latinismy, které přišly do španělštiny přes arabštinu, samozřejmě v poarabštěné podobě (viz *almena*); 5. z arabštiny do nějakého moderního jazyka (portugalština, italština, francouzština a dokonce i angličtina!) a odtud do španělštiny.

4. Přejímky z indiánských jazyků

Autoři, z jejichž knih jsem čerpala, se shodují v tom, že umístění prvních osídlení na americkém kontinentu spolu s původem prvních osadníků mělo rozhodující vliv na vývoj americké španělštiny. Španělští dobyvatelé velmi brzy přijali za vlastní mnoho slov z indiánských jazyků a spolu s tím jak postupovali po americkém kontinentu, se šířily i jednotlivé indigenismy⁵⁶. Proto je dnes součástí americké španělštiny mnoho slov z karibských jazyků (*caribe*, *taíno*) ačkoli indiáni, kteří jimi mluvili, nevynikali ani kulturou ani početností. Byli pouze prvními,

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

s kým se Španělé v Novém světě setkali a s kým byli nejdéle v kontaktu.

Juan A. Frago Gracia - M. Franco Figueroa jsou názoru, že španělština převzala nejvíce výpůjček z indiánských jazyků. Já bych zdůraznila americká španělština, protože v evropské španělštině se příliš indigenismů nevyskytuje. Poté upřesňují, že mezi jednotlivými jazyky je rozdíl. Španělština převzala nejvíce slov z jazyků, které patřily ekonomicky a kulturně vyspělým civilizacím - Májové, Aztékové a Inkové. Naopak je mnoho jiných indiánských jazyků (celkem více než tisíc (viz Vrhel, F.)), které sice do kontaktu ze Španěly přišly, ale buď již pojmenování pro danou skutečnost ve španělštině existovalo (z karibských jazyků), nebo se jednalo o realitu pro Španěly nepotřebnou, tudíž nebylo nutné mít pro ní ve španělštině zvláštní pojmenování.

Pokud se jedná o indigenismy je situace zcela jiná a to z několika hledisek:

- ♦ španělština je jazykem národa příchozího, dobytelského a ne jako na Pyrenejském poloostrově jazykem domorodců
- ♦ španělština má od počátku prestižní postavení (zde se dostává do situace arabštiny, jakožto jazyka vyspělejší civilizace), španělští dobytelské indiány pohrdali, stejně jako jejich jazykem.

Klaus Zimmermann to shrnuje takto:

Arogance koloniální společnosti vůči podmaněným národům redukoval zájem o indiánské kultury jen na to nezbytně nutné, především pokud jde o jejich znalosti přírodního prostředí (flora a fauna). Proto se neintegrovala slova z jiných sémantických oblastí⁵⁷.

- ♦ španělština přichází do styku s velkým množstvím jazyků a jejich dialektů (viz mapka), na rozdíl od hebrejštiny a arabštiny

“Slova neevropského původu ve španělštině”

na Pyrenejském poloostrově, které se setkaly jen s “nepatrným” množstvím jazyků a jejich variant.

- ♦ jsou to opět Španělé, kdo se musí do určité míry jazykově přizpůsobit, protože se setkali s natolik rozmanitými novými skutečnostmi, že na to prvotní porovnávání s evropskou realitou brzy nestačilo (viz *lagarto* x *caimán*)
- ♦ v době objevení Nového světa byla španělština již jazykem s pevně stanovenými pravidly, na rozdíl od arabštiny, která se v době příchodu muslimů na Pyrenejský poloostrov teprve upevňovala

Podle J. C. Zamory Munné měl španělský dobyvatel nebo emigrant tři možnosti, jak se vyrovnat s pro něho zcela neznámou americkou realitou⁵⁸:

- ♦ jméno vymyslet na základě vlastností dané reality (např. vzhled: *rabihorcado* - jméno jednoho z druhů amerického ptactva, jméno vytvořeno na základě podobnosti jeho ocasu s tímto zemědělským nástrojem)
- ♦ použít jméno něčeho známého v Evropě (Španělsku) vycházející z podobnosti obou skutečností, tak vznikají amerikanismy (pozn. autorky)
- ♦ převzít jméno z indiánských jazyků a více či méně ho pomocí modifikace přizpůsobit španělskému fonologickému a morfosyntaktickému systému, tak vznikají indigenismy

Dalším důležitým faktorem, který umožňuje vliv indiánského jazyka na španělský a naopak, jsou indiánské ženy. Ženy-manželky španělských kolonizátorů, ženy-služky v domácnosti a také ženy-chůvy dětí evropského původu⁵⁹.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Jindy je naopak brzdou vlivu indiánských jazyků na španělštinu, přesněji řečeno na španělštinu společenské elity, sociální uspořádání společnosti. Tím mám na mysli kasty. S touto situací se do současnosti můžeme setkat například na Yucatánu.⁶⁰

4.1. Členění indiánských jazyků

Abychom mohli posoudit vliv indiánských jazyků na španělštinu, nejdříve ze všeho je třeba vymezit hlavní skupiny jazyků, se kterými přišli španělští dobyvatelé do styku a jejich původní geografický výskyt. Použiji zde přehled a charakteristiky jednotlivých jazyků indiánských kmenů a oblastí jejich výskytu z knihy T. Buesa Olivera - José Mª Engueta Utrilla, neboť ho považuji za velmi přehledný a srozumitelný:

♦ Arawacké jazyky (arahuaco/ arawak/ arauaco/ arowak=taíno)

T. Buesa Oliver - José Mª Engueta Utrilla ve své knize píše, že Kryštof Kolumbus doplul nejprve k Antilským ostrovům, konkrétně na ostrov La Española (dnešní Dominikánská republika). Tam se setkal s místními domorodými obyvateli, kteří mluvili arawackým jazykem (někdy také nazývaným *maipure*).

Nejprve se s nimi dorozumívali pomocí posunků a posléze začali používat arawacké názvy k pojmenování pro ně až do té doby zcela neznámých skutečností⁶¹.

Podíváme-li se na mapu, zjistíme, že teritorium, na němž se mluvilo jazyky z arawacké rodiny je velmi rozsáhlé. Táhne se od jižního cípu Floridy na severu, až k severní části Paraguaje na jihu. Od Pacifického oceánu na západě, až po ústí Amazonky na východě. Dle některých badatelů, pokračují Buesa Oliver - Engueta Utrilla, byla kolébkou těchto indiánů oblast mezi Orinokem a řekou Negro. Jiní jsou toho názoru, že tito indiáni pocházeli z Antil a

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Střední Ameriky. V každém případě byli arawakové národem “cestovatelským” a tudíž je přirozené, že při výpravách šířili svůj jazyk a kulturu. Na přiložené mapě zjistíme, že arawakové žili na odlehlých, těžko dostupných místech, kde se ukrývali a kam ustupovali před jinými bojovnějšími kmeny (Karibové, Kečuánci, Aimarové a Guaranové).

Arawacký jazyk, se kterým se dobyvatelé setkali v Portoriku, na ostrovech Haiti, Jamajka a dalších antilských ostrovech, nazvali *taíno*, podle jména indiánského kmene, který obýval ostrov Haiti.

Jelikož byl tento ostrov třicet let výchozím bodem pro dobývání Ameriky a tudíž na něm španělští dobyvatelé strávili mnoho času, lze očekávat, že postupně začali přejímat názvy pro ně zcela nových skutečností právě z tohoto jazyka a že během dobývání dalších částí amerického kontinentu budou nazývat stejné skutečnosti jménem převzatým z *taíno*, které bylo v té době již součástí slovní zásoby dobyvatelů. V praxi to znamenalo, že výrazy z *taíno* dobývaly Ameriku spolu se Španěly. Tento fenomén se rozšířil natolik, že u velkého množství slov z indiánských jazyků je obtížné, ne-li přímo nemožné, určit z jakého jazyka vlastně pocházejí. Jazyk taínských indiánů nikdy nedosáhl statusu lingua franca (*lengua general*)⁶², jako tomu bylo v případě kečuánštiny, guaraní či nahuatlu, neboť jejich střet s prvními španělskými dobyvateli byl natolik násilný, že jazyk *taíno* zmizel již v polovině 16.století spolu s taínskými indiány. Přesto se s mnoha slovy převzatými z tohoto jazyka můžeme setkat dodnes, díky tomu, že je španělští dobyvatelé přijali záhy za vlastní a rozšířili je prakticky po celé Latinské Americe.

Příklady tainismů⁶³:

<i>huracán</i>	<i>cacique</i>
<i>hamaca</i>	<i>canoa</i>

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*yuca**maíz, atp.*♦ Karibské jazyky

Další z velkých skupin jihoamerických jazyků: F. Čermák do ní řadí kolem 80 jazyků⁶⁴, mezi jinými karibštinu. Jak se můžeme dočíst v knize Buesy Olivera - Enguity Utrilly, tato skupina je velká nejen počtem jazyků a jejich dialektů, které do ní náleží, ale také geografickou rozlohou. Ještě větší jsou jen dvě skupiny - již zmíněná podskupina arawackých jazyků a skupina tupí-guaraní.

Kvůli tomu, že Karibové napadli Antilské ostrovy jen několik let před Španěly a ovlivnili arawacký jazyk, lze dnes jen obtížně s jistotou určit, který výraz je z karibštiny a který z arawačtiny.

V období příchodu Španělů obývali karibští indiáni část Velkých a Malých Antil, Britský Honduras, Guatemalu, malou enklávu na Floridě, část území dnešní Kolumbie, Venezuely, Guayán a Brazílie.

Pokud se jedná o výpůjčky do španělštiny, je z tohoto hlediska nejvýznamnějším jazykem *caribe cumanagoto* (karibština užívaná na pobřeží), jazyk dnes již téměř zaniklý (poslední mluvčí se nacházejí v jižní části státu Anzoátegui a v části státu Monagas (Venezuela)). Mnoho slov z této varianty karibštiny je široce používáno i v evropské španělštině. V tomto ohledu je tento jazyk srovnatelný s *taíno*.

Buesa Oliver - Enguita Utrilla mnoho slov řadí do této velké skupiny, kterou nazývají podle jejího geografického výskytu v Karibském moři, bez toho, aniž by přesně vymezovali konkrétní jazyky, neboť se jedná o slova, která jsou používána na velmi rozsáhlém území a dnes nelze přesně určit, ze kterého z karibských jazyků pocházejí:

butaca (od indiánského *butaque*)

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*caimán**piragua*♦ **Nahuatl**

Další velkou skupinou, která dala španělštině mnoho nových slov je nahuatl (aztéčtina, mexičtina). Tento jazyk byl kulturním a obchodním jazykem celé aztécké říše (*lengua general*).

Pozdější španělské zámořské impérium přispělo k jeho rozšíření, protože byl používán misionáři při evangelizaci indiánů. Stejný případ nastal i u kečuánštiny a guaraní. Dokonce byla v nahuatlu napsána i řada textů, ač je pravda, že původní piktografické písmo v nich bylo nahrazeno latinkou.

Geografická rozloha nahuatlu byla následující (viz mapa): od dnešního Mexiko City D.F. až po Tuxtla (Veracruz) a od Pachuca (Hidalgo) až k Iguale (Guerrero) s mnoha izolovanými oblastmi – na západ až k Jalisku, na sever k oblasti Tampico. Další mluvčí bychom pak našli na severovýchodě Střední Ameriky až k Panamě.

V některých oblastech vznikl spojením španělštiny a nahuatlu jakýsi slang. Byl používán jak španělskými mluvčími ke komunikaci s indiány, tak i jednotlivými indiánskými kmeny mezi sebou.

Od 16. století začal nahuatl ustupovat španělštině, ačkoli je dodnes používán několika stovkami tisíc bilingvních mluvčích⁶⁵.

Mnoho slov z nahuatlu přešlo nejen do mexické španělštiny, ale také do španělštiny evropské a odtud do jiných moderních jazyků, včetně češtiny. Mezi nejznámější patří⁶⁶:

<i>tomate</i>	<i>cacahuete</i> (evrop. špan.) / <i>cacahuate</i>
<i>chocolate</i>	<i>chicle</i>
<i>cacao</i>	<i>chile</i>

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

tiza, atp.

V oblasti Nového Španělska bylo kromě nahuatlu i mnoho jiných jazyků, ale jen málo slov z nich bylo přejato do španělštiny a překročilo hranice regionu či provincie původního výskytu.

Jedním z nich je majština, ačkoli, jak uvádějí Buesa Oliver - Enguita Utrilla, někteří lingvisté ji řadí do stejné podskupiny jako nahuatl (F. Čermák ji však vyčleňuje jako samostatnou podskupinu, do které patří i jiné jazyky⁶⁷). Majština má mnoho variant. Některé z nich jsou málo známé, jiné již vymizely. Stejně jako nahuatl je dodnes používána stovkami tisíc mluvčích v oblastech států Yucatán, Campeche, Tabasco, Chiapas, dále pak na severu Guatemaly, v Britském Hondurasu a části Salvadoru. Ovšem ani slova původem z majštiny nepřešla do středoamerické standardní španělštiny a vyskytují se pouze v bilingvních oblastech.

♦ Kečuánština a aymara

Dalšími velmi významnými jazyky byly kečuánština a aymara, kterými se dorozumívali obyvatelé incké říše. Buesa Oliver - Enguita Utrilla ve své knize⁶⁸ zmiňují jazykové rozdělení jednoho z jezuitských misionářů Josého de Acosty, který hovoří o několika jazykových variantách incké říše a řadí je dle jejich významu:

- ♦ **jazyk Cuzca - kečuánština** (*quichua*), jazyk Inky (*lengua del Inga*), jeho pravlastí byly oblasti Alto Apurimac a Urubamba
- ♦ **aymara** - další z důležitých jazyků říše (de Acosta ho situoval na andskou náhorní plošinu, konkrétně do Potosí (dnes bolivijské území))
- ♦ **puquina** - jazyk také uvedený de Acostou, mimo mnoho jiných variant

“Slova neevropského původu ve španělštině”

Je třeba zdůraznit, že k evangelizaci indiánů v oblasti, o které je řeč, byly pro svou rozšířenost použity pouze kečuánština a aymara.

- **Kečuánština**

Kečuánština byla jediným z předkolumbovských jazyků, který byl jazykem celé civilizace⁶⁹. Inkové kečuánštinu rozšířili od pobřeží Tichého oceánu po pohoří And, od Ekvádoru až téměř do samého středu dnešního Chile. Incká říše se rozkládala na velmi rozsáhlém území, což s sebou přirozeně neslo značnou jazykovou různorodost. Aby impérium mohlo fungovat jako celek, byly děti podrobených indiánů vychovávány v bilingvní společnosti, čehož posléze náležitě využili jezuitští misionáři při šíření křesťanství. Zrovna tak jak jako nahuatl i kečuánština byla misionáři rozšířena do oblastí, kam nedosáhla ani v době největšího rozkvětu inckého impéria. Kečuánština, v menší míře i aymara, významně přispěly k obohacení slovní zásoby španělštiny (zvláště té americké).

Kečuánština je jazykem dodnes živým, ač roztržštěným do několika dialektů. Je dorozumívacím jazykem několika milionů mluvčích (mnoho z nich je bilingvních) v Bolívii, Ekvádoru, jižní části Kolumbie, severovýchodě Argentiny a v několika izolovaných oblastech v Chile. Její vliv se odráží nejen v lexiku, ale také v morfosyntaxi, intonaci a dokonce i v artikulaci některých zvuků. Stejně jako u jiných jazyků (nahuatl a aymara) je její vliv nejsilnější v oblastech, kde se nacházejí bilingvní mluvčí. Více na vesnicích a menších usedlostech, menší měrou pak ve městech.

Příklady slov přejatých z kečuánštiny:

<i>chacra</i>	<i>coca</i>
<i>maté</i>	<i>vicuña</i>
<i>alpaca</i>	<i>papa, atp.</i>

- **Aymara**

Druhým nejdůležitějším jazykem incké říše byla aymara. Po několik tisíc let byla v tak těsném kontaktu s kečuánštinou, že dnes mají mnoho slovní zásoby společné a opět nastává situace, kdy je obtížné určit, ze kterého jazyka daný výraz pochází. Tato podobnost vedla některé autory k myšlence, že se jedná o příbuzné jazyky. Nicméně Buesa Oliver - Enguita Utrilla zdůrazňují, že tuto hypotézu je třeba podložit řádným výzkumem⁷⁰.

V době před vznikem inckého impéria byla aymarština mnohem rozšířenější než kečuánština, ale postupně jí začala přenechávat své místo.

Dodnes existují oblasti, ve kterých se vyskytují oba jazyky. Saymara se dnes můžeme setkat v bolivijských Andách (departamento de La Paz, část depart. De Oruro...), v peruánských Andách (depart. de Puno, a v části depart. de Lima, Moquegua a Arequipa) a dokonce i v severní části chilské náhorní plošiny.

- ♦ **Čibča**

Nejdůležitější jazyková rodina severozápadu Jižní Ameriky, přestože mnoho z jejích jazyků beze stopy zmizelo. Buesa Oliver - Enguita Utrilla ji umísťují do prostředí Střední Ameriky⁷¹. Mohla tudíž přijít do styku s majštinou, ale zároveň má mnoho lexika společného s jazyky vyskytujícími se v Jižní Americe. Oblast výskytu této jazykové rodiny byla velmi rozsáhlá - území dnešní Panamy, větší část Kostariky a Nicaragui a možná i Hondurasu, velká část Kolumbie a Ekvádoru a pravděpodobně i některé oblasti Peru a Bolívie. Dostala se dokonce i do Severní Ameriky.

“Slova neevropského původu ve španělštině”

Přes svoji geografickou rozlohu nikdy nebyla v pozici lingua franca a po objevení Ameriky Španěly tudíž neměla stejné postavení jako nahuatl, kečua ani guaraní.

Nejvýznamnějším jazykem této rodiny je *muisca* (bogotská varianta čibča), která sloužila jako dorozumívací jazyk jedné z velkých amerických indiánských kultur. Ačkoli, jak se zdá, tato kultura ne vynikala ve válečném umění a velmi brzy podlehla útokům jiných indiánských kmenů a posléze i Španělů. Buesa Oliver - Enguita Utrilla píše, že v dnešní době je oblast čibčismů redukována na území současné Panamy, Kolumbie, Ekvádoru a je jen velmi málo těch, které přešly do obecné americké španělštiny, jako například *chicha* (druh alkoholického nápoje).

Několik slov bylo také přejato od panamských Kunů (*los cuna*), náležících také ke kmeni čibča⁷²:

chaquira (= *abalorio*)

chicha

♦ *Araukánština* (= *mapuche*)

Byla jazykem Araukánů, indiánského kmene obývajícího střední část dnešního Chile, od Copaiba, na severu země, až po souostroví Chiloé. Araukáni, jak je nazvali Španělé (podle epického díla A. de Ercilly *“La Araucana”*) byli bojovným indiánským kmenem, který hrdě odolával útokům španělských dobyvatelů. Oni sami se nazývali *mapuche* (= lidé země). Jejich jazyk se tak nazývá dodnes.

Inkové dobyli araukánské území až k řece Maule několik desítek let před Španěly. Jak již bylo uvedeno, Inkové na dobytém území vždy prosazovali svůj jazyk. Dodnes proto můžeme najít slova kečuánského původu po celém území dnešního Chile až k jižní Patagonii.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

Bývalé araukánské území se rozkládalo na většině území dnešní argentinské Pampy. Následkem toho je přítomnost slov mapučského původu v mluvě zemí v Río de la Plata. Ovšem jak zdůrazňují Buesa Oliver - Enguita Utrilla, jen málo slov z mapuče přešlo do obecné španělštiny a ani ta nejsou vždy bezpochyby⁷³.

♦ Tupí-guaraní

Opět se jedná o velkou jazykovou rodinu, původně užívanou zemědělci-válečníky v oblasti mezi řekami Paraná a Paraguay. Ti postupně osídlovali atlantické pobřeží směrem na sever až k ústí Amazonky a odtud pokračovali proti proudu až k místu jejího vzniku a pak po některých z jejích přítoků. Vzhledem k tomu, že využívali ke svým cestám především vodních toků, jsou někdy nazýváni “americkými Féničany”⁷⁴.

V době příchodu Španělů bylo těmto indiánům podrobena mnoho kmenů v oblasti mezi řekami Paraná a Paraguay (tzn. většina území dnešní Paraguaye, sousední argentinské provincie Corrientes, Entre Ríos, Santa Fe, Misiones a k tomu téměř celé pobřeží Brazílie), které již používaly jejich jazyk. Geografická rozloha toho jazyka, spolu s jeho relativní snadností, přispěla k tomu, že se stal jedním z jazyků misionářů (viz nahuatl a kečuánština).

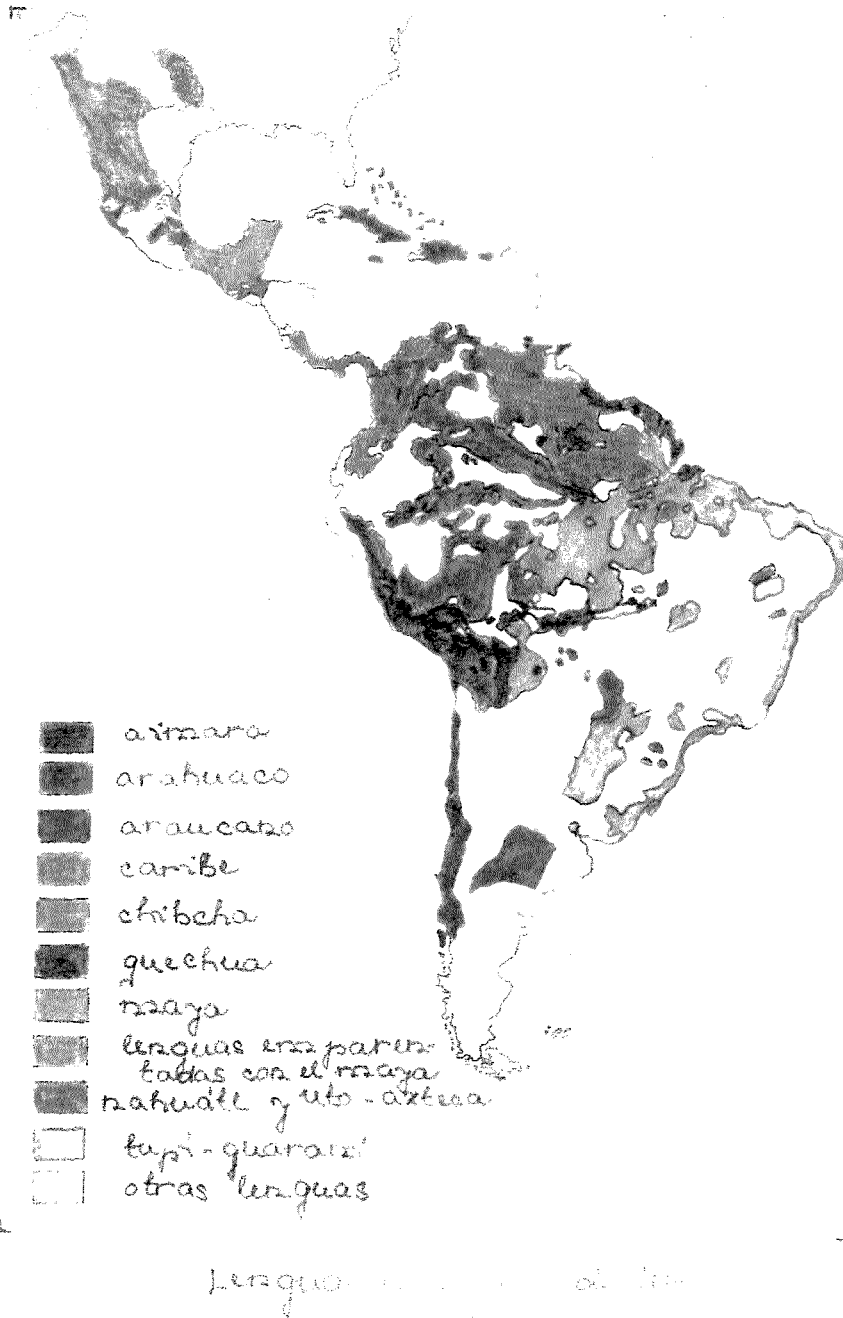
Rozlišujeme dvě varianty:

- ♦ **jižní** - *guaraní* (z něho vzniklo moderní guaraní dnešní Paraguaje)
- ♦ **severní** - *tupí* (základ dnešního tupí), z toho jazyka pochází několik slov, která najdeme kromě portugalštiny i ve španělštině

Dnes můžeme tyto jazyky najít na rozsáhlém území Jižní Ameriky, od Atlantiku až po Andy, od Amazonky až po Uruguay.

"Slova neevropského původu ve Španělštině"

Indiánské jazyky v Latinské Americe

“Slova neevropského původu ve španělštině”

V Paraguayi je guaraní velmi rozšířeným jazykem a vedle španělštiny, jež má statut jazyka kulturního, druhým oficiálním jazykem země.

Tento kontakt mezi španělštinou a guaraní dal vzniknout dvěma izolektům *jopará* a *guarañol* a je důvodem, proč jsou ve výše uvedených zemích četné tupí-guaranismy. Je třeba upřesnit, že se jedná většinou o jména věcí, která přešla do obecné americké španělštiny⁷⁵.

Příklady přejatých slov z tupí-guaraní⁷⁶:

<i>copaiba</i>	<i>piraña</i>
<i>jaguar</i>	<i>tatú</i>
<i>ñandú</i>	<i>tapir, atp.</i>

4.2. Životnost indigenismů

Frago Gracia - Franco Figueroa uvádějí⁷⁷, že je rozdíl mezi jednotlivými indiánskými jazyky, které zanechaly nějakou výpůjčku ve španělštině co do množství, sociálního a geografického rozšíření daných výpůjček a dodávají k tomu:

V americké španělštině dochází k velkým rozdílům pokud jde o užívání lexikálního indoamerikanismu, mezi venkovem a městem, mezi vzdělanými a nevzdělanými mluvčími, na národní i nadnárodní úrovni, ale také nechybí diatopická rozdílnost v těch samých zemích, protože také mezi nimi etnoligvistické substráty mohou být rozdílné.[...]78

Životnost indigenismů záleží na sociolingvistických faktorech. Některé z indigenismů přešly přes španělštinu, portugalsčinu (a brazilskou portugalsčinu: *ananá, piraña, tiburón*), v několika případech také přes francouzštinu (*colibrí*, pravděpodobně také *tapir* a *tucán*) do ostatních moderních jazyků⁷⁹, včetně češtiny (*ananas, piraña, kolibřík, tukan, tapír*). Mnohdy je důvodem

“Slova neevropského původu ve španělštině”

takového rozšíření fakt, že pojmenovávaná skutečnost také překročila hranice a rozšířila se téměř po světě:

canoa

chocolate

cacao

Jindy se výraz rozšířil bez toho, aniž by na své cestě do jiných jazyků byl doprovázen také danou realitou. To je případ především názvů fauny a flory, popř. meteorologických jevů typických pro Jižní Ameriku. Tato pojmenování byla převzata z vědeckých prací:

jaguar

piraña

tomate

chirimoya

guayaba

*huracán*⁸⁰

Samozřejmě, že v americké španělštině je, ve srovnání s evropskou, výskyt indigenismů mnohem větší. Důvody jsou zřejmé:

- ♦ přímý kontakt s indiány a jejich původními jazyky, v některých oblastech až dodnes (mnohdy jde o oblasti bilingvní, většinou vesnice o jazyk lidový)
- ♦ bezprostřední kontakt s pojmenovávanou realitou, ať se jedná o faunu, floru, zvyky, nářadí, pokrmy, atd.
- ♦ absence daných realit na Pyrenejském poloostrově a Evropě obecně (až na několik výjimek, např.: rostliny, stromy, zemědělské produkty, ovoce, zelenina a z nich vytvořené pokrmy)

Jen pár výrazů se stalo panamerikanismy. Můžeme mezi nimi najít⁸¹:

ají

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*manatí**maguey*

Buesa Oliver - Enguita Utrilla citují slova A. Rosenblata⁸², který říká, že největší množství indigenismů není ve standardní mluvě (*habla general*), nýbrž v mluvě regionální. A že jednotlivé vesnice, dokonce i usedlosti, mají své vlastní výrazy pro pojmenování rostlin, zvířat, domácích potřeb. Z nich některé mají široké regionální užití, jiné se používají jen na území velmi omezeném a jejich osudem je být nahrazeno prestižnějším a širěji používaným výrazem .

Buesa Oliver - Enguita Utrilla pokračují, že sémantické oblasti sami o sobě vymezují-limitují sféru užití těchto indigenismů. V převážné většině případů se totiž jedná o jména rostlin, zvířat, předmětů denní potřeby, atd. (viz výše).

Vždyť i ve Španělsku je rozdíl v užívání indigenismů mezi jeho severní a jižní částí a Kanárskými ostrovy (jejich postavení je trochu jiné, protože tyto ostrovy byly povinnou zastávkou na cestě do a z Nového světa). To je dáno nejen rozdíly mezi emigranty, kteří odjeli do Nového světa (Andalusané, Extremadurci, Aragonci, Galicijci, obyvatelé Salamanky), ale také tím, zda a ve kterém období jeho dobývání s ním měla ta která část Španělska “přímý” (prostřednictvím lodní dopravy) kontakt - obchod, námořnictví, atd.⁸³

V andaluské mluvě je od počátku dobývání velká koncentrace indigenismů⁸⁴, neboť Sevilla byla po dlouhou dobu jediným přístavem odkud odplouvaly lodě do Nového světa a kam se vracely. To zapříčinilo, že mnoho autorů mluví o andaluském vlivu (lexikum, fonetika) na americkou španělštinu (*el andalucismo del español americano*). Budoucí emigranti a dobyvatelé totiž mnohdy

“Slova neevropského původu ve španělštině”

museli čekat v Seville i několik měsíců než se mohli nalodit na loď směřující do Ameriky.

Závěrem bych použila citaci Frago Gracii - Franco Figueroi⁸⁵:

Popularizace indoamerikanismu je zárukou přežití, vskutku často s přijetím obrazných významů [...]⁸⁶

4.3. Amerikanismus x indigenismus

Jaký je rozdíl mezi lexikálním indoamerikanismem a amerikanismem? F. Gracia - F. Figueroa rozdíl mezi nimi vysvětlují následovně⁸⁷:

- ♦ *Indoamerikanismus (indigenismus)* = slovo původem z indiánských jazyků, které přešlo buď do španělštiny obecně nebo jen do její americké verze.

Indoamerikanismy se dostaly do španělštiny ve velkém množství a jakmile byly přijaty mluvčími, jsou *-ismy* jen z pohledu lingvistického zkoumání, ale nejsou považovány za dialektismy. Stejně postavení v evropské a americké španělštině mají slova jako:

<i>patata</i>	<i>maíz</i>
<i>tomate</i>	<i>cacao</i>

- ♦ *Amerikanismus* = spočívá v adaptaci slovní zásoby dobyvatelů a emigrantů na indiánskou realitu, nezávisle na jejich původu. Doslova se tedy jedná o regionální španělské odlišnosti (aragonismy, andalucismy, ale také slova z jiných evropských a dokonce i afrických jazyků), které později budou na americkém kontinentu podrobeny dialektizaci a sémantickým změnám, jako tomu bylo svého času v případě leonismů, starých kastilismů a toledismů při opětovném osídlování Andalusie po vyhnání Arabů. Amerikanismus je spojen s regionálními zvláštnostmi. Jen velmi málo z nich se

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

vrátilo zpět na Pyrenejský poloostrov a když už na něm byly přijaty, tak ztratily svůj statut amerikanismu a proměnily se ve slovní zásobu španělštiny obecně:

piña – ztratila svůj regionální charakter spolu s rozvinutím její konzumace ve Španělsku⁸⁸

pimiento

mazorca

Podmínky vzniku lexikálního amerikanismu⁸⁹:

- determinance nové sociální situace
 - demora*
 - encomendero*
- formální odvození a sémantické přizpůsobení se nové americké skutečnosti
- sémantické přizpůsobení se evropských regionalismů indiánským (*designaciones indianas*)
 - estancia, estero* (andalucismy)
- slova vlastní námořnickému slangu se stávají součástí běžného “suchozemského” slovníku
 - vogar*
 - bojo*
- výpůjčky s jiných jazyků
 - criollo* (pravděpodobně port.)
 - volcán* (port.)

Je mnoho původně kastilských slov, která se přizpůsobila americké realitě, často beze změny podoby, ale vždy se změnou významu, vždy však při zachování podobnosti s významem původím, tj. tím, který měla ve španělštině evropské⁹⁰.

Jak již bylo uvedeno mnoho indoamerikanismů a amerikanismů se dnes vyskytuje na mnohonásobně větším území, než tomu bylo

“Slova neevropského původu ve španělštině”

původně a mnoho z nich se stalo součástí španělštiny na obou stranách Atlantiku⁹¹.

Na závěr toho teoretického úvodu použiji slova Johna M. Lipskeho:

K tomu, aby se nějaký indigenismus stal součástí španělského slovníku, stačilo, aby se některý z osadníků zeptal na jméno nějakého neznámého předmětu.⁹²

4.4. Indigenismy

4.4.1. Slovnědruhovú charakteristika indigenismů

Indigenismy mají v Real Academii také nezanedbatelný počet zástupců, celkem 3390. Z nich je 1716 podstatných jmen rodu mužského (velkou část z nich tvoří nahuatlismy), 872 podstatných jmen rodu ženského, 20 podstatných jmen měnících význam podle rodu, 2 podstatná jména s dvojitým rodem, 656 přídavných jmen, 137 sloves, jen 2 příslovce a 15 citoslovcí (převážná většina z nich pochází z kečuánštiny: *añañay*, *ananay*, atp.).

Pokud se jedná o slovnědruhovú charakteristiku výpůjček z indiánských jazyků, můžeme říci, že pro nahuatl jsou typická podstatná jména rodu mužského a přestože je i řada substantiv rodu ženského (například s počáteční slabikou *cha-*), mužský rod přeci jen převládá. Dále pak je mezi nahuatlismy řada sloves.

V případě výpůjček z mapuče se jedná většinou o podstatná jména rodu ženského.

Z kečua pochází mnoho sloves, výše zmíněná citoslovce a pokud se jedná o podstatná jména, tak je dle mého názoru poměr mezi mužským a ženským rodem téměř vyrovnaný.

Mezi indigenismy je také celá řada přídavných jmen. S naprostou většinou se však jedná o jména obyvatelská, z nichž mnoho je opět z nahuatlu.

*“Slova neevropského původu ve Španělštině”***4.4.2. Sémantická charakteristika indigenismů**

Ze sémantického hlediska lze indigenismy dělit následovně:

botanika (rostliny/stromy, keře, květiny, plodiny a jejich části)	878 pojmů
zoologie	547
gastronomie	541
vlastnosti/vzhled/emoce (lidé a zvířata)	431
jména obyvatelská	289
zemědělství/chovatelství	240
medicína (nemoci, léky, tradiční medicína, lid. léčitelství)	239
lingvistika	185
kmen/národ/etnikum	177
profese/zaměstnání	131
vybavení domácnosti (nádoby, nábytek, kuchyňské potřeby, atp.)	115
zábava/sport/slavnosti	98
architektura/stavitelství (architektonické prvky, materiály, atd.)	91
obchod	81
oblečení/boty/doplňky	71
hudba (zpěv, tanec, hudba)	64
mezilidské vztahy	63
náboženství/mytologie/čarodějnictví/pověry	63
myšlenky/předměty (stav, vzhled,...)	59
kosmetika/parfumerie/hygiena	46
chování	42
rána/úder	42
textilní průmysl	41
truhlářství/řezbářství	38
přeprava (osob, zboží)	37
politika/moc/instituce	36
geografie	36
spravedlnost/práva (tresty, atp.)	35
sociální třídy/kasty/dynastie	34
vojenství	33
anatomie	29
námořnictví (typy lodí, jejich konstrukce a části, atd.)	29
váhy/míry/množství	27
zahradnictví	24
hudební nástroje	23
potravinářský průmysl	22
tanec/druhy tanců	22
těžba	21
geologie	21
šperky/ozdoby	21
nářadí/přístroje/aparáty	20
barvířství	20
výroba a druhy provazů (včetně materiálů)	20
chemie/chemický průmysl	19

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

zvyky/tradice	18
mineralogie	18
výroba a výrobky z proutí	16
měna (název měny/ mincí, bankovek)	15
rybolov	15
stav/situace (chaos, nepořádek, atp.)	14
ekonomie (plat, platby, ekonom. operace)	13
kožedělná výroba (vydělávání kůže, výroba, druhy kůží)	14
předměty osobní potřeby	12
zpěv/druhy písní	11
meteorologie	11
jezdectví/postroje	10
vodní díla/zavlažovací systém/inženýrské sítě	8
barvy	7
výroba/průmysl	6
lov	6
malířství/lakýrnictví	5
měna (názyv měn, mincí a bankovek)	5
daně/poplatky	4

Během svého výzkumu jsem si všimla, že se výpůjčky z jednotlivých indiánských jazyků mezi sebou liší v tom, do jaké sémantické oblasti patří. Termíny z vojenství jsou výhradní doménou kečuánštiny, zatímco největší počet botanických, zemědělských a gastronomických pojmů pochází z nahuatlu. To samozřejmě neznamená, že by Aztékové byli mírumilovný národ (jejich krvavé oběti jsou všeobecně známé). Nicméně množství a různorodost výpůjček z výše zmíněných sémantických oblastí je staví do zcela jiného světla. Možná je to dáno tím, že španělští dobyvatelé s Aztéky vlastně ani žádný válečný konflikt nevedli. Kromě toho v době příchodu Španělů byla aztécká říše v úpadku, tj. přesný opak situace, ve které se nacházeli Inkové a okolní kmeny (viz Arawakové). Možná, že svou roli hrály i klimatické a geologické podmínky: oblast Mexika se jistě nedá, co do úrodnosti, srovnat s vysokohorským podnebím And, kde se toho moc pěstovat nedalo, kromě brambor.

4.4.3. Dělení indigenismů podle jazyka jejich původu

Další dělení indigenismů je možné na základě indiánského jazyka, ze kterého pocházejí:

amerikanismy	856
nahuatl	840
kečua	562
mapuče	175
karibština	139
guaraní	146
taíno	97
indigenismy	79
kičua (ekvádorská varianta kečua)	56

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

aymara	50
arawacké jazyky	39
majština	46
karibština cumanagoto	18
čibča	7
antilské jazyky	13
tupí	11
lenca	10
tarasco	9
cahíta (Mex., jazyk aztécké jazykové rodiny)	2
chango	4
chontal	2
hawaiano	2
cayapa	1
nahuatl čičihua	1
tehuelche	1

K těmto hodnotám jsem došla na základě studia všech indigenismů, které uvádí slovník Real Academia. Musím připustit, že naprosto přesná čísla stanovit nelze, protože, jak již bylo řečeno dříve, ne vždy lze s jistotou určit výchozí jazyk. Tento problém nenastává pouze u karibštiny samotné a karibštiny v opozici k *taíno*. Z obou jazyků se totiž mnoho výrazů integrovalo do ostatních jazyků do té míry, že je dnes prakticky nemožné, je všechny najít a zařadit. Setkáme se s tím také u řady slov z kečua a aymara. Důvodem je jejich geografická poloha (vyskytovaly a dodnes se vyskytují na stejném území) a pohyb obyvatelstva.

Zastavíme-li se na chvíli u amerikanismů a u indigenismů, je třeba říci, že u mnoha slov indiánského původu není vůbec možné vystopovat ani jazykovou skupinu, ke které patří, neboť se jedná o slova, která nejsou ze žádného nám známého jazyka nebo naopak jsou přítomna ve všech. V případě amerikanismů je situace ještě o něco složitější. Při definici amerikanismů bylo uvedeno, že se ve většině případů jedná o slova španělského, příp. evropského původu, která v americké španělštině pouze získala svůj specifický “americký” význam. Dle mého názoru je mezi amerikanismy, tak jak je uvádí slovník Real Academia, jistě i řada slov, která by spíše měla být ve skupině druhé, tj. mezi indigenismy. Nicméně přesné

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

rozdělení slov do těchto skupin by vyžadovalo etymologické studium slovo od slova. Zvláště v případě amerikanismů je tedy na místě nejvyšší opatrnost. Řada těch, které se “tváří” jako indigenismy, není ničím jiným než španělským regionalismem na Pyrenejském poloostrově často již upadlým v zapomnění.

4.4.4. Hlásková charakteristika indigenzmů a fonetické změny vzniklé při jejich přechodu do španělštiny

Počátečními písmeny, od kterých jsem zaznamenala nejvíce indigenismů jsou *c, ch, g, t, p, a, m, q, z*. Naopak nejméně častým je například písmeno *k*. Myslím si, že ačkoli především kečuánština používá tento grafém velmi často (viz přepisy kečuánských pojmů v Real Academia), španělská ortografie ho vnímá jako cizí prvek. Pokud je to jen trochu možné, dává na základě jeho umístění ve slově přednost buď grafémům *q* nebo *c*, které mají v jistých pozicích stejnou fonetickou hodnotu jako *k*.

Obecně lze říci, že počáteční vokál *a-* je v indiánských jazycích výhradou nahuatlismů a v menší míře také slov z kečuánštiny. Nalezneme jej v následujících slabikách: 1. v případě nahuatlismů: *aca-, achi-, acho-, aco-, agua-, ahue-, ama-, apa-, api-, aya-*; 2. v případě kečuismů: *acha-, acho-, achu-, ama-, apa-, api-, aya-*. Naopak počáteční písmeno *c-* je typické především pro nahuatlismy, a to v následujících slabikách: *ca-* (typický začátek mnoha kečuismů a guaranismů), *cam-, cal-, car-* (tato slabika se vyskytuje ve větší míře také u slov z karibštiny, spolu se slabikou *cu-*), *cha-* (kromě nahuatlismů najdeme i řadu slov kečuánštiny a několik výrazů z mapuče), *chi-, cho-* (v tomto případě se opět jedná o nahrazení grafému *x*, grafémem *ch*), *col-, cop-, con-, coy-, cua-*:

cacao

cacahuate (Mex.)

“Slova neevropského původu ve Španělštině”*cacahuete* (Špan.)*chocolate* (z nah. *xocoatl*)

Mnoho slov původem z mapuče začíná slabikami *che-*, *coi-*, *col-dich-*, *dih-*, *gui-*, *pe-*, *pu-*; kdežto slabiky *chu-*, *cur-*, *guay-* a *ma-*, *mi-*, *mo-*, *mu-*, *pa-*, *pal-*, *pam-*, *pan-*, *pi-*, *pu-*, *ña-*, *or-*, *qui-*, *ta-* se vyskytují ve větší či menší míře u kečuismů.

Jic-, *jim-*, *jil-* jsou dalšími z počátečních slabik, s nimiž se můžeme setkat u nahuatlismů:

*jicote**jilote**jimar*

Slabiky *gua-*, *guaca-*, *gui-*, *hua-*, *hue-*, *hui-*, *ma-*, *me-*, *mi-*, *mo-*, *oc-*, *po-*, *si-*, *so-*, *su-*, *ta-*, *te-*, *ti-*, *tla-*, *to-*, *tu-*, *za-*, *zo-*, *zu-* jsou dalšími slabikami typickými pro nahuatl. Ale bylo by hrubou chybou nezmínit snad nejcharakterističtější rys nahuatlismů. Tím jsou jejich koncovky: *-tl-*, *-tli-*, *-tle-*, *-ecatli-*, *-lli-*, *-illi-*, *-quilitli-*, *-aztli-*, *-huat*. O nich podrobněji později.

Následující slabiky nejsou sice tak výrazně charakteristické daným indigenismům, nicméně se vyskytují poměrně často: *ma-* kromě výše zmíněných nahuatlismů můžeme najít také u kičuismů, mapučismů, kečuismů a slov z guaraní; *mi-* se vyskytuje ještě u guaranismů a kečuismů; *mo-* u kečuismů; *mu-* u výrazů původem z guaraní, aymara, kečua a kičua; *pa-* u kečuismů; slabiky *pa-*, *pe-* a *pi-* u mapučismů; slabika *pi-* v menší míře také u kečuismů vedle *pu-*, *qui-* (tato slabika se vyskytuje v menší míře také u mapučismů, kičuismů, a nahuatlismů); *ta-*, *tu-* sice v menší míře než u nahuatlismů, ale tato slabika se vyskytuje také u kečuismů a v případě *ta-* i u slov z guaraní.

U nahuatlismů také dochází ke změně nahuatliského *-huac* na španělské *-gua*:

“Slova neevropského původu ve španělštině”*camagua*

Ke stejné situaci dochází také u výpůjček z jiných jazyků. I zde mohou vznikat dublety. Mohou být též regionální rozdíly v úzu dané formy:

guaca (kečuán., špan.) → *huaca* (špan.) (Střední a Jižní Amer.)

guacal (nah.) (Střední Amer., Antily, Kolumbie, Ekvádor, Mex.,
Venez.) → *huacal*

guachinango (nah.) → *huachinango*

guateque (karib.) → *huateque*

Mnoho slov z aymara začíná slabikou *ama-*, *apa-*. S počátečními slabikami *ana-*, *aya-*, *guaca-*, *guar*, *ña-*, *ñan-* se setkáme často u slov z guaraní. *Guay-* velmi častá počáteční slabika u slov z arawackého jazyka a *taíno*. Další z typických slabik pro výrazy z nahuatlu jsou slabiky *hua-*, *hui*.

Naopak počáteční *ll-* se ve výpůjčkách z nahuatlu vůbec nevyskytuje (pár příkladů můžeme nicméně nalézt v aymara a mapuče) a slabiky *llan-*, *lli-* jsou přítomné pouze v kečuánštině. Stejně tak slabika *li-* se objevuje na začátku výpůjček z lenca, mapuče a v neposlední řadě opět z kečua. Nicméně je třeba zdůraznit, že počáteční písmeno *l-* je, až na několik málo již zmíněných výjimek, výsadou slov latinského původu.

Kečuánština s *taíno* sdílí počáteční slabiku *guan-*:

guanepe

guanacaste

V kečuánštině se poměrně často vyskytuje slabika *-wi-*, kterou španělština důsledně nahrazuje slabikou *-hui-*, výjimečně slabikou *(-)vi-*.

kiwicka (kečuán.) → *quihuicka*

wirawira (kečuán.) → *viravira*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

V případě souhlásky *y* se jedná především o slova kečuánského (*ya-*, *yu-*), karibského (*ya-*) původu, guaranismy (*ya-*) a v menší míře také nahuatlismy (*ya-*):

yacaré (guar.)

yaicuaje (karib.)

yaraví (kečua)

yagual (nah.)

Ma-, *mai-* se zase vyskytují velmi často u tainismů a počáteční slabika *mal-* u výpůjček z mapuče.

Teo-, *tepa-*, *tla-*, *to-* typické pro nahuatlismy, spolu s *x* (nejen na začátku, ale také uvnitř slova):

taxcal

A jako poslední nám zbývá samohláska *z*, se kterou často setkáme u nahuatlismů (v tomto případě je ovšem situace poněkud komplikovanější: 1. přímo na *z* nahuatlismy nikdy nezačínají, předchází je totiž ještě samohláska *t* → *tz-*; 2. následuje-li za souhláskou *z* samohláska *o* případně *u* (zde se ovšem jedná opět o vliv španělštiny na otevřenost vokálu, neboť v nahuatlu se nachází v této pozici vokál *o*), je toto *z* nahuatlu vlastní (ač z pův. *tz-*), následuje-li však *e* či *i*, jedná se o grafickou změnu podoby slova při přepisu do španělštiny, s tím, že v naprosté většině případů existují oba tvary a jsou si navzájem dublety. *Z* se také vyskytuje u slov majského původu:

cenzontle (nah.) → *zenzontle/zenzontli/zinzontle*

zompopo (maya) → *zompopo*

tzontli + *cuani* (nah.) → *zuncuán*

tzopilotl (nah.) → *zopilotl*

O použitých vokálech můžeme říci, že v indigenismech jsou nejčastějšími vokály *a*, *u*, *e*. V nahuatlismech se ještě můžeme setkat s vokálem *o*. Naopak v indigenismech obecně nalezneme jen

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

velmi málo pojmů, které by obsahovaly vokál *i* (ten se objevuje ve větší míře jen ve slovech z kičuánštiny, viz výše).

A stejně jako v případě arabismů i zde může při přejímání slov z indiánských jazyků dojít ke změně otevřenosti vokálu:

mulcazitzl (nah.) → *molcajate* (špaň.)

muruch'u (kečuán.) → *morocho* (špaň.)

quilitl (nah.) → *quelite/quelital/quelete*

Charakteristickým rysem všech nahuatlismů mužského rodu je jejich poslední slabika (ve skutečnosti se jedná o sufix) *-tl, -tli, -tle, -ecatl, -lli, -illi, -quilitl, -aztli, -huat*, které do španělštiny přecházejí v podobě *-te/-l, -tle, -ecatle, -l/-le, -il, -quil, -astle, -hue/-guate*, s tím, že někdy se utvoří dublety:

tomatl → *tomate*

ocoztl → *ocozol*

chocolatl → *chocolate*

cenxontle → *zenxontle/cenzontle/zinxontle*

chichicastli → *chichicaste*

→ *chichicastle*

copalli → *copal*

pozolli → *pozol/pozole*

metlapilli → *metlapil*

huitztli + *quilitl* → *husquil*

qualihnacaztli → *juanacastle*

maquilishuat → *maquilihue* (špan.)

→ *maguilsguate* (Hond., El Salv.)

Vyskytují se také případy, kdy sufix z nahuatlu zmizí bez toho, aniž by z něj ve španělštině vzniklo něco nového:

nacazcolotl → *nazcascolo* (špan.)

Naopak koncové *-ol* u výpůjček z nahuatl je zachováno i ve španělštině beze změny:

“Slova neevropského původu ve Španělštině”**guapinol**

Často také dochází k dubletám typu:

ihiotl/ihiyotl (nah.) → *ijillo/ihiyó*

Že by to bylo ovlivněno původem španělských dobyvatelů *yeísmo* x *lleísmo*?

4.4.5. Obohacování španělské slovní zásoby a míra integrace**indigenismů do španělštiny**

Největší množství derivátů, proporčně k množství slov má hebrejšтина, po té následuje arabština a až na posledním místě se nacházejí indiánské jazyky. To svědčí o míře integrace těchto pojmů do španělštiny⁹³, ale jak jsem uvedla u jednotlivých jazyků, je situace mnohem složitější.

U hebraismů bylo napsáno, že různorodost pojmů je velmi nízká, ale že od několika málo slov je vytvořeno velké množství odvozenin (viz vlastní jméno *María*).

Arabismů je sice mnoho a na jejich základě odvozených derivátů také, ale existuje řada slov, která se ve španělštině vyskytují jen v jedné formě, tj. nejsou od nich žádné deriváty vytvořeny.

V případě indigenismů je nízký počet derivátů zapříčiněn tím, že naprostá většina slov označuje názvy rostlin a zvířat, a od těch se jen velmi těžko budou tvořit přídavná jména nebo slovesa. To ovšem neznamená, že by tato slova nebyla integrována do španělštiny (především její americké verze). Také však nelze říci, že od žádných indigenismů nejsou vytvořeny deriváty:

*calcha**(mapuče) → *calchura, calchón, calchona, calchudo*

macana (karib.) → *macanea, macanear, macanzo, macaneada, macaneador, macandón*

piragua (karib.) → *piragüero, piragüismo, piragüista*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

*(druh příkrývky pod sedlo; jemné chmýří nebo peří některých ptáků)

Mnoho slov z nahuatlu, zde se jedná o přídavná jména odvozená od vlastních jmen místních, je zakončeno na sufix *-eco*. Základ, ke kterému se sufix *-eco* připojuje není vždy původem z nahuatlu. Naopak existuje několik hybridů vytvořených od španělského základu. Slova s tímto sufixem nalezneme po celé oblasti vlivu nahuatlu (dnešní Mexiko, Guatemala, Honduras):

guatemalteco

cholulteco

chuchulmeca

Když jsme hovořili o tvoření slov ve španělštině obecně, tak jsem si řekli, že mnoho slov vzniká také zkracováním. K němu dochází i u přejímek z indiánských jazyků, což je opět důkazem míry integrace i pojmu do španělštiny (jazyk, lépe řečeno mluvčí mají vždy tendenci ekonomizovat):

ciguanaba → *ciguana*

chichimeca → *meca*

Dalším procesem, ke kterému u indigenismů docházelo je afereze (viz arabismy) a nezřídka i metateze:

afereze: *chipote* (nah.) → *cipote*

topitzintell (nah.) → *pichete*

metateze: *ispi* (aymara) → *ipsi* (špaň.)

ch' ullu (kečuán.) → *llucho* (špaň.)

A stejně jako v případě arabismů, i zde dochází ke změně znělosti:

tlacote (nah.) → *clacote*

epazote (nah.) → *epasote*

→ *epacina*

nacazcolotl (nah.) → *nacascolo*

nantzi → *nanchi* (keř)

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

→ *nanche* (plod)

epazote (nah.) → *pasota, pasote, pazote*

topitzintell (nah.) → *pichete*

tzapotl (nah.) → *sapote/ zapote*

sanco (kečuán.) → *sango* (špaň.)

zompopo (nah.) → *sompopo*

ciguabana (nah.) → *siguanabana*

tilinquí (nah.) → *tilinte*

Odráží se snad i zde původ španělských dobyvatelů - *ceceo* x *seseo*?

Další změnou, kterou mají arabské a indiánské výpůjčky společné je záměna r a l:

pirca (kečuán.) → *pilca* (špan.)

Nezřídka dochází také ke vzniku hybridů - spojením nějakého termínu z indiánských jazyků nejen s termínem španělským, nýbrž také s termínem latinským⁴:

contra- + *cancha* → *contracancha*

↓	↓
lat.	kečuánštiny

corta- + *cigarro* → *cortacigarro*

↓	↓
lat.	maya

corral + *meca* → *corralmeca*

↓	↓
lat.	nahuatl

coriza + *cutarra* → *cotiza*

↓	↓
---	---

⁴ hybridy nejsou jen výsadou španělštiny, příp. latiny a indiánských jazyků, nýbrž mohou být tvořeny také spojením indigenismu a slova z některého z moderních jazyků (jiných než špan.): *halar* (francouzština) + *cabuya* (caribe) → *halacabuyas*.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

z lat. *cuero* z indián. jaz.

Odvozenin tohoto druhu je celá řada. Namátkou uvedu příklady, na nichž můžeme pozorovat, že i u těchto derivátů dochází ke změně slovních druhů:

en- (lat.) + *bejuco* (karib.) → *embejucar*

en- (lat.) + *bijo* (karib.) → *embijar*

en- + *chile* (nah. *chilli*) → *enchilar*

en-+ *chicha* (kečuán.) → *enchicharse*

milvus (lat.) + indián. sufix → *miloca* (papírový drak)

Mezi nahuatlismy najdeme mnoho botanických jmen a také termínů z gastronomie, naopak mezi kečuanismy patří mnoho termínů označujících moc/instituce a v neposlední řadě také jména zvířat. Z indiánských pojmenování rostlin/stromů/keřů/jejich plodů, atp. a názvů zvířat bývají nezdědka odvozena vědecká pojmenování:

guayacán (taíno) → *guayaco* (špan.) → *guiácum* (lat., odborné jméno)

Také jsme našla jeden příklad kalku. Myslím si, že nebude jediný. Je možné, že existuje-li nějaký další, má buď regionální užití, že ho Real Academia neuvádí, nebo naopak je tak integrován, že si mluvčí ani neuvědomují, že se jedná o kalk z indiánského výrazu a dívají se na něj, jako na slovo španělského původu.

madrecacao → z nahuatl. *cacahuanance*, *cacaonance*

4.5. Závěry

1. Indigenismy přešly do španělštiny, protože španělským dobyvatelům slovní zásoba, kterou si přivezli z Evropy velmi brzy na pojmenování skutečností, ze kterými se setkali v Novém světě, nestačila.
2. Španělští dobyvatelé indiány a jejich kulturou opovrhovali a od indiánů převzali jen to nezbytně nutné,

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

a to i v případě slovní zásoby. To je důvodem, proč je ve španělštině (zvláště její americké verzi) takové množství jmen rostlin/stromů, zvířat, pokrmů, vlastností/vzhledu, jmen obyvatelských, pojmů ze zemědělství/chovatelství, atd.; a tak málo výpůjček z jiných sémantických oblastí.

3. Oblasti největšího výskytu indigenismů se překrývají s oblastmi původního výskytu toho kterého indiánského jazyka. V praxi to znamená, že největší koncentrace nahuatlismů bude na území dnešního Mexika, Guatemaly a Hondurasu. Kečuismy obohacují především španělštinu peruánskou, chilskou a bolivijskou, tj. na území, která svého času tvořila součást incké říše. Guaranismy se zase v největším množství vyskytují na území dnešní Argentiny, Paraguaye a Uruguaye. Ačkoli nemůžeme opomenout, že jazyky jako nahuatl, kečua a guaraní měly ve své době statut lingua franca a díky tomu byly jezuitskými misionáři rozšířeny také do oblastí, kam se nedostaly ani v době největšího rozmahu předkolumbovských říší. V případě karibštiny je situace jiná. Ta, jako první jazyk, s nímž se Španělé po objevení Nového světa setkali, dala španělštině mnoho slov, která potom doprovázela dobyvatele při jejich cestě po novém kontinentu a přecházel i do tamních indiánských jazyků. To tedy znamená, že karibismy se staly prvními panhispanoamerikanismy a proto je dnes jen velmi těžko identifikujeme.
4. Je rozdíl mezi používáním indigenismů ve velkých (zde se jich užívá minimum) městech a na venkově (největší koncentrace amerikanismů). To je zapříčiněno nejen tím, že obyvatelé venkova mají spíše menší znalosti

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

španělštiny, ale také tím, že žijí dennodenně obklopeni americkou realitou, tj. rostlinami, zvířaty, typickými jídly, předměty domácí potřeby a například náradím.

5. Jazyk, ze kterého přešlo do španělštiny nejvíce výpůjček je nahuatl, následují ho kečuánština, mapuče, karibština a guaraní s taíno. Ostatní indiánské jazyky, celkem je jich přes tisíc, buď zanechaly výpůjček jen velmi málo nebo žádné.
6. Slovním druhem, který naprosto převládá, jsou podstatná jména rodu mužského a za nimi, ovšem s velkým rozdílem, následují podstatná jména rodu ženského a přídavná jména.
7. Počáteční grafémy, které se vyskytují nejčastěji jsou: *c, ch, g, t, p, a, m, q, z*. Naopak grafém *k* se téměř nevyskytuje. Můžeme se s ním sice setkat u kečuismů, nejen na začátku, ale i uvnitř slova, nicméně španělský fonetický systém vždy, když je to jen trohu možné, ho důsledně nahrazuje grafémy *q* o *c* (podle toho o jakou poziční variantu se jedná).
8. Pro nahuatlismy jsou typickými počátečními slabikami: *aca-, achi-, acho-, aco-, agua-, ahue-, ama-, apa-, api-, aya, ca-, cam-, cal-, car-, cha-, chi-, cho-, col-, cop-, con-, coy-, cua-, gua-, guaca-, gui-, hua-, hue-, hui-, jic-, jim-, jil-, ma-, me-, mi-, mo-, oc-, po-, si-, so-, su-, ta-, te-, ti-, tla-, to-, tu-, za-, zo-, zu-*. Naopak, dokonce i pro laika, nejcharakterističtějším rysem nahuatlismů jsou jejich slabiky koncové: *-tl-, -tli, -tle, -ecatli, -lli, -illi, -quilitl, -aztli, -huat*.
9. U kečuismů se nejčastěji setkáme se slabikami: *acha-, acho-, achu-, ama-, apa-, api-, aya-, ca-, cha-, chu-, cur-,*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

- guay-, ma-, mi-, mo-, mu-, pa-, pal-, pam-, pan-, pi-, pu-, ña-, or-, qui-ta-.*
10. Mapučismy se vyznačují slabikami: *cha-, che-, coi, col-dich-, dih-, gui-, ma-pe-, pu-.*
 11. Guaranismy: *cam-, cal-, car- ma- mi- mu- ta-.*
 12. Také v případě indigenismů dochází k fonetickým změnám a morfologickým procesům (derivace, hybridace).
 13. Pokud se jedná o způsoby jakými indigenismy přišly do španělštiny, je i zde několik možností: 1. z indiánského jazyka přímo do španělštiny; 2. z indiánského jazyka do některého z jazyků moderních (portugalština, francouzština a dokonce angličtina) a odtud od španělštiny či jiných moderních jazyků.

Poznámky

¹ Uvedený přehled sufixů je velmi stručným souhrnem látky, včetně příkladů, probírané v knize L. Bartoše - H. Valíkové *“La formación de palabras en español”*

² ...los árabes puros no necesitaban apoyarse en las minorías, mientras que los reyes berébers carecían de legitimidad ante sus súbditos y buscaron el apoyo de otros grupos minoritarios que, como ellos, se sentirían «extraños» en el país.

³ Enrique Cantera Montenegro *“Cristianos y judíos en la meseta norte castellana: la fractura del siglo XIII”*, in Yolanda Moreno Koch, R Izquierdo Benito (coord.): *“Del pasado judío en los reinos medievales hispánicos: La caída del imperio almorávide y su sustitución por el almohade, de tendencias aún más rigoristas, supuso una tragedia para judíos y mozárabes, a los que se dio a elegir entre la conversión al islamismo o la muerte. Para conservar la vida, muchos fingieron un conversión al Islam, y otros muchos huyeron a tierras de Cataluña, Provenza, Aragón, y, principalmente, de Castilla. Esta inmigración hebrea andalusí tuvo una enorme trascendencia para el judaísmo castellano y catalán, por cuanto la floreciente cultura andalusí-cuyos centros más destacados eran las escuelas de Lucena y Sevilla- se trasladó, con algunas de sus figuras más sobresaliente, a diversas ciudades de la España cristiana, en particular a Toledo y Gerona, posibilitando un considerable desarrollo del judaísmo hispano, y la conformación de una ciencia propiamente sefardí. (str. 61)*

⁴ Romano, David: *“Judíos escribanos y trujamanes del árabe”*, str. 71-105, in časopis Sefarad, ročník XXXVIII, fasc. I., Madrid, 1978

⁵ Jordi Casanovas Miró: *“Aspectos cotidianos de la relación entre judíos y cristianos. La imagen...”*, in Yolanda Moreno Koch, R Izquierdo Benito (coord.): *“Del pasado judío en los reinos medievales hispánicos”*:los judíos deben vivir apartados, deben respetar los símbolos cristianos hincando las rodilas al paso del Santísimo Sacramento y las fiestas de los cristianos no trabajando fuera de sus domicilios o dejándose ver, deben llevar la rueda bien visible y la capa judía, las mujeres judías no pueden acudir a casa de cristianos para hacer de nodrizas o comadronas, el judío no debe administrar medicinas a cristianos, los cristianos no pueden ir ni a la sinagoga ni a la casas de los judíos los sábados y durante las fiestas judías, ni conversar con ellos, los judíos no pueden tener siervos cristianos ni los cristianos siervos judíos, restricciones sobre el sacrificio de reses y venta de carne solamente a judíos, etcétera... [...] (str.126)

⁶ Enrique Cantera Montenegro *“Cristiano y judíos en la meseta norte castellana: la fractura del siglo XIII”*, in Yolanda Moreno Koch, R Izquierdo Benito (coord.): *“Del pasado judío en los reinos medievales hispánicos”*: Por el contrario, la legislación foral era menos favorable para los judíos en aquellas cuestiones que tenían que ver con la convivencia judeo-cristiana, de tal forma que la segregación afectaba a los judíos en múltiples aspectos de la vida cotidiana: en el uso del mercado y de los baños; en la convivencia con cristianos bajo el mismo techo y en la participación conjunta en comidas y banquetes, o en el consumo de carne y vino «judiegos»; y en las relaciones sexuales y en los matrimonios mixtos, que son terminantemente prohibidos. (str.59)

También influyó de forma decisiva en la nueva actitud de la sociedad cristiana para con los judíos la progresiva evolución desde la tradicional monarquía feudal hacia una nueva concepción política que conducirá a la conformación de la monarquía moderna, que tiene uno de sus objetivos fundamentales en el logro de la plena uniformidad política y social del territorio sobre el que se asienta, por lo que tolera mal la discrepancia religiosa. (str.64)

⁷ viz: *“La vida judía en Sefarad”*, str.29

⁸ David Gonzalo Maeso: *“El legado del judaísmo español”*: La oleada del odio popular iba en aumento, impulsada por los conversos, que ejercitaban su celo de neófitos con cruenta saña contra sus hermanos de raza. (str. 212)

⁹ José Luis Abellán: *“Función cultural de la presencia judía en España antes y después de la expulsión”*, in Ángel Alcalá (ed.): *“Judíos. Sefarditas. Conversos”*:...el orgullo de raza de la casta hebrea,- inevitable, por lo demás, si los judíos querían mantener su identidad cultural-un orgullo vinculado a sus habilidades económicas, financieras, médicas, filosóficas y, en general, intelectuales. Ese orgullo cristalizó en la obsesión hebraica por la limpieza de sangre, que no existía ni entre cristianos ni entre musulmanes. [...] (str. 401)

¹⁰ Julio Valdeón Baroque: *“Motivaciones socioeconómicas de las fricciones entre viejocristianos, judíos y conversos”*, in Ángel Alcalá (ed.): *“Judíos. Sefarditas. Conversos”* “Es un hecho bien conocido que los judíos despreciaban el latín-idioma que muchas veces llegaron a odiar-por razones muy lógicas: por un lado, la superioridad científica de la cultura hebrea resultaba tan evidente frente a la latina que ésta sólo podía inspirarles menosprecio; por otro, identificaban el latín con la Iglesia católica y su política antisemítica, y esto más que al menosprecio les incitaba al odio. En estas circunstancias, su afición al castellano resultaba natural y surgía de manera espontánea. Esto, en una sociedad donde el pueblo llano ignoraba el latín, les colocaba en situación privilegiada para sus relaciones con la mayoría social. Es ahí donde los reyes cristianos encontraron que su colaboración podía ser de extrema utilidad. [...] (str. 397)

¹¹ David Gonzalo Maeso: *“El legado del judaísmo español”*: En el prólogo, a fuer de amante apasionado de la literatura y la lengua bíblica, se lamenta del abandono en que sus correligionarios tenían a la sazón, no solamente los Libros sagrados hasta el extremo-dice-de no conocer la Torá ni los N^obí ím, sino también la lengua santa, siendo hasta incapaces de leer una simple carta, hablando unos «la lengua de los Edom» (cristianos) y otros la de los hijos de Qédar (árabes) [...] (str. 267)

¹² Felipe Maíllo Salgado: *“Los judíos en las fuentes andalusíes y magrebíes: los visires”*, in Yolanda Moreno Koch, R Izquierdo Benito (coord.): *“Del pasado judío en los reinos medievales hispánicos”*: El proceso de urbanización dio lugar a una unidad lingüística entre Oriente y Occidente nunca vista desde el imperio romano; ello propició facilidades para los intercambios, para las actividades de toda índole y para la transmisión del saber. Ciertos judíos, dada su movilidad y sus vínculos familiares en otros lugares, además del árabe, manejaban hebreo-e incluso el arameo- el latín y otras lenguas, su papel como intérpretes será apreciadísimo durante siglos. Ello les permitía, por otra parte, acceder a textos en otras lenguas, yendo un paso por delante con respecto a destacados sabios e intelectuales de otros grupos étnico-religiosos. [...] (str. 173-174)

¹³ viz Ángel Sáenz-Badillos: *“La creación poética de los judíos españoles.”*, in *“La vida judía en Sefarad”*, str.141

¹⁴ David Gonzalo Maeso: *“El legado.....”*: Con todo, sabiendo que la lengua castellana, idioma oficial en el reino de Castilla,....., encierra en sí polícromos vestigios de más de veinte idiomas, causó sorpresa que un pueblo de tan acusada personalidad como el hebreo, cuya presencia en España se denuncia desde remotos siglos, que tan preponderante influjo ejerció en la península Ibérica durante un milenio por lo menos y tan visibles huellas dejó en diversos sectores de nuestra literatura, aparte de la irradiación ecuménica de la Biblia, obra del genio hebraico no parezca haber influido de modo considerable el idioma español. Diríase que también el tesoro de la lengua fue sometido a una escrupulosa investigación de «limpieza de sangre»[.....] (str. 307-308)

¹⁵ David Gonzalo Maso: *“El legado.....”*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

¹⁶ ...los doctores judíos u sus discípulos hablaban y escribían en lengua hebrea en la yešibā^h, y lógicamente, a la hora de hablar, escribir, alternar de cualquier modo con los hablantes de la lengua castellana, u otras romances de la Península, llevando la carga lingüística hebrea que atesoraban, era forzoso que infiltrasen no solamente vocablos, sino también locuciones, giros y construcciones de raigambre hebraica en las hablas vulgares. La influencia hebrea ejercida a través de la Biblia latina en esas lenguas no podía ser grande, puesto que el latín de la Vulgata es, dentro de su época, correcto y, a menudo, elegante. (str. 308-309)

¹⁷ viz D.G. Maso: “El legado....”, str. 311

¹⁸ Ib., str. 312

¹⁹-la onomástica debe figurar aparte en esta cuestión-, o por tratarse de vocablos de procedencia más bien aramea por su forma, tales como *fariseo*, *hebreo*, *saduceo*, o por ser de uso específicamente judío y no estar incorporados al léxico español-más bien habría que considerarlos como pertenecientes al ladino-, por ejemplo *Háber* (doctor), *taled* (pañó usado para orar), o ser simplemente una expresión verbal, por ejemplo *efetá* («ábrete»), sin empleo en español. (str. 312)

²⁰ Ib., str.317

²¹ Ib., str.312

²² ib., str. 312

²³ ib., str. 313

²⁴ ib., str. 314

²⁵ Las varias formas del superlativo-todas sintácticas-existentes en hebreo, cinco al menos, pasaron en su totalidad al castellano. Una consiste en la repetición pura y simple del adjetivo o adverbio, por ejemplo, *ra ’, ra’*, «malo, malo»; otra para indicar absoluta superioridad, consiste en hacer seguir al nombre genérico en cuestión su propio plural, como complemento adnominal, por ejemplo, «*Rey de reyes*», «*Señor de los señores*», «*Cantar de los cantares*» (=el más excelente cantar), etc. Otra forma de superlativo estriba en anteponer el artículo al adjetivo positivo, en los que de por sí encierran una idea cuantitativa; por ejemplo, «*la pequeña*» (hablando de varias hermanas) es más bien la menor de todas, la mínima.

Incluso en la forma de superlativo hebreo consistente en agregar al nombre complemento determinativo «de Dios»; por ejemplo, «*montes de Dios*», son los montes altísimos.....también decimos «*canta divinamente*», «*me encuentro divinamente*».

²⁶ ib., str. 314

²⁷ ib., str. 316

²⁸ ib., str. 316

²⁹ ibi., str. 316

³⁰ ib., str. 318

³¹ Čermák, Petr: “Fonetika a fonologie současné španělštiny”, str. 118

³² Arranz Velaverde, F.: “La España musulmana....”, str.8-11

³³ ib., str. 20-22

³⁴ Uvedný souhrn historie Španělska po příchodu Arabů je stručným souhrnem díla Arranze Velaverde “La España musulmana”

³⁵ ib., str. 78

³⁶ Pedro Damián Cano, “Al Andalus....”: El progresivo proceso de arabización de los mozárabes llevará a la adopción de su lengua y sus costumbres. La difusión de la lengua árabe se producirá rápidamente entre las clases altas mozárabes, y será asimismo apoyada por las autoridades musulmanas, como demuestra el decreto del año 790 por el que se obliga la enseñanza de la lengua a los cristianos de Córdoba. Pero la influencia será en muchos campos mutua, lo que, unido a la

arabización de los mozárabes y los judíos, no dejará de preocupar a los musulmanes más celosos de su religión.

Esta arabización llevará a que el conocimiento y el uso del latín vayan paulatinamente declinando, aunque se producirá una brillante literatura mozárabe en árabe y se traducirán gran cantidad de obras a esta lengua, incluidos el Nuevo Testamento y obras de Derecho Canónico. También se manifestará en el uso de patronímicos árabes por los mozárabes, fenómeno más acusado a partir del siglo X. La influencia de las lenguas romances será también origen de un nuevo dialecto del árabe, la algarabía o lengua del Occidente.

... La islamización del campo llevará como efecto la afluencia de los los mozárabes a las ciudades (véase los judíos, nota de la autora)...[...]

La paulatina erosión demográfica de los cristianos andalusíes, pareja a la que sucede simultáneamente en el norte de África supone su práctica desaparición por conversión, deportación o emigración en los siglos XI y XII. El proceso se acelerará en el siglo XII, durante las dinastías norteafricanas....[...]

³⁷ *ib.*, str. 92-93

³⁸ G. C.Doménech:....., str. 33-34

³⁹ *Ib.*, (str. 34): No se puede afirmar que con la caída de Sevilla en 1248, la del Algarve en 1250 y la de Valencia en 1238 ya se acaba en la España cristiana el arabismo.

⁴⁰ *ib.*, str. 34, 47

⁴¹ *ib.*, str.35

⁴² Maíllo Salgado, str. 38

⁴³ *ib.*, str. 467

⁴⁴ Una cultura presta de otra lo que tiene necesidad de encontrar y lo que está dispuesta a utilizar. Partiendo de este supuesto, la influencia civilizadora de la sociedad musulmana andalusí, más desarrollada, se ejerció poderosamente sobre los demás pueblos hispano-cristianos durante siglos. Una de las formas más visibles de esa influencia ejercida por el mundo musulmán sobre el cristiano peninsular en general y sobre los castellano-hablantes en particular-aun cuando éstos no hayan tenido conciencia explícita de ello-ha sido en el dominio del léxico.

..... la mayoría de las palabras de origen árabe se han introducido en el idioma castellano por factores extralingüísticos. En vista de que las nuevas realidades de la vida material necesitaban de nuevos vocablos que las denominasen, era más cómodo y económico prestar el arabismo que recurrir a una perífrasis que las explicase.

⁴⁵ *ib.*, str. 467

⁴⁶ *ib.*, str. 468

⁴⁷ *ib.*, str. 468

⁴⁸ *ib.*, str. 468-469

⁴⁹ *ib.*, str. 468-469

⁵⁰ *ib.* str. 472-477

⁵¹ *ib.*, str. 496-497

⁵² *ib.*, str. 503-507

⁵³ *ib.*, str. 505

⁵⁴ *ib.*, str. 497-498

⁵⁵ Las nuevas fórmulas culturales que iban adquiriendo vigencia y prestigio que de ellas dimanaba, fueron determinantes en el proceso de prestación (no olvidemos que cultura y lengua son siempre solidarias), y en los albores del Renacimiento los granadinos vencidos y los mudéjares en buena parte asimilados nada comparable al humanismo podían ofrecer: Testimonio de ello es

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

el léxico del tiempo, donde la proporción de cultismo es con mucho superior a la de los nuevos arabismos.

⁵⁶ viz Garrido Domínguez, str. 271

⁵⁷ Zimmermann, Klaus: “Aspectos teóricos y metodológicos de la investigación sobre el contacto de lenguas en Hispanoamérica” in Zimmermann, Klaus: “Lenguas en contacto en Hispanoamérica”: La arrogancia de la sociedad colonial ante los pueblos dominados redujo su interés en las culturas indígenas hacia lo indispensable, principalmente en cuanto a sus conocimientos del medio ambiente natural (flora y fauna). Por eso, no se integraron vocablos de otros dominios semánticos, str.28

⁵⁸ str. 92

⁵⁹ viz J.M.Lipski, str.84

⁶⁰ ib., str. 85

⁶¹ viz J. A. Frago Gracia a M. F. Figueroa, str.38

⁶² Čermák, F.: “*Jazyk a...*”, ...cizí jazyk, který je lokálně přijímaný jako dorozumívací jazyk mezi mlučícími odlišných jazyků, často zjednodušený (dnes např. angličtina), str. 61

⁶³ viz Frago Gracia M- Franco Figueroa, str. 41

⁶⁴ ib., str.71

⁶⁵ viz F. Gracia Franco Figueroa, str.73

⁶⁶ viz F. Gracia Franco Figueroa, str.42

⁶⁷ ib., str.71

⁶⁸ ib.,str. 89

⁶⁹ viz Buesa Oliver-Enguita Utrilla, str. 89-90

⁷⁰ ib., str.91

⁷¹ ib., str.113

⁷² viz Frago Gracia-Franco Figueroa, str.44

⁷³ ib., str.117

⁷⁴ viz Buesa Oliver-Enguita Utrilla, str.121

⁷⁵ ib., str.123

⁷⁶ viz Frago Gracia-Franco Figueroa, str.43

⁷⁷ ib., str.44

⁷⁸ En el español americano se verifican grandes diferencias en lo que al uso del indoamericanismo léxico atañe, entre el campo y la ciudad, entre hablantes cultos e incultos, entre áreas supranacionales y entre naciones, pero tampoco falta la diversidad diatópica en unos mismos países, también porque en ellos los sustratos etnolingüísticos pueden ser diversos.[...], str.45

⁷⁹ viz Frago Gracia-Franco Figueroa, str.75, pozn.12

⁸⁰ ib., str. 134

⁸¹ ib., str. 135

⁸² A.Rosenblat: “*El castellano de Venezuela: la influencia indígena*”, Caracas, 1958 (str.12) in Buesa Oliver-Enguita Utrilla, str.135

⁸³ viz F. Gracia-F. Figueroa, str. 49-53

⁸⁴ ib., str. 51

⁸⁵ ib. str.53

⁸⁶La popularización del indoamericanismo es garantía de supervivencia, en efecto, frecuentemente con la adopción de sentidos figurados [...]

⁸⁷ str.53

⁸⁸ viz Frago Gracia-Franco Figueroa, str. 54

⁸⁹ ib., str. 56

⁹⁰ ib., str. 57

⁹¹ ib., str. 61

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

⁹² Para que una palabra indígena entrara en el vocabulario del español bastaba con que un colono preguntara el nombre de un objeto desconocido., *ib.*, str.81

⁹³ Zamora Munné:“.....” La derivación de los indigenismos es la demostración de su total incorporación a la lengua.... Hay derivaciones del primer y del segundo grado *maíz-maizal-maizalejo*, str.109

Resumé**LAS PALABRAS DE ORIGEN NO EUROPEO EN EL ESPAÑOL**

El tema del presente trabajo son, como el propio nombre sugiere, las palabras de origen no europeo en el español. Concretamente trata de los préstamos de las siguientes lenguas: el hebreo, el árabe y las lenguas indígenas de la América Central y Meridional (es decir, de lo que hoy conocemos bajo el nombre de América Latina). En cuanto a las lenguas indígenas he encontrado préstamos de varias de ellas. Empezando por el nahuatl, el quechua junto con el quichua, el guaraní, el mapuche, el maya, el caribe, taíno, tupí, lenca, tarasco, etc. Sin embargo, el análisis se va a centrar, por la cantidad de préstamos que han legado al español, en las siguientes: el nahuatl, el quechua, el guaraní y el mapuche y el caribe.

Para la elaboración del trabajo he consultado varias obras referentes a la historia (sobre todo en el caso de los hebraísmos, dado el escaso material lingüístico que trate el tema) y la lengua. Los materiales consultados en su mayoría provienen de los fondos de la Biblioteca de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Granada (España). Obras que tratan la lingüística en general y la literatura secundaria forman parte de mis propios fondos literarios.

Para el estudio de los propios préstamos he utilizado la vigésima segunda edición del Diccionario de la Lengua Española de la Real Academia (ed. 2001) y, página por página, palabra por palabra, he sacado los préstamos de dichas lenguas. Aunque con el tiempo, me he dado cuenta que sobretodo en el caso de los indigenismos y americanismos no siempre el origen será del todo claro. Y en en cuanto a los hebraísmos, para plantear la situación -baste la frase de D. G. Maeso (str. 312): “...*ni están todos los que son,*

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

ni son todos los que están”. Es en su libro, donde he encontrado alguna información sobre los hebraísmos, junto con una breve mención en la obra de Doménech (para ambos véase la bibliografía adjunta). Quizá los más dignos de crédito serán los arabismos, dada la cercanía de los hablantes que los siguen usando, según la región con mayor o menor frecuencia; y la abundancia de estudios tratando el tema y cantidad de textos escritos de diferentes épocas del dominio árabe en la Península Ibérica.

En el caso de los **hebraísmos** he llegado a las siguientes conclusiones:

1. Predominan los sustantivos de género masculino, seguidos por los adjetivos.
2. En realidad se trata de unos pocos términos de los cuales fueron derivados muchas palabras nuevas, que hacen “la cantidad”. Hay un total de 92 palabras de origen hebreo.
3. Los campos semánticos a los que se refieren son los siguientes: temas religiosos y de la Biblia (era de esperar por el hecho de que la mayoría de ellos han llegado al español a través de ella) junto con las designaciones de carácter/aspecto/comportamiento y nombres de tribus/pueblos/étnicos. Si nos paramos a pensar en lo dicho, es natural que sean las palabras pertenecientes a estos dos campos semánticos las más numerosas, ya que las palabras referentes al carácter, etc. suelen ser préstamos a base de algún rasgo característico de alguna figura de la Biblia (*samsón=hombre fuerte*).
4. Las letras iniciales más representadas son: *h, j, m, s*. En los cuatro casos es gracias a los múltiples derivados de unas pocas palabras de tipo: *hebreo, judío, María, Mesías, sefardí, satán*, etc. Al contrario, de las letras iniciales *d, ch, i, l, ñ, o, u, v, z* no se ha dado ningún caso, lo que no

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

significa que en realidad no los haya, sólo que no hay ninguno identificado (véase D.G. Maeso).

5. Las vías por las que han llegado los hebraísmos al español son varias. La mayoría ha entrado a través del latín, sobre todo a través del latín bíblico. Algunas veces el camino fue aún más complicado: el hebraísmo ha entrado primero al griego, de allí al latín, y por último al español. No obstante hay casos de hebraísmos que entraron a través de otra lengua moderna, p. ej. francés o incluso árabe (En este caso se plantea otro problema. Dada la cercanía de las dos lenguas, es a menudo difícil si no imposible, decidir de la cual es la original. Entonces, habrá casos, dentro de los préstamos de las dos lenguas, de préstamos que no fueron identificados correctamente, además de eso los hebraísmos llegarían al español en una forma arabizada).

Sobre los arabismos es posible decir lo siguiente:

1. A lo largo de la historia de España han entrado y salido muchos arabismos. Los ochocientos años del dominio árabe tuvieron que dejar huella. Los árabes obligaban a sus súbditos dominar su lengua y aparte de eso, hubo épocas en las que esta lengua fue la lengua de la ciencia y de los sabios en general no solamente en el imperio musulmán, sino también en los reinos cristianos del norte de la Península Ibérica. De allí que muchos de los arabismos presentes en el español tienen algo que ver con las ciencias cultivadas por los musulmanes. Hablando de los campos semánticos de los arabismos los más destacados son los siguientes: botánica (sobre todo los nombres de las plantas silvestres, véase el apartado 3.3.1. dedicado a los tipos de arabismos y su uso),

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

- carácter/ aspecto, oficio/profesión, arquitectura/construcción, agricultura/ganadería y en el quinto lugar medicina.
2. En la integración de los arabismos jugaron un papel importante, entre otras: 1. la necesidad de los hablantes de denominar las realidades nuevas que surgieron con la llegada de los musulmanes; 2. la intención de evitar las homonimias en el romance, si las hubo; 3. la intención de evitar complicadas perífrasis, que pudieran surgir a la hora de traducir algún término árabe al romance.
 3. Muchos de los arabismos que figuran hoy en el Diccionario de la Real Academia han caído en el desuso. Gran cantidad de ellos a causa de la posición social de los moriscos tras el final de la Reconquista (la prohibición del mantenimiento de las costumbres y uso de la lengua árabe, véase la Inquisición).
 4. Las regiones donde hasta hoy perviven los arabismos son sobre todo las provincias de Andalucía, Murcia, etc. En su mayoría se refieren a la agricultura.
 5. En cuanto a las clases de palabras, predominan los sustantivos de género masculino, seguidos por los del femenino.
 6. Las sílabas iniciales más representadas son las siguientes: *a-*, *al-* (siendo éste el descendiente directo del antiguo artículo árabe), junto con *az-*, *ab-*, *ace-*, *aci-*, *ad-*, *aj-*, *añ-*, *ar-/arr-*, *at-*, *ba-*, *be-*, *ca-*, *ce-*, *ga-*, *ja-*, *ma-*, *me-*, *mo-*, *mu-*, *ta-*, *za-*.
 7. También hay cambios fonéticos, procesos morfológicos (metatesis, regresión, hibridación).
 8. Las vías por las que llegaron los arabismos al español son las siguientes: 1. directamente del árabe al español

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

(mejor dicho antiguamente al romance); 2. del árabe clásico al árabe hispánico y de allí al español; 3. del árabe marroquí al español (en este caso se trata ante todo de las palabras que designan alguna realidad típica y exclusiva de Marruecos); 4. del árabe al latín y de allí al español, sin embargo, hay que decir, que también hay latinismos que han entrado al español a través del latín, claro está que en una forma arabizada (véase *almena*); 5. del árabe a alguna de las lenguas modernas (el portugués, el italiano, el francés e incluso el inglés!) y de allí al español

Nos quedan por mencionar los **indigenismos**:

1. Los indigenismos entraron en el español, porque el vocabulario que trajeron los españoles consigo pronto se vio desbordado por la cantidad de las realidades nuevas, con las que se encontraron en el Nuevo Mundo.
2. Los conquistadores y colonizadores despreciaban a los indios y a su cultura y de allí que prestaron de sus lenguas sólo lo imprescindible. Este hecho es la razón por la que tenemos tantas voces indígenas para designar las plantas/árboles, animales, gastronomía, carácter/apecto, gentilicios, agricultura/ ganadería, etc; y tan pocas voces referentes a los demás campos semánticos.
3. Las áreas del mayor uso de dichos indigenismos coinciden con las áreas de presencia de las respectivas lenguas. Es decir, que la región de mayor concentración de nahuatlismos será el territorio de México, Guatemala y Honduras. Los quechuanismos enriquecerán el español de Chile, Perú, Bolivia, etc., es decir, el área que antiguamente formaba parte del imperio incaico. Los guaranismos, sobre todo en las actuales Argentina,

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

Paraguay y Uruguay. Aunque no hay que olvidar que las lenguas como nahuatl, quechua y guaraní gozaban del estatuto de la lengua general y gracias a esto fueron difundidas por los misioneros jesuitas incluso a las áreas donde no llegaron ni en las épocas del mayor esplendor de los imperios precolombinos.

En el caso del caribe la situación fue bien diferente. Al ser ésta la primera lengua indígena con la que se encontraron los españoles tras el descubrimiento, podemos decir que muchos de los caribismos que los españoles aprendieron y llevaron consigo en la conquista del Nuevo Mundo, se convirtieron en los primeros panhispanoamericanismos; y hoy en día suelen ser difícilmente como caribismos identificables.

4. Hay diferencia en el uso de los indigenismos entre las grandes ciudades, donde menos se utilizan y el campo, donde más. Esto está causado no solamente por el diferente nivel del conocimiento del español, sino también por el hecho de que los habitantes del campo están rodeados por las realidades que son típicas de la zona, ya sean plantas, animales, platos típicos o utensilios doméstico y herramientas.
5. La lengua que más préstamos dio al español es el nahuatl, le sigue el quechua, el mapuche, el caribe, el guaraní y el taíno. Las demás lenguas indígenas, en total más de mil, han dejado pocos préstamos al español o ninguno.
6. La clase de palabra que claramente predomina es el sustantivo del género masculino y le siguen, con una gran diferencia, los sustantivos del género femenino y a éstos los adjetivos.

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

7. Las letras iniciales que más representantes tienen son éstas: *c, ch, g, t, p, a, m, q, z*. Por el contrario la menos utilizada es la letra *k*. Aunque éste podemos encontrar con cierta frecuencia en los quechuismos, tanto al principio, como en medio de una palabra, parece ser que el sistema fonético español los sustiye por los grafemas *q* o *c* (según su posición en la palabra y vocales con los que está rodeado) siempre que puede.
8. Para los nahuatlismos las sílabas iniciales más representadas son las siguientes: *aca-, achi-, acho-, aco-, agua-, ahue-, ama-, apa-, api-, aya, ca-, cam-, cal-, car-, cha-, chi-, cho-, col-, cop-, con-, coy-, cua-, gua-, guaca-, gui-, hua-, hue-, hui-, jic-, jim-, jil-, ma-, me-, mi-, mo-, oc-, po-, si-, so-, su-, ta-, te-, ti-, tla-, to-, tu-, za-, zo-, zu-*. Al contrario, incluso para un laico, el rasgo más característico de los nahuatlismos son su últimas sílabas: *-tl-, -tli, -tle, -ecatli, -lli, -illi, -quilitl, -aztli, -huat*.
9. En los quechuismos nos podemos encontrar con: *acha-, acho-, achu-, ama-, apa-, api-, aya-, ca-, cha-, chu-, cur-, guay-, ma-, mi-, mo-, mu-, pa-, pal-, pam-, pan-, pi-, pu-, ña-, or-, qui-ta-*.
10. Los mapuchismos se caracterizan por: *cha-, che-, coi, col-dich-, dih-, gui-, ma-pe-, pu-*.
11. En los guranismos nos encontraremos con: *cam-, cal-, car- ma- mi- mu- ta-*.
12. También en los indigenismos se dan casos de cambios fonéticos y procesos morfológicos (derivación, hibridación, etc.)
13. Y en cuanto a las vías por las llegaron los indigenismos al español podemos asegurar las siguientes: 1. de la lengua

“Slova neevropského původu ve Španělštině”

indígena directamente al español; 2. de la lengua indígena a alguna de las lenguas modernas (el portugués, el francés e incluso el inglés) y de allí al español y con frecuencia a las demás lenguas modernas.

Hasta aquí el breve resumen del tema que trata presente trabajo.

SLOVA NEEVROPSKÉHO PŮVODU VE ŠPANĚLŠTINĚ

Tématem mé diplomové práce jsou, jak sám název napovídá, slova neevropského původu, se kterými se můžeme setkat v současné španělštině. Konkrétně byly předmětem mého studia: hebraismy, arabismy a slova z indiánských jazyků, vyskytujících se na území Střední a Jižní Ameriky. Indiánské jazyky, ze kterých jsem našla největší množství výpůjček, jsou: nahuatl, kečuánština, guaraní, mapuče, a karibština. Těch se také týká bližší rozbor.

Pro svou práci jsem použila knihy zabývající se historií (to se týká zvláště hebraismů, protože existuje jen velmi málo lingvistického materiálu, jenž by se jimi zabýval) a jazykem. Materiály, které jsem využila ke studiu, pocházejí ve své většině z fondů univerzitní knihovny Filozofické fakulty v Granadě (Španělsko). Lingvistické knihy a sekundární literatura jsou z mých vlastních zdrojů.

Pro studium vlastních výpůjček jsem použila 22. vydání slovníku Real Academia (vyd. 2001). Stránku po stránce, slovo za slovem jsem vybrala výpůjčky z daných jazyků. Ačkoli musím přiznat, že ani v tomto slovníku nejsou původy výpůjček zcela dokonalé. V případě hebraismů situaci nejlépe zhodnotil D. G. Maeso (str. 312): *“...ni están todos los que son, ni son todos los que están”*. Právě v jeho knize jsem našla vlastně jediný text, zabývající se vlivem hebrejštiny na španělštinu. Velmi stručně je ve své knize zmiňuje také Doménech (oba viz příložená bibliografie).

V případě indigenismů je problém v tom, že mnohdy není možné správně a jednoznačně určit, ze kterého jazyka vlastně ta která výpůjčka pochází. To je dáno nejen velkým pohybem obyvatelstva před příchodem Španělů, ale také jimi samotnými. Viz evangelizace indiánských kmenů prostřednictvím tzv. lingua franca (v tomto případě nahuatlu, kečuánštiny a guaraní).

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

Snad vůbec nejvěrohodněji doložené jsou výpůjčky z arabštiny. Vděčíme za to nejen písemným zprávám z průběhu celého období muslimské nadvlády ve Španělsku, ale také mluvčím, kteří je dodnes ve větší či menší míře používají.

Na základě takto získaného materiálu jsem provedla sémantickou a slovnědruhovou analýzu daných výpůjček, spolu s jejich množstevním vyhodnocením. Dále jsem se zaměřila na hláskovou charakteristiku (hlavní rysy) výpůjček z jednotlivých jazyků.

THE WORDS FROM NON-EUROPEAN LANGUAGES IN
SPANISH

The present work is dedicated to the words from non-European languages in Spanish. In concrete terms were object of my study loanwords from these languages: Hebrew, Arabic and Indian languages, which are/were present in the territory of the Central and South America. Indian languages, they gave most loanwords are *Nahuatl*, *Quechua*, *Guaraní*, *Mapuche*, *Maya*, *Caribe*, which are object of more detailed study.

For needs of my work I have consulted books dedicated to history (it regards in particular Hebraisms, because there are very few linguistic materials, which investigate them) and language. All materials, which I used, are from collection of the library of Faculty of Arts of University of Granada (Spain), linguistic books and secondary literature are from my own collection.

For study of own loanword I have used twentieth-second edition of the Spanish Dictionary of Real Academia (2001). And I have looked for the loanwords of the given languages, page by page, word by word. Even though, I must to admit, that not even in this dictionary the origins of the loanwords are not without mistakes. In the case of Hebraisms, D.G. Maeso evaluate the situation the best (pg. 312): “...*ni están todos los que son, ni son todos los que están*”. (“... neither there are everyone they are, nor are all they are”. (Note of author)). Just in his book I had found the unique information of the Hebraisms. Doménech means them very briefly in his book too. (See the bibliography).

In the case of Indian languages' idioms, the problem consist in the fact, that frequently is really impossible definite correctly and clearly, which Indian language they come from. This is caused by big movement of population before the Spanish conquerors'

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

coming. Even by them selves, see the evangelization process made on the Indian tribes by means of so-called lingua franca (in this case *Nahuatl*, *Quechua* and *Guarani*).

May be the loanwords of Arabic are the most credibly proof of, we owe it not only to written documents from the whole period of Moslem' s hegemony in Spain, but also to speakers, who use them until today (it depends of the area of Spain, because they are more frequent in the South of Spain, it means in Andalusia and Murcia).

On the basis of the material acquired by that way, I have made a semantic and relating to parts of speech analysis of given loanwords, at the same time with their quantity evaluation.

Further I focus on the phonetics' characteristic (the main characteristic) of the loanwords from respective languages.

BIBLIOGRAFIE

- BARTOŠ, Lubomír - VALÍKOVÁ Hana. *La formación de las palabras en español*. Brno : FF Masarykovy Univerzity, 2002.
- COLÓN DOMÉNECH, Germán. *Para la historia del léxico español (I)*. Madrid : Arco/Libros, S.L., 2002.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha : Karolinum, 2001.
- ČERMÁK, Petr. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha : Karolinum, 2005.
- HAMPLOVÁ, Sylva. *Stručná mluvnice španělštiny*. Praha : Academia, 1996.
- ILUSTROVANÝ encyklopedický slovník. Kol. aut. Praha : Academia, 1981.
- LAPESA, Rafael. *Historia de la lengua española*. 9^a ed. Madrid : Editorial Gredos, 2001.
- REAL Academia Española. *Diccionario de la Lengua Española*. 22^a ed. Madrid : Espasa, 2001.
- SOCHOROVÁ, Marie. *Český jazyk v kostce (pro střední školy)*. Havlíčkův Brod : Fragment, 1999.
- UBIETO ARTERA, Antonio a kol. *Dějiny Španělska*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1995.

Židé a hebraismy

- ALCALÁ, Ángel (ed.). *Judíos. Sefardíes. Conversos.*, Valladolid : Ámbito Ediciones, S.A., 1995.
- ROMANO, David. *Judíos escribanos y trujamanes del árabe*. *Revista SEFARAD*, núm. XXXVIII, fasc. I, Madrid, 1978.

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

- GONZALO MAESO, David. *“El legado del judaísmo español. Madrid : Ed. Trotta, 2007.*
- *La vida judía en Sefarad.* Sinagoga del Tránsito, Toledo, noviembre 1991-enero 1992, Ministerio de Cultura, Dir. General de Bellas Artes y Archivos, Centro Nacional de Exposiciones.
- *Las tres culturas en la corona de Castilla y los sefardíes. (Actas de las Jornadas Sefardíes, Castillo de la Motavieja de 1989, y del seminario de las tres culturas León, Palencia, Salamanca, Valladolid, febrero de 1990).* Consejería de Cultura y Bienestar Social, 1990.
- MORENO KOCH, Yolanda - IZQUIERDO BENITO, R. (coord.). *Del pasado judío en los reinos medievales hispánicos.* Cuenca : Ed. De la Universidad de Castilla-La Mancha, 2005.
- PELÁEZ DEL ROSAL, Jesús (ed.). *De Abrahám a Maimónides III. Los Judíos en Córdoba (ss. X-XII).* Córdoba : Ediciones El Almendro, 1992.

Arabové a arabismy

- ARRANZ VELAVERDE, F. *La España musulmana (la historia y la tradición).* Madrid : Talleres Gráficos “Marsiega”, 1941.
- CRUZ HERNÁNDEZ, Miguel. *El Islam de Al-Andalus: Historia y estructura de su realidad social.* Madrid : Agencia Española de Cooperación internacional, 1992.
- DAMIÁN CANO, Pedro. *Al Andalus. El Islam y los pueblos ibéricos.* Madrid : Sílex, 2004.
- GARULO Teresa. *Los arabismos léxicos.* Madrid : Instituto Hispano-Árabe de Cultura, Colección de Estudios Cordobeses, 1983.

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

- MAÍLLO SALGADO, Felipe. *Los arabismos del castellano en la baja Edad Media*. Salamanca : Ediciones Universidad de Salamanca, 1991.

Indigenismy:

- BUESA OLIVER, Tomás - ENGUITA UTRILLA, José M^a. *Léxico del español de América: su elemento patrimonial e indígena*. Madrid : Editorial MAPFRE, Colecciones Mapfre 1492, 1992.
- FRAGO GRACIA, Juan Antonio - FRANCO FIGUEROA, Mariano. *El español de América*. Cádiz : UCA (Universidad de Cádiz), Servicio de Publicaciones de la UCA, 2003.
- FONTANELLA DE WEINBERG, María Beatriz. *El español de América*. Madrid : Editorial MAPFRE, Colecciones Mapfre 1492, 1992.
- GARRIDO DOMÍNGUEZ, Antonio. *Los orígenes del español de América*. Madrid : Editorial MAPFRE, Colecciones Mapfre 1492, 1992.
- LIPSKI, John M. *El español de América*. Madrid : Ediciones Cátedra, 1996, s. 79-109.
- MORENO DE ALBA, José G. *Diferencias léxicas entre España y América*. Madrid : Editorial MAPFRE, Colecciones Mapfre 1492, 1992.
- VRHEL, F. *Úvod do studia národních jazyků Iberoameriky*. Praha : FF UK v nakl. SPN, 1976.
- ZAMORA MUNNÉ, Juan Clemente. *Indigenismos en la lengua de los conquistadores*. Colección Uprex, Editorial universitaria, Universidad de Puerto Rico, 1976.

“Slova neevropského původu ve Španělštině“

- ZIMMERMANN, Klaus (ed.). *Lenguas en contacto en Hispanoamérica*. Madrid : Iberoamericana; Frankfurt am Main : Vervuert, 1995.